

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Adam Stodůlka

**Kurdové - jeden národ, několik států:
srovnání postavení kurdské menšiny v
Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2019

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo):	Bc. Adam Stodůlka (R160136)
Studijní obor:	Regionální geografie
Název práce:	Kurdové – jeden národ, několik států: srovnání postavení kurdské menšiny v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu
Title of thesis:	The Kurds - one nation, several states: differences and similarities among Kurdish minorities in Turkey, Syria, Iraq and Iran
Vedoucí práce:	RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.
Rozsah práce:	95 stran
Abstrakt:	Diplomová práce se zabývá srovnáním politicko-geografických aspektů postavení kurdského obyvatelstva v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu. V práci je představen kurdský národ, jeho území, původ a kultura. Autor se zaměřuje také na historický vývoj Kurdů od starověku přes rozdělení národu do několika států až po současnost. Práce rovněž sleduje vliv, který má kurdská problematika na dění na Středním východě a na mezinárodní vztahy. Srovnání postavení jednotlivých kurdských komunit probíhá na základě rozličných práv, která mají ve zkoumaných zemích.
Klíčová slova:	Kurdové, menšina, Střední východ, srovnání, společenské postavení
Abstract:	This thesis deals with a comparison of political-geographical aspects of social status of the Kurds in Turkey, Syria, Iraq and Iran. The thesis describes the Kurdish nation, their territory, ethnic background and culture. The author focuses on historical development of the Kurdish people from ancient times through the division of the nation into several states up to the present. This work also monitors influence of Kurdish question on events in the Middle East and on international relations in general. A comparison of the social status of individual Kurdish communities is based on various rights that Kurds have in the countries surveyed.
Keywords:	Kurds, minority, Middle East, comparison, social status of the Kurds

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Kurdové - jeden národ, několik států: srovnání postavení Kurdů v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu vypracoval samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne 4. 1. 2019

Bc. Adam Stodůlka

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé diplomové práce RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení práce a především za čas strávený nad prací a při četných konzultacích. Dále bych chtěl poděkovat mé rodině, která mi vytvořila ideální podmínky pro dokončení práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adam STODŮLKA**
Osobní číslo: **R160136**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Název tématu: **Kurdové - jeden národ, několik států: srovnání postavení
kurdské menšiny v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je srovnání politickogeografických aspektů postavení kurdského obyvatelstva v zemích Středního Východu s podstatnou kurdskou populací. Autor se zaměří na historické okolnosti rozdělení kurdského obyvatelstva do několika států, porovná současný stav kurdských minorit, politické cíle a prostředky relevantních kurdských politických stran a hnutí k řešení "kurdské otázky" i odezvu na tyto aktivity ze strany jednotlivých zemí regionu.

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání

Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

GHASSEMLOU, A. R. 1964. Kurdistán a Kurdovia. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry.

GUNTER, M. 2008. The Kurds Ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey. New York: Palgrave MacMillan.

KŘIKAVOVÁ, A. a ČERNÝ, V. 1978. Národnostní problematika v zemích Západní Asie: Kurdové, Čerkesové. Praha: Orientální ústav ČSAV.

MCDOWALL, D. 2004. A modern history of the Kurds. London: I. B. Tauris.

NATALI, D. 2005. The Kurds and the State: Evolving National Identity in Iraq, Turkey, and Iran. Syracuse University Press 2005.

VAN BRUINESSEN, M. 2000. Transnational Aspects of the Kurdish Question. San Domenico: European University Institute Badia Fiesolana.

ZANGER, M. 2012. Refugees in Their Own Country. In: Middle East Report, 222/2012, 40-43.

Bibliografie doporučené literatury bude konkretizována a doplněna v rámci předmětu KGG/DPRG1 Diplomová práce z regionální geografie 1

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**

Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **8. listopadu 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2018**

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 8. listopadu 2016

Obsah

Seznam zkratk	9
1 Úvod	10
2 Cíle práce	11
3 Výzkum menšin, diskuze literatury a pracovní hypotézy	12
3.1 Pojmy menšina, národ, nacionalismus a jejich výzkum	12
3.2 Metody práce a diskuze literatury	14
3.3 Pracovní hypotézy	17
4 Kurdský národ a společnost	18
4.1 Geografické vymezení	18
4.2 Obyvatelstvo	20
4.3 Jazyk	21
4.4 Náboženství	21
4.5 Kultura a společnost	23
5 Společná historie Kurdů	25
5.1 Pravěk	25
5.2 Starověk	25
5.3 Středověk	26
5.4 Novověk.....	27
5.5 Éra kurdského nacionalismu.....	28
6 Moderní historie kurdského obyvatelstva po první světové válce	31
6.1 Kurdové v Turecku	31
6.1.1 Kurdská povstání.....	32
6.1.2 Nástup Kurdské strany pracujících.....	33
6.1.3 Nástup Strany spravedlnosti a rozvoje k moci	35
6.2 Kurdové v Iráku	36
6.2.1 Kurdské snahy o autonomii	37
6.2.2 Březnová deklarace	38
6.2.3 Saddám Husajn v čele Iráku	39
6.2.4 Vznik kurdské autonomní oblasti v Iráku	40
6.2.5 Irácký Kurdistan po svržení Saddáma Husajna.....	41
6.3 Kurdové v Íránu	42
6.3.1 Mahábádská republika.....	43
6.3.2 Vývoj íránské politiky vůči Kurdům.....	44
6.3.3 Situace Kurdů po islámské revoluci	44

6.4 Kurdové v Sýrii.....	46
6.4.1 Sýrie pod francouzskou správou	46
6.4.2 Kurdské aktivity v nezávislé Sýrii.....	48
6.4.3 Prosazení myšlenek panarabismu v Sýrii	49
6.4.4 Mimořádné sčítání lidu na kurdských územích.....	49
6.4.5 Nástup strany Baas k moci	50
6.4.6 Situace Kurdů za vlády Bašára al-Asada.....	52
6.5 „Celokurdské“ aktivity	54
7 Současné postavení Kurdů v jednotlivých státech a vliv kurdské otázky na mezinárodní vztahy.....	56
7.1 Kurdové v Turecku	56
7.1.1 Poslední vývoj situace v tureckém Kurdistanu	57
7.1.2 Postavení kurdské menšiny v Turecku	59
7.1.3 Dopad kurdské problematiky v Turecku na mezinárodní vztahy	60
7.2 Kurdové v Iráku.....	61
7.2.1 Poslední vývoj situace v iráckém Kurdistanu	62
7.2.2 Postavení kurdské menšiny v Iráku.....	65
7.2.3 Dopad kurdské problematiky v Iráku na mezinárodní vztahy.....	66
7.3 Kurdové v Sýrii.....	69
7.3.1 Poslední vývoj situace v syrském Kurdistanu	70
7.3.2 Postavení kurdské menšiny v Sýrii.....	73
7.3.3 Dopad kurdské problematiky v Sýrii na mezinárodní vztahy	74
7.4 Kurdové v Íránu.....	75
7.4.1 Poslední vývoj situace v iránském Kurdistanu.....	75
7.4.2 Postavení kurdské menšiny v Íránu.....	76
7.4.3 Dopad kurdské problematiky na mezinárodní vztahy	77
8 Srovnání postavení kurdské menšiny v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu	78
8.1 Jazyková práva.....	78
8.2 Politická práva	79
8.3 Kulturní práva	80
8.4 Náboženská práva.....	81
9 Závěr	83
Summary.....	86
Seznam literatury a zdrojů	87

Seznam zkratek

AKP	Strana spravedlnosti a rozvoje (<i>Adalet ve Kalkınma Partisi</i>)
BDP	Strana míru a demokracie (<i>Barış ve Demokrasi Partisi</i>)
CIA	Ústřední zpravodajská služba (<i>Central Intelligence Agency</i>)
EU	Evropská unie (<i>European Union</i>)
FSA	Svobodná syrská armáda (<i>Free Syrian Army</i>)
HDP	Lidová demokratická strana (<i>Halkların Demokratik Partisi</i>)
IS	Islámský stát (<i>Islamic State</i>)
KDP	Kurdská demokratická strana (<i>Kurdistan Democratic Party</i>)
KDPI	Kurdská demokratická strana Íránu (<i>Kurdish Democratic Party of Iran</i>)
KNC	Kurdská národní rada (<i>Kurdish National Council</i>)
KPE	Kurdský exilový parlament (<i>Kurdish Parliament in Exile</i>)
KRG	Kurdská regionální vláda (<i>Kurdistan Regional Government</i>)
NATO	Severoatlantická aliance (<i>The North Atlantic Treaty Organization</i>)
OSN	Organizace spojených národů
PJAK	Strana svobodného Kurdistanu (<i>Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê</i>)
PKK	Kurdská strana pracujících (<i>Partiya Karkerên Kurdistan</i>)
PUK	Vlastenecká unie Kurdistanu (<i>Patriotic Union of Kurdistan</i>)
PYD	Sjednocená demokratická strana (<i>Partiya Yekîtiya Demokrat</i>)
SDF	Syrské demokratické síly (<i>Syrian Democratic Forces</i>)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TAK	Svobodní sokoli Kurdistanu (<i>Teyrêbazên Azadiya Kurdistan</i>)
TRT	Turecká rádiová a televizní společnost (<i>Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu</i>)
USA	Spojené státy americké (<i>United States of America</i>)
YPG	Jednotky lidové obrany (<i>Yekîneyên Parastina Gel</i>)
YRK	Jednotky východního Kurdistanu (<i>Yekîneyên Rojhilatê Kurdistan</i>)

1 Úvod

Oblast Středního východu představuje velmi rozmanitý region, v němž se mísí různé kultury, náboženství a národy. Diverzita regionu je důsledkem jeho bohaté historie - jde o místo, kde vznikaly nejstarší lidské civilizace a místo původu tří základních monoteistických náboženství (islám, křesťanství a judaismus). Tato historie souvisí, stejně jako další specifika regionu, s unikátní geografickou polohou Středního východu v kontaktní zóně Evropy, Asie a Afriky. Je to zřejmě právě kulturní, náboženská a národnostní pestrost, která je spolu s významnými zdroji nerostného bohatství a problematikou náboženského radikalismu hlavní příčinou faktu, že jde v současnosti o jednu z nejméně stabilních oblastí světa, v níž dochází k četným konfliktům.

Střední východ na sebe dlouhodobě poutá pozornost světových mocností a veřejnosti. Zajímavou roli v oblasti sehrávají Kurdové. Tvoří jeden z nejpočetnějších národů na Středním východě, jsou však rozděleni mezi několik suverénních států a sami žádný stát nemají. Představují tedy jeden z největších národů na světě, který nemá svůj vlastní suverénní stát. Do popředí zájmu světových médií se Kurdové dlouho dostávali převážně v tragických souvislostech, v případě teroristických útoků či násilného potlačování jejich kultury, jazyka nebo politických organizací. Větší pozornosti se příslušníkům tohoto národa dostává v posledních letech díky jejich roli v boji s radikálními islamisty v regionu.

Motivací autora ke zpracování tématiky je částečně právě aktuálnost kurdské problematiky na Středním východě, a to vzhledem k úspěchům kurdských bojovníků proti Islámskému státu a opětovnému nárůstu jejich ambicí na zlepšení postavení v jednotlivých státech i na regionální úrovni. Aktuálnost tématu dokládá i význam konání a následných dopadů kurdského referenda v Iráku z roku 2017. Další motivací je dlouhodobý zájem autora o dění na Středním východě, samotný zájem o problematiku Kurdů pak vzešel z vyprávění jeho strýce, který před lety oblast Kurdistanu procestoval. Zájem autora o boj etnických menšin za své sebeurčení dokládá jeho bakalářská práce, v níž se věnoval analýze historie vztahů mezi Rusy a Čečenci.

Práce je v historických částech psána v zásadě chronologicky a je v ní užíváno četných zkratk. Použita je vždy všeobecně nejpoužívanější zkratka pro daný termín nezávisle na tom, z kterého jazyku pochází, a její celý název v originále se vždy nachází v seznamu zkratk. U jednotlivých názvů a jmen přebíraných z cizích jazyků je pak, pokud existuje, využíváno české transkripce. U některých geografických názvů je pak pro zajímavost v závorce uvedeno jejich označení v kurdštině. Jak již bylo zmíněno výše, v případě kurdské problematiky na Středním východě se jedná o velmi živé téma, proto je potřeba vzít v potaz, že v práci již nebylo možné zohlednit aktuální události posledních 3 měsíců, popisován a analyzován je tedy stav v říjnu 2018.

2 Cíle práce

Na začátku procesu zpracování tématu do diplomové práce bylo vytyčeno několik cílů, kterých by mělo být v práci dosaženo. Primárním cílem práce je srovnání politickogeografických aspektů postavení kurdského obyvatelstva v zemích Středního východu s podstatnou kurdskou populací. Těmito zeměmi jsou Turecko, Sýrie, Irák a Írán. Zároveň bylo stanoveno několik dílčích cílů:

- představit kurdský národ, jeho původ a charakteristickou kulturu, společnost a mentalitu;
- vymežit a charakterizovat oblast, kterou Kurdové obývají a prezentovat celkový populační rozsah kurdského národa;
- představit jazyk kurdského obyvatelstva a jejich náboženskou strukturu včetně historického vývoje náboženství uvnitř etnika;
- popsat společnou historii Kurdů od starověku do první světové války;
- vyličit okolnosti rozdělení kurdského obyvatelstva do několika států a jejich moderní historii v rámci nového uspořádání na Středním východě;
- popsat současné postavení kurdské menšiny ve zkoumaných státech a nastínit současnost pankurdských myšlenek;
- nastínit vliv, který má kurdská problematika na region Středního východu i na širší mezinárodní vztahy;
- porovnat současný stav kurdských minorit, jejich práva v rámci jednotlivých zkoumaných zemí a politické cíle, jichž se snaží jednotlivé kurdské komunity dosáhnout.

Co se týká přínosu této diplomové práce, je možno ho vidět v několika ohledech. Primárně jde o aktuálnost tématu, kdy se oči mnohých médií a světové veřejnosti upírají k oblasti Středního východu, v níž mají v současnosti Kurdové nejvýznamnější postavení za dlouhá léta. Pro Evropany je aktuální rovněž problematika separatistických tendencí. Za poslední roky můžeme vzpomenout otázky Skotska či Katalánska, které představují určitou analogii pro kurdskou otázku na Středním východě. Většina publikací zajímavících se o problematiku je dnes dostupná v angličtině, další přínos práce je tak možné spatřovat v přispění ke studiu tématu v českém jazyce. Poněkud odvážnou ambicí by pak byla snaha o další zviditelnění tématu u nás. Srovnání postavení Kurdů v rozsahu a pojetí, se kterým přichází tato práce, rovněž dosud nebylo na české akademické půdě zpracováno.

3 Výzkum menšin, diskuze literatury a pracovní hypotézy

3.1 Pojmy menšina, národ, nacionalismus a jejich výzkum

Názory na to, jakou sociální skupinu Kurdové v současnosti tvoří, nejsou mezi odborníky jednotné. Jejich vymezení se pohybuje od etnické skupiny přes národnostní menšinu až po samostatný národ. Jednota nepanuje ani v samotném vymezení těchto kategorií, protože při jejich definování neexistují pevně stanovená kritéria.

Výzkum menšin

Zřejmě nejznámější definici menšiny předložil ve své studii Francesco Capotorti, zvláštní zpravodaj podkomise OSN pro prevenci diskriminace a ochranu menšin. Podle této definice představuje menšina „skupinu početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva a vykazují, byť pouze implicitně, smysl pro soudržnost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka“. Encyklopedie antropologie pak menšinu definuje jako „skupinu lidí, které spojuje společná pozitivní identita (kultura, jazyk, náboženství apod.) odlišná vůči většině. Obvykle je utvořena na základě rasy, etnicity, náboženství a politického přesvědčení. Menšina může vzniknout i na základě společného přísně individuálního zájmu (např. sexuální menšiny).“ (Petraš et al., 2009)

Velký sociologický slovník (1996) chápe minoritu jako určitou skupinu lidí definovanou sociologicky významným společným znakem, která je ve společnosti početně zastoupena v menším množství než skupina, která tvoří v dané společnosti většinu. Vztahu mezi etnickou majoritou a minoritou si všímá Průcha (2004). Ve své knize uvádí, že příslušníci majoritní populace preferují adaptaci etnických minorit prostřednictvím asimilace nebo integrace, a rovněž preferují strategii marginalizace před separací menšin. Důvodem je učiněné zjištění, že pokud se příslušníci menšin separují, je to ze strany majority vnímáno za větší nebezpečí pro vzájemné vztahy než marginalizace. Příslušníci menšin uplatňují strategii zachování vlastní kultury a určité přejímání kultury hostitelské země, kdežto majoritní populace preferuje strategii opuštění vlastní kultury menšin a převzetí kultury hostitelské země. Důsledkem tohoto rozporu pak bývá to, že čím více příslušníci menšin trvají na své etnické identitě, tím více se stávají terčem předsudků a diskriminace ze strany většinové společnosti.

Důležitou úlohu v problematice menšin hraje přiznání jejího oficiálního statutu ze strany státu. Toto uznání je důležité z toho důvodu, že jen ty skupiny, které jsou oficiálně uznané za menšiny, mohou disponovat menšinovými právy. Podle mezinárodního práva jde mimo jiné o právo rovnosti a zákaz diskriminace, svobodnou volbu národnosti, právo na rozvoj vlastní kultury, právo na rovnost příležitostí ve vzdělávání, právo na shromažďování, svobodu projevu či vyznání a právo na užívání svého jazyka. Neexistuje žádné univerzálně přijímané rozdělení menšin, kromě menšin

jazykových a náboženských jsou známé také menšiny kulturní či rasové. Pro tuto práci jsou zásadní menšiny národnostní a etnické.

Existuje množství definic národnostní menšiny, ale žádná opět není v mezinárodním měřítku brána za obecně platnou. Rozšířené je její vymezení podle OSN: *„Národnostní menšina je skupina obyvatel státu, tvořící menšinu v nedominantní pozici uvnitř státu, disponující etnickými, náboženskými nebo jazykovými charakteristikami, které jsou odlišné od charakteristik většiny obyvatel, mající vědomí vzájemné solidarity, motivované, byť jen implicitně kolektivní vůlí přežít, a jejímž cílem je dosáhnout rovnosti s většinou, jak ve skutečnosti, tak i podle zákona.“* Obecná definice je zakotvená také v české legislativě v tzv. menšinovém zákoně č. 273/2001 Sb., podle něhož je národnostní menšinou *„společenství občanů žijících na území daného státu, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být za příslušníky národnostní menšiny považováni, společně s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti, za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.“*

Stejný zákon vymezuje pojem dle kulturních souvislostí: *„Národnostní/etnickou menšinou je každá skupina lidí, která se odlišuje významnými etnickými znaky od většinové společnosti (jazykem, kulturními tradicemi, mentalitou atd.), která nepřijímá národní identitu většinové společnosti, disponuje etnickým/národním vědomím a projevuje kolektivní vůli se deklarovat ve své osobitosti. V kulturních souvislostech může národnostní/etnická menšina odvozovat svou identitu ze základu etnického, jazykového, náboženského nebo kulturního ve smyslu kulturní tradice.“* Poslední definice spojuje národnostní a etnickou menšinu do jedné skupiny. Odlišení menšiny národnostní a etnické je v některých vědních oblastech považováno za složité, stejně jako samotná problematika rozlišení pojmů národ a etnikum. V některých výkladech a pojetích mohou tyto pojmy dokonce splývat.

Pojmy národ a etnikum a jejich výzkum

V různých zemích a jazycích označuje pojem národ zcela rozdílné sociální systémy, proto nemůže existovat všeobecně uznávaná definice. Obecně se za národ označuje historicky vzniklé společenství lidí, kteří sdílí společnou kulturu, území, jazyk, mentalitu, zvyky a tradice. Některé znaky národů jsou objektivní (např. území, jazyk, víra nebo společný původ), jiné spíše subjektivní (vědomí své vlastní příslušnosti k národu). (Fňukal, 2013) Podle Heywooda (2002) je pro vymezení národa zásadní právě fakt, že se k němu jeho členové hlásí. Samotné uvědomění si příslušnosti k národu ho pak odděluje od ostatních sociálních skupin. Národ je tedy podle něj spíše sebedefinující seskupení, než aby bylo definované někým jiným. V současné době existuje na světě přes 300 národů.

Etnicita je Průchou (2004) charakterizována jako souhrn kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu,

formulující etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu. Etnická identita je pak souhrnem vlastností a znaků, které etnikum vymezují. Podobně vymezený je pak i pojem etnická skupina, který je nejčastěji definován jako „*historicky vzniklá skupina lidí, kterou spojuje společný původ, zvláštní kulturní znaky, mentalita, tradice. Příslušníci daného etnika mají název (ethnonymum) a povědomí vzájemné sounáležitosti a zároveň odlišnosti od jiných společenství.*“ (Skarupská, 2006)

Srovnáním národa a etnické skupiny se ve své knize zabývá Heywood (2002). Podle něj se od sebe liší tím, že národ se sám pokládá za samostatné, zvláštní, od jiných odlišné politické společenství. Etnická skupina má sice zcela jistě společnou identitu ve smyslu určité kulturní hrdosti, ale na rozdíl od národa již nemá kolektivní politické aspirace. Další rozdíl spatřuje v tom, že etnické skupiny nemají zpravidla svůj vlastní stát. Rozdíly mezi národnostní a etnickou menšinou nejsou činěny například v oblasti práva, kde bylo upuštěno od termínu „etnická“ a téměř výlučně se používá pojem „národnostní“ menšina, neboť to v očích práva znamená téměř totéž.

Pojem nacionalismus a jeho výzkum

Dalším pojmem, který se v práci často objevuje, je nacionalismus. Významný teoretik nacionalismu, Ernest Gellner, považuje nacionalismus v první řadě za politický princip, který sjednocuje politickou a národní jednotu. Ve své práci (1983) pojem rovněž vysvětluje jako „*politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto.*“ Miroslav Hroch (2004) uvádí: „*Nacionalismus můžeme definovat jako postoj, který nadřazuje vlastní národ, jeho vlastnosti a zájmy nad zájmy všech ostatních.*“

Konkrétnímu typu nacionalismu, etnickému, se ve svých pracích věnuje Ted Gurr. Pakliže je podle něj etnická identita uvnitř skupiny významná, může být základem pro její politickou mobilizaci. V tom případě uvádí Gurr pojem *etnopolitická skupina*, kterou definuje jako uskupení, které se prostřednictvím politické akce snaží docílit splnění požadavků své etnické skupiny. Jako příklad uvádí několik etnopolitických hnutí vzniklých v druhé polovině minulého století, jejichž účelem bylo změnit politiku týkající se národnostních menšin a zajistit uspokojení jejich zájmů. Pojem nacionalismus tedy podle něj představuje moderní doktrínu, která propojuje etnickou identitu do hegemonního politického programu. Zastánci nacionalismu údajně dokazují, že etnická či národní identita přebije identity jiné (např. náboženské či regionální). Podle nacionalistů má národ/etnikum právo vládnout vlastnímu suverénnímu státu, v němž jsou zájmy jiných národů/etnik podřízeny či asimilovány (Gurr, 2000).

3.2 Metody práce a diskuze literatury

K dosažení cílů této diplomové práce bylo využito několika metod, přičemž dominoval deskriptivně-analytický přístup. V první fázi došlo ke sběru literatury z dostupných zdrojů. Bylo využito zdrojů primárních, především právních dokumentů (zákon, ústava) a statistických dat, převažovalo však čerpání ze zdrojů sekundárních. Zásadní pro zpracování tématu byla knižní díla a odborné články ze specializovaných časopisů i z

webových stránek, hojně využíváno bylo také elektronických informačních zdrojů univerzity, především portálu EBSCO. Pro popis aktuálních událostí v regionu bylo využito různých zpravodajských stanic, a to z důvodu absence jiných zdrojů kvůli krátké časové prodlevě od jejich uskutečnění. Literatura byla zaměřena jak na údaje geografické (statistické údaje, charakteristika území, reálie), tak historické (vývoj dějin, zásadní události, fakta). Při práci s dostupnými zdroji bylo využito metody kritického přístupu k informacím.

Po shromáždění potřebné literatury došlo k analýze získaných informací. Bylo zvláště důležité dbát na pečlivý výběr pramenů a jejich následnou analýzu, protože informace z kurdských zdrojů se od těch z některých lokálních zdrojů, zejména tureckých, výrazně liší a je pravděpodobné jejich zkreslení ve prospěch jedné či druhé strany. Mnoho zdrojů z obou táborů pak z nejrůznějších důvodů nebylo možno považovat za texty odborné či vůbec věrohodné. Rešeršně-kompilační studie byla dokončena interpretací zanalyzovaných informací. V další části práce došlo ke komparaci zjištěných informací vzhledem k primárnímu cíli diplomové práce.

Jedním z nejvýznamnějších zdrojů pro tuto práci byla díla amerického profesora Michaela Guntera, který je jedním z předních odborníků na kurdskou problematiku na Středním východě. Jeho díla *Historical Dictionary of the Kurds* a *The A to Z of the Kurds* se podrobně věnují kurdskému původu, jejich kultuře a také historickému vývoji, kterým etnikum po staletí procházelo. Gunter je rovněž autorem několika desítek článků v odborných časopisech se středovýchodní tematikou. Jeho článek *Reopening Turkey's Closed Kurdish Opening* v odborném časopise *Middle East Policy* analyzuje vývoj vztahů mezi tureckou vládou a kurdskou menšinou v zemi. Ve stejném časopise vyšel také Gunterův článek *Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: Geostrategic Concerns for the U. S. and Turkey*, který se věnuje roli Kurdů na Středním východě a sleduje také přesah problematiky do mezinárodních vztahů na globální úrovni.

Pro kapitoly zabývající se kurdskou kulturou a jejich historickým vývojem už od doby starověku, byla zásadním zdrojem informací publikace bývalého politického představitele iránských Kurdů, Abdula Rahmana Ghassemlova. Kniha *Kurdistan and the Kurds* zkoumá původ etnika a jeho dlouhý historický vývoj od nesourodých kmenů obývajících horské oblasti po uvědomělý národ s politickými ambicemi.

Britský specialista na poměry na Středním východě David McDowall ve své knize *A Modern History of the Kurds* popisuje dějiny Kurdů s důrazem na období od 19. století. Kniha nizozemského spisovatele Martina Bruinessena *Transnational Aspects of the Kurdish Question* zkoumá vývoj pankurdských myšlenek uvnitř kurdského etnika v průběhu staletí. Důraz je kladen na moderní vývoj v problematice a zásadní roli aktivit kurdské diaspory. Bruinessen se ve svých pracích převážně věnuje studiu náboženství, zejména pak islámu. Ve svém článku *Religion in Kurdistan* podrobně popisuje specifika kurdské religiozity, stejně jako historický vývoj převažujícího náboženství uvnitř etnika.

Důležité informace k pochopení vývoje kurdského nacionalismu v Turecku přináší kniha *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish national movement*

in Turkey. Její autor Paul White se v knize věnuje také okolnostem založení Kurdské strany pracujících a sleduje její cestu k dominantnímu subjektu v turecko-kurdských vztazích.

Pro kapitoly věnující se kurdské komunitě v Iráku a Sýrii byly významným zdrojem informací knihy od britského autora Kerima Yildize *The Kurds In Iraq : The Past, Present And Future* a *The Kurds in Syria: The Forgotten People*. Yildiz patří mezi nejviditelnější zastánce dodržování lidských práv Kurdů (je generálním ředitelem Kurdish Human Rights Project) a studiu kurdské problematiky zasvětil celý svůj profesní život. Pro zpracování kapitol o syrských Kurdech byly zásadní také publikace odborníků na Střední východ, profesorů Jordiho Tejela a Mehrdada Izadyho.

Problematika Kurdů nepatří v českém prostředí mezi preferované oblasti, čemuž odpovídá nedostatek domácích publikací na toto téma. Zřejmě nejzásadnější český příspěvek ke zpracování problematiky Kurdů představuje působení Abdula Rahmana Ghassemlova na Vysoké škole ekonomické v Praze, během něhož mu v Československé akademii věd vyšla jeho zásadní publikace *Kurdistan and the Kurds*. Diplomová práce se při popisu historie kurdského obyvatelstva v oblasti a také v jednotlivých zemích opírá o díla několika českých autorů. Historii starověkého Předního východu ve své encyklopedii zkoumají Jiří Prosecký a Jan Heller. Rolí iránských Kurdů v moderní historii této země se v knize *Současný Blízký Východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti* zabývají Michaela Ježová a Helena Burgrová.

Zmínky o Kurdech můžeme najít také v historické publikaci *Irak: Stručná historie států* od Martiny Ponížilové, do které přispěli také Jana Pečirková a Petr Kubálek. Právě arabista Petr Kubálek patří mezi nejaktivnější odborníky, kteří se v českém prostředí kurdskou otázkou zabývají. O kurdské problematice přednáší na odborných fórech či seminářích a články na související témata publikuje na několika platformách, sumář příspěvků pak zveřejňuje na svých webových stránkách. Při popisu současné situace na Středním východě byla využita také kniha *Blízký východ nad propastí* předního českého arabisty Břetislava Turečka. Tématu Kurdů v České republice, ale také na Středním východě, se ve svých pracích věnuje rovněž politolog Michael Murad z Masarykovy univerzity v Brně.

Při sběru statistických dat bylo využito zejména dvou zdrojů. Prvním byla Encyklopedie Britannica, která uvádí statistiky o Kurdech v regionálním měřítku i v jednotlivých zemích. Především pak bylo využito dat americké agentury CIA pocházejících z jejich projektu The World Factbook, který poskytuje informace z mnohých oblastí (např. historie, geografie, obyvatelstvo, ekonomie či armáda) o všech státech na světě. Snahou bylo zvolit co nejméně zdrojů statistických dat, aby prezentovaná data zůstala metodologicky jednotná. Pro popis některých událostí, především těch aktuálních, bylo zvoleno zpravodajství některých médií. Bylo čerpáno buď z článků světově známých médií (CNN, BBC News, The Independent, Foreign Policy), nebo z lokálních zdrojů

(Al-Jazeera, Rudaw, Al-Monitor). V oblasti dodržování občanských a lidských práv bylo čerpáno ze zpráv Amnesty International či Human Rights Watch.

3.3 Pracovní hypotézy

Jen na základě obecného povědomí o situaci a dosud pouze povrchního studia literatury bylo zformulováno několik předběžných hypotéz, které se tato práce pokusí potvrdit či naopak vyvrátit.

- 1) Vzhledem k tomu, že země, ve kterých žije autochtonní kurdské obyvatelstvo, mají odlišnou státoprávní tradici, právní systémy a způsob ochrany menšin, lze předpokládat, že mezi nimi existují výrazné rozdíly v právním postavení Kurdů.
- 2) Na základě hlubokých historických kořenů kurdského etnika v regionu, se dá předpokládat, že se kurdské nacionalistické myšlenky, resp. vědomí specifické celokurdské etnické identity, vyskytovaly už před rozdělením kurdského obyvatelstva do moderních států.
- 3) Protože jednotlivé státy spatřují ve své rozsáhlé kurdské minoritě hrozbu, můžeme očekávat ve vnitřní politice zkoumaných zemí snahu snížit etnickou diverzitu marginalizací kurdské menšiny (např. pomocí aktivní asimilace, podporou emigrace či manipulací se státním občanstvím).
- 4) Vzhledem ke klanové a kmenové struktuře kurdské společnosti bude obecně obtížné vytváření pankurdských politických stran, což znesnadňuje prosazování kurdských kulturních požadavků a spolupráci mezi kurdskými komunitami ve zkoumaných zemích.
- 5) Prostředkem marginalizace kurdských hnutí může být i účelová podpora vnitrokurdských tenzí ze strany domovských států (např. podpora politické opozice, nejednota v otázce jednotného spisovného jazyka a písma, apod.).
- 6) Vzhledem k problémům, které zkoumaným zemím kurdská menšina přináší, se dá předpokládat, že budou v postupech proti Kurdům tyto země vzájemně spolupracovat (např. na aktivitách potlačujících kurdské ambice na dosažení některého ze stupňů autonomie).
- 7) Vzhledem k dlouhé společné historii se dá předpokládat, že mezi sebou jednotlivé kurdské komunity ze zkoumaných zemí intenzivně spolupracují a udržují dobré vztahy.

4 Kurdský národ a společnost

Předky dnešních Kurdů jsou indoevropské kmeny, které přišly na Střední východ zřejmě již ve 2. tisíciletí př. n. l. Vývoj jejich národa byl po staletí ovlivněn asimilačními střety s Araby, Peršany, Turky, židy či křesťany. Kolem původu Kurdů se však vede rozsáhlá debata a vzhledem k nedostatku písemných pramenů není možné žádnou z vyslovených hypotéz považovat za vysoce pravděpodobnou. Převažuje názor, že jde o potomky kmene Médů, starověkého národa íránského původu ze severozápadu dnešního Íránu. V době příchodu Kurdů do oblasti však na dnešní území Kurdistánu mířila z východu přistěhovalecká vlna složená z vícera indoevropských kmenů a kurdské etnikum se tak podle McDowalla (2005) pravděpodobně zformovalo z několika z nich.

Etnické označení „Kurdové“ pochází zřejmě z období islámské expanze do oblasti, kdy tak byli označováni příslušníci nomádských kmenů, které obývaly části tehdejší Mezopotámie. Za zřejmě nejznámějšího Kurda té doby může být považován Saláh ad-dín Ajjúb, známější u nás jakožto Saladin, vůdce islámských vojsk proti křižáckým výpravám Richarda Lví srdce a hrdina znovudobytí Jeruzaléma ve 12. století (Izady, 1993).

4.1 Geografické vymezení

Ve spojení s Kurdy na Středním východě se v informačních zdrojích a především pak v kurdské literatuře užívá názvu Kurdistán, nicméně z hlediska mezinárodního práva nebo politické geografie podobný útvar neexistuje. Pojem Kurdistán byl poprvé použit ve 12. století seldžuckými Turky, kteří v 11. a 12. století ovládali značnou část Středního východu. Samotný název je standardní íránskou složeninou, v níž je použita přípona – (i)stán, označující ve spojení „místo“. Jde tedy o pojmenování sídlišť daného etnika. Obdobně existovaly či existují názvy jako Arabistán, Balúčistán, Afghánistán, Uzbekistán apod. (Ghassemlo, 1965). V současné době bývá za Kurdistán považováno území, které je obydleno většinou kurdskou populací a stejně bude tento název používán i v této práci.

Podle Encyklopedie Britannica (2018) se celková plocha území majoritně obývaného Kurdy odhaduje přibližně na 518 tis. km² a zasahuje do současného území pěti suverénních států. Kromě čtyř států, kterým se tato práce podrobně věnuje, se jedná ještě o Arménii. Pokud bychom se rozložení tohoto území mezi středovýchodní státy pokusili vyjádřit v procentech, pak největší část spadá do Turecka (43 %), dále následují Írán (31 %), Irák (18 %), Sýrie (6 %) a nejmenší část do Arménie (asi 2 %).

Oblast Kurdistánu je tvořena velice hornatým územím, horské pásmo se táhne ze severozápadu na jihovýchod. Páteř území tvoří pohoří Zagros táhnoucí se v délce 1 500 km ze severozápadního Íránu a severovýchodního Iráku podél hranic obou zemí až k pobřeží Perského zálivu. Průměrná výška tohoto území je 1000 – 1500 metrů nad mořem. Na území Kurdistánu se vyskytuje velké množství sopek, jejichž výška dosahuje až k 5000 metrů nad mořem. Z důvodu velkého rozdílu nadmořských výšek

dochází také k velkým teplotním diferencím, teploty se pohybují v rozmezí -35 až $+45$ °C. S výjimkou horských oblastí v Kurdistánu převažuje subtropické podnebí s ročními úhrny srážek mezi 200 až 400 mm, v úrodných nížinných údolích pak může spadnout až 2 000 mm srážek za rok. Na území Kurdistánu se nachází dostatek vody, což je v tomto regionu vzácné. V místních horách pramení čtyři velké řeky: Eufrat (*Firat*), Tigris (*Dijle*), Araks (*Erez*) a Kızılırmak (*Rûbara Sor*) a rozkládají se zde velká jezera, např. jezero Van (*Wanê*) a Urmijské jezero (*Ûrmiyeyê*).

V severozápadní části pohoří Zagros, v severovýchodním Iráku se nachází region známý jako Irácký Kurdistán. Jeho hlavním městem je Erbil (*Hewlêr*) a díky přírodním podmínkám se zde nacházejí četná ložiska ropy a mnoho zdrojů vody. Na severozápadě Íránu, blízko hranic s Irákem, je situována íránská provincie Kurdistán s převažujícím zastoupením kurdského obyvatelstva. Srdcem této provincie je hlavní město Sanandadž (*Sine*). Tato oblast Íránu patří mezi nejhornatější v zemi a disponuje mírným, příjemným podnebím po celý rok. Zimy jsou zde dlouhé a chladné s pravidelnou nadílkou sněhu.

Syrský Kurdistán neboli *Rojava*, což je v kurdsém jazyce označení pro západ, se nachází na severovýchodě Sýrie. Významnými strategickými městy v regionu jsou Hasaka (*Hesîçe*) a Kámišlí (*Qamişlo*). Jedná se o nížinnou oblast na západ od řeky Tigris táhnoucí se podél turecké hranice. V Turecku můžeme kurdské osídlení nalézt v severovýchodních a jihovýchodních oblastech. Při pobřeží Středozemního moře do území zasahují pohoří Taurus (*Toros*), Amanus (*Çiyayê Gewr*) a z části také Pontské hory. V severovýchodní Anadolii je pak dominantním pohořím v kurdských oblastech Arménská vysočina. Dominantou této hornaté oblasti je pak sopečný masiv Ararat (*Çiyayê Agirî*) se svými dvěma vrcholy – Velkým a Malým Araratem. Mezi významná kurdská centra na tureckém území patří v jižních oblastech města Gaziantep a Diyarbakir (*Amed*), na severu pak univerzitní město Malatya (*Meletî*) či v horách ukrytý Erzurum (Kubálek, 2002).

Obr. 1: Mapa kurdských území na Středním východě (zdroj: Library of University of Texas at Austin, 1992)

4.2 Obyvatelstvo

Přesné statistiky počtu Kurdů neexistují už proto, že jsou Kurdové v některých oblastech vystaveni silnému asimilačnímu tlaku a oficiální údaje mohou být zkreslené. V poslední době přesnost statistik komplikují výrazné přesuny obyvatel vyvolané politickou krizí v Sýrii a také vojenskými akcemi v Turecku a Iráku. Problematické jsou také sčítání obyvatel, neboť při nich často není etnická příslušnost brána jako relevantní kategorie, a tak dostupné zdroje pracují často jen s odhady. Přesto je možno říct, že v současnosti Kurdové patří mezi nejpočetnější národy světa bez vlastního státu a zároveň představují po Arabech, Peršanech a Turcích čtvrtou největší národnostní skupinu na Středním východě (Yildiz, 2007). Nejčastěji se odhady o počtu obyvatel se shodují na číslech mezi 30 až 35 miliony Kurdů v oblasti. Zatímco odhady kurdských zdrojů jsou pravděpodobně poněkud nadhodnoceny a nejčastěji pracují s počtem 40 milionů, státy, které Kurdové obývají, naopak tato čísla spíše snižují. Výsledkem je, že se informace o číslech velice liší, největší rozdíly pak lze nalézt mezi kurdskými a tureckými zdroji.

Podle americké agentury CIA, správce internetových stránek The World Factbook, jsou pak statistiky o počtech kurdského obyvatelstva v středovýchodních státech za rok 2016 následující: v Turecku žije 15,4 milionu Kurdů (19 % z celkového počtu obyvatel Turecka), v Íránu 8,2 milionu Kurdů (10 %), v Iráku jsou odhady mezi 5,8 – 7,8 miliony Kurdů (15 – 20 %) a v Sýrii asi 1,7 milionu Kurdů (9,7 %), zde jsou však odhady nejsložitější a jsou odvozována od celkového počtu minoritního obyvatelstva. Databázi The World Factbook lze v těchto ohledech (na rozdíl od jiných případů) v současnosti považovat za docela přesnou, avšak pravděpodobně poněkud zastaralou. Počty obyvatel jednotlivých zemí jsou poměrně aktuální, problematické je ovšem procentuální zastoupení jednotlivých etnických menšin, které se uvádí za rok 2011.

Obr. 2: Rozmístění kurdského obyvatelstva v regionu (zdroj: Clabaugh, 2016)

Menší počty Kurdů je pak možno najít v Arménii a v dalších republikách bývalého Sovětského svazu. V Arménii jde o skupinu převážně jezidských Kurdů o velikosti necelých 40 tis. obyvatel, v Ázerbajdžánu pak podle odhadů může žít asi 6 000 Kurdů a v samotném Rusku asi 60 000 Kurdů (CIA, 2018). Zvláštností je Izrael, kde nyní po kurdské migraci ve 20. století uvádějí kurdské zdroje až 150 000 příslušníků kurdské menšiny, přesněji Židů kurdského původu, resp. Židů, jejichž rodiny pocházejí z oblasti Kurdistánu (Bengio, 2014). Celkově tak podle CIA žije v oblasti Středního východu zhruba 32 milionů příslušníků kurdského etnika.

Významnou roli v problematice kurdské otázky hraje kurdské obyvatelstvo žijící mimo oblast Středního východu. Nejpočetnější kurdská menšina žije v diasporách v západní části Evropy – především se jedná o Německo, Francii, Nizozemsko a Švédsko. Velké množství Kurdů žije také ve Spojených státech, ale i jinde ve světě.

4.3 Jazyk

Kurdština patří mezi indoevropské, konkrétně severozápadní íránské jazyky. Je poměrně blízká dnešní perštině, stejně jako jazyky jiných historických národů z oblasti – balúčtiny či gilačtiny. Na kurdštině je také patrný vliv některých neindoevropských jazyků, konkrétně arabštiny a aramejštiny. Jazyky sousedů Kurdistánu s výjimkou Íránu mají jiný původ. Arabština je jazykem semitským a turečtina patří mezi turkické jazyky.

V současnosti rozlišujeme tři hlavní dialekty kurdštiny: severní *kurmandží*, centrální *sorání* a jižní *kelhuri*. Nejrozšířenějším z nářečí je *kurmandží*, které je rozšířeno v tureckých částech Kurdistánu a je to jazyk, v němž je napsána největší část kurdské literatury. Rozdíly mezi těmito nářečími jsou opravdu velké, někteří odborníci dokonce spekulují, zda už je neuvádět jakožto samostatné jazyky. Tato situace značně komplikuje snahy o vytvoření jednotného spisovného jazyka. Další komplikací je fakt, že v Turecku a v Sýrii je jazyk psaný latinkou, v Íráku a Íránu arabským písmem a na území Kavkazu je kurdština psána azbukou (Breton, 2007).

Velmi rozdílné je také postavení kurdštiny v jednotlivých státech, ať už jde o jeho používání na veřejnosti či přiznání statutu oficiálního jazyka menšiny. Jazykovým právům kurdské menšiny se budou podrobněji věnovat další kapitoly práce.

4.4 Náboženství

Původním náboženstvím Kurdů byl pravděpodobně zoroastrismus neboli zarathuštrismus. Jedná se o jedno z nejstarších světových náboženství založené v Persii či okolních oblastech někdy v období 2000 let př. n. l. Jedná se o dualistickou filosofii dobra (představované anděly) a zla (zastoupené démony). Život se dělí na tělesný a duševní, přičemž duše přežívá i po zániku tělesné schránky člověka a její další úděl závisí na tom, jak v životě volila mezi dobrem a zlem. Stoupenci zoroastrismu z řad kurdského obyvatelstva dokonce považují slavného reformátora Zarathuštru za Kurda. Předmětem úcty dávných Kurdů byly čtyři posvátné živly – oheň, půda, voda a vzduch. Zoroastrismus zdůrazňuje rovnost obou pohlaví, náboženské obřady jsou proto přístupné mužům i ženám současně. Toto už u dnešních Kurdů neplatí, nebereme-li

v potaz křesťanské sekty (myšleno jako směr náboženství, bez negativního zabarvení) a Jezídy (Partridge, 2006).

Dnes jsou Kurdové z velké části stoupenci islámu, který začali hromadně přijímat až v 11. století, kdy přes Kurdistán procházely migrační proudy již islamizovaných Turků ze střední Asie, ale vyskytují se na jejich územích také četné skupiny jiných náboženských vyznání. Kurdové jsou převážně sunnitští muslimové (až 75 %), v jižních oblastech iráckého Kurdistánu a v iránské provincii jsou také četní stoupenci šíitů, ke konfliktům mezi těmito dvěma větvemi kurdských muslimů však nedochází.

Islamizace horského etnika, jakým Kurdové v době expanze islámu do oblasti rozhodně byli, však probíhala pomalu a velmi těžce. I přes velmi silný vliv si dokázali Kurdové udržet některé prvky minulých náboženství. Pro islám Kurdů je typická vysoká míra mysticismu. Místní většinový sunnitský islám se proto u Kurdů odlišuje od tradičního pojetí sunnitů v Turecku, Sýrii a Iráku. Sunnitský islám vyznávaný Kurdy se také liší používáním šáfijovské právní školy, což je v kontrastu s jejich arabskými a tureckými sousedy, kteří používají hanafijskou právní školu (Bruinessen, 1991).

Typickým projevem náboženství zoroastrismu je široká ochota a otevřenost zahrnout prvky jiných náboženství. K tomu docházelo nejčastěji v případě islámu, známé jsou hnutí Rudých hlav či Lid pravdy – sekty pod pláštěm islámu kombinující prvky vícera náboženství. Za islámskou sektu, v níž se mísí několik prvků hinduismu, zoroastrismu, šamanismu, judaismu, křesťanství a islámu, jsou považováni vyznavači předislámského náboženství Kurdů ze severního Iráku – Jezídivé. Příslušníci této náboženské skupiny bývají často v literatuře i v médiích zmiňováni jakožto kurdská minorita. Přispívá k tomu původ víry z pohoří na severoirácké hranici dnešního Kurdistánu a také fakt, že původní vyznavači víry vzešli z kurdského etnika. Oslavy jezídských svátků se podobají kurdským oslavám, zastávají stejné barvy jako Kurdové a jako jazyk při obřadech používají zásadně kurdštinu, která je podle nich jazykem andělů. Jezídivé se modlí ke Slunci a věří, že bůh první den stvořil 7 andělů, z nichž ten nejvyšší stvořil zemi a zastává nejvyšší možnou autoritu boha na zemi. Po zostření islámské víry během 13. a 14. století začali být Jezídivé pro odlišnosti ve víře politicky nepohodlní. Od této doby v podstatě neustále musí čelit masakrům a perzekucím ze strany sunnitů (Partridge, 2006). Dnes žijí Jezídivé převážně v iráckém Kurdistánu či v diasporách mimo území Středního východu, nejvíce v Německu, neboť napětí mezi muslimy a Jezídy přetrvává dodnes.

Příběhy o přistání Noemovy archy na bájném Araratu na území tureckého Kurdistánu přispěly k tomu, že se na území Kurdistánu objevily stoupenci všech tří světových náboženství – křesťanství, judaismu a islámu, která mají tento příběh společný. Obyvatelé kurdských hor, kteří konvertovali k judaismu, stejně jako potomci židovských přistěhovalců, však už ve většině z regionu odešli při velkém stěhování do Izraele na počátku 20. století. Stopy křesťanství se zachovaly především v dnešním tureckém Kurdistánu. Většina křesťanů na tomto území se připojila k orientálnímu křesťanskému směru nestorianismu, který dodnes reprezentuje Svatá apoštolská

katolická asyrská církev Východu, menšina pak k jakobitské církvi (Syrská pravoslavná církev). Současnici těchto církví se však i přes svůj kurdský původ raději označují za Asyřany, přímé potomky stejnojmenného starověkého národa. Asyřané čelili a čelí etnickému a náboženskému pronásledování, především ze strany islámských extremistů a arabských radikálních nacionalistů (Bruinessen, 1991). Kromě tureckých území se Asyřané vyskytují také v Sýrii a Iráku.

Jak je vidět, ani náboženská struktura kurdského obyvatelstva není homogenní. Náboženství zásadně přispělo k procesu sebeuvědomění a budování národní identity Kurdů. Nejvíce k tomuto napomohly takzvané madrasy, neboli islámské náboženské školy, kde mohli Kurdové kromě arabských a perských textů studovat také kurdské autory a texty v kurdštině (Kreyenbroek, 1992).

4.5 Kultura a společnost

Národ Kurdů nikdy nebyl a dosud není homogenní. Pochopitelně k tomu přispívá fakt, že Kurdové jsou rozptýleni na území několika států, obývaná území spolu často ani nesousedí, liší se jejich postavení v jednotlivých státech a liší se vlastně také jejich jazyk a písmo. Základy pro jejich nehomogenost jsou však zakořeněny už v jejich historickém vývoji. Veškerá kurdská politická, sociální a hospodářská organizace byla historicky založena na kmenových a rodových základech, což se v jejich domovině dodnes projevuje silnými rodinnými a klanovými vazbami (Ghassemou, 1965).

Až do poloviny 19. století bylo území Kurdistánu osídleno různými kmeny, které byly organizovány nezávisle na sobě. Strukturu těchto kmenů popisuje ve svém článku Elphinson (1946). Nejvyšší kurdští náčelníci, *amirové*, vedli jednotlivé kmeny a odpovídali za jejich obranu a vztahy se sousedy. V druhé polovině 19. století je nahradili klanoví vůdci *aghasové*, kteří se stejně jako dříve *amirové* zodpovídali pouze vládnoucímu režimu. Jakékoliv konflikty mezi klany měli za úkol urovnat nejvyšší náboženští představitelé – *šejchové*.

Specifickou strukturu vnitřního uspořádání etnika představovala instituce „oba“. Jednalo se uskupení několika kurdských rodin spojených do společného životního prostoru. V čele této skupiny stál „oba-baši“ – většinou nejbohatší člen dané komunity, jakýsi vůdce, jehož vedení bylo využíváno v době letní pastvy. Členové komunity se starali o jeho dům a stáda. Postavení klanových vůdců stejně jako funkce komunity oba dnes prakticky ztratily svůj význam, avšak pozůstatky hierarchie je možné vypátrat i v dnešní kurdské společnosti. Například v některých kurdských osadách zůstala kmenová hierarchie, stejně jako pozice *aghasů* a *šejchů*, zachována dodnes.

Kurdská kultura je i přes společnou víru islámu odlišná od sousedních národů v Turecku, Iráku, Íránu a Sýrii. Jejich etnický i jazykový nejbližšími příbuznými jsou patrně Balúčové. Většina Kurdů dodnes žije na venkově v malých zemědělských vesnicích a mezi jejich hlavní hospodářské aktivity stále patří pastevectví a chov zvířat. Hlavními zemědělskými plodinami jsou pšenice, žito, ječmen či oves, a to i v oblastech s nepříznivým podnebím či neúrodnými půdami. Rovněž jsou mezi Kurdy stále

rozšířená tradiční řemesla, zejména hrnčířství, tkalcovství, kovotepectví, práce s dřevem či výroba koberců (Ghassemloo, 1965), (Kubálek, 2002).

Nejvýznamnějším svátkem pro celou kurdskou komunitu je Nový rok, neboli *Newroz*, který se slaví podle solárního islámského kalendáře oficiálně používaného např. v Íránu. Už od 50. let minulého století jde o hlavní společenskou událost, při které mohou Kurdové manifestovat svou příslušnost a to jak v celém Kurdistánu, tak v kurdských menšinách po celém světě. Připadá většinou na 21. března. Oslavy jsou spojeny s festivalem kurdské kultury a tradic, je to čas zábavy, tance, setkání rodin a vaření místních specialit. Podle legendy se Kurdové v tento den dokázali vysvobodit ze spárů tyрана. Typickou tradicí *Newrozu* je rozdělávání ohňů, neboť oheň se stal symbolem kurdské svobody (Gunter, 2009). Zejména v Západní Evropě byla tato slavnost značně zpolitizována především mladými Kurdy, kteří chtějí dát najevo svou identitu a zvýšit národní uvědomění.

Kulturní dědictví kurdského národa je nepřímým dědictvím vícero starověkých i novověkých národů, které region formovaly. Snaha o kulturní renesanci a prosazení suverenity kurdského národa je aktivita až posledních let. Důležitou funkci při prosazování těchto snah sehrává aktivita kurdských menšin pobývajících v zahraničí. Z těchto aktivit můžeme jmenovat založení Kurdského institutu v Paříži v roce 1983, jenž usiluje o rozvoj jednotného úředního kurdského jazyka, následovaný založením kurdských institutů v Bruselu (1989), Berlíně (1994), Washingtonu (1996) či vybudováním kurdské knihovny ve Stockholmu v roce 1997. Tyto instituce se nezabírají stejnou činností, ovšem jejich společným cílem je přispět k posílení kurdské kultury, jazyka a národního uvědomění. Podle Murada (2012) je důležitým posláním těchto institucí také pomocí politického lobbingu pracovat v zájmu kurdského národa v mezinárodním prostředí.

Ve snaze upozornit na svou národní identitu se rozhodl irácký Kurdistán v roce 2012 uspořádat velkou společenskou událost, kterou bylo Mistrovství světa neuznaných států ve fotbale. Ke klání přizvali mimo jiné reprezentace Severokyperské republiky, skandinávských Laponců (Sámů), Západní Sahary, Tamilských Tygrů či italské Padanie (Synek, 2012). Soutěž pořádaná ve čtyřech největších městech, před slušnými návštěvami a s konečným vítězstvím domácích Kurdů přinesla pořadatelům velkou mezinárodní pozornost a přispěla k rozšíření povědomí o kurdské problematice na mezinárodním poli.

5 Společná historie Kurdů

5.1 Pravěk

Četné archeologické nálezy na území dnešního Kurdistanu, konkrétně v částech severovýchodní Sýrie, jihovýchodní Anatólie či západního Íránu, dokládají, že tato oblast patří k nejstarším souvisle osídleným oblastem světa. Svědčí o tom důkazy o přítomnosti prvních zemědělců a pastevců dobytka stejně jako prvních osad či měst. Jedná se o území, kde již před více než 10 000 lety proběhla neolitická revoluce a zrodilo se zde zemědělství (Frantová, 2008).

Nejstarší důkazy o přítomnosti člověka v oblasti Kurdistanu představuje archeologické naleziště Šánidar na severu dnešního Íráku. Bylo zde objeveno velké množství koster z období protoneolitu spolu s nálezy jeskynního obydlí lidí, které dokládají vývoj směřující od lovecko-sběračského způsobu života k postupnému usazování lidí. Obdobné důkazy byly nalezeny také v oblastech Palestiny a Sýrie, v Jižní Anatólii a na jižním pobřeží Kaspického jezera. Stáří těchto sídlišť z doby nejstarší kultury je odhadováno na 9 000 let před naším letopočtem.

Z doby středního neolitu pocházejí nálezy z oblasti střední Anatólie. Jedná se o významné sídliště *Çatal Hüyük*, jehož existence se datuje do období 6000 – 5500 let před naším letopočtem. Byla odkryta rozsáhlá a organizovaná soustava domů a staveb sloužících nejspíše jako svatyně. Vzhledem k nálezům keramických nádob se předpokládá, že se jednalo o chaláfskou kulturu rozšířenou v celé severní Mezopotámii (Vlček, 1989).

5.2 Starověk

Kurdové se na tomto území vyskytují až tisíce let po jeho prvním osídlení. Jak už bylo dříve zmíněno, mezi badateli dochází k dohadům ohledně kurdského původu, přičemž panuje shoda snad jen na tom, že jde o velmi staré etnikum vznikající složitým procesem v rámci toku dějin.

Pokud bychom hledali starověkou civilizaci, která byla v oblasti původní a která by mohla být se současnými Kurdy spojována, byla by to patrně civilizace churritská. Tu odborníci občas označují spíše jako etnikum a jejich přítomnost v oblasti dnešního Kurdistanu je doložena už 2000 let před naším letopočtem. Řecký historik Xenofon ve svém díle popisuje churritský život v horách, jejich statečnost a vůli nepodvolit se vládcům oblasti, typický pro ně byl nomádský způsob života. Pojítko s dnešními Kurdy představuje podle Hellera (1999) kromě obývaného území také stejný způsob života, analogie v jazyku a osobních jménech či podobnost názvu Churritů (nazývání také Hurité či Kurité) a Kurdů.

Zásadní roli na formování kurdského etnika měly staroíránské kmeny, které od nepaměti v četných vlnách pronikaly ze západního Íránu do oblastí východní Anatólie. Tyto přesuny na západ byly dány přirozeným pohybem za potravou, ale byly rovněž ovlivňovány klimatickými změnami, neúrodou či vysycháním stepí. V pozdějších

obdobích byly tyto velké transfery národů způsobovány vylidňováním velkých provincií Byzantské říše v důsledku válečných konfliktů a četných nájezdů kočovných kmenů. (Frantová, 2008)

Pražáklad dnešních Kurdů nacházejí odborníci a především samotní příslušníci etnika v indoevropském kmeni Médů, který je jazykově příbuzný Peršanům. Je to právě médský král Kyaxar, ke kterému se dnešní Kurdové rádi vracejí a dokonce se k němu odvolávají i ve své hymně. Kyaxar vládl Médům v sedmém století před naším letopočtem a za jeho vlády se médská civilizace rychle vyvíjela a rostlo jejich území i mocenský vliv v oblasti. O rozšíření povědomí o existenci Médů do západní civilizace se postaral řecký velíkán Hérodotos. Ten uvádí jako posledního médského vladaře Ršti-véga Aži Daháka, který představuje další pojítko mezi Médy a Kurdy. Objevuje se v totiž současné kurdské lidové slovesnosti jako ztělesnění zla pro svou nemilosrdnost a krutost. Hérodotos shledával v Médech revoltující povahu velice blízkou dnešnímu vnímání Kurdů (Ghassemlou, 1965).

Kurdové si byli po dlouhou dobu schopni udržet nezávislost a svůj způsob života jednak díky tomu, že obývali prakticky nepřístupné hory, a také díky tomu, že území bylo rozděleno mezi velké množství národů, které byly nejednotné a nebyly schopné území kontrolovat. Označení etnika jako Kurdové pochází ze sedmého století našeho letopočtu a jeho územní rozšíření koresponduje se současným Kurdistanem (Ghassemlou, 1965). Z prastarého slovního základu „K R D“ však pro pojmenování etnika z horských oblastí Zagrosu vycházejí už písemné prameny ze 3. století před Kristem. Toto etnikum můžeme s určitostí ztotožnit s dnešními Kurdy (Frantová, 2008).

Zásadní pro další vývoj Kurdů je sedmé století našeho letopočtu, kdy dochází v této oblasti k pronikání arabských kmenů. Právě díky arabské invazi pozbývají Kurdové své nezávislosti. Postup Arabů vůči kurdskému etniku byl v první fázi obzvláště tvrdý. Jedinými zajatci byly ženy a dívky, muži byli vyvražďováni. Jedná se zřejmě o jediné etnikum v regionu, vůči kterému bylo takto postupováno a jako důvod je uváděna nezdočná povaha Kurdů a jejich neochota se podřídit. Tyto zkušenosti v Kurdech posilovali snahu o nezávislost (Ghassemlou, 1965). Od této doby také dochází k šíření islámské víry mezi kurdské obyvatelstvo.

5.3 Středověk

Po vyvrácení Sásánovské říše a příchodu Arabů se dominantní silou stojící nad Kurdy stal středověký Írán. Ten byl ke Kurdům a jejich myšlenkám na svobodu nepřátelský a na dlouhou dobu poznamenal jejich způsob života. V tomto období docházelo k častému střídání vládnoucích dynastií. Střídaly se také dynastie kurdské. Nejvýznamnější z nich byla dynastie Shaddadidská, která se byla schopna kolem roku 950 dočasně osamostatnit na území na severu Kurdistanu. Další dynastií byla Maravanidi, která vládla v okolí dnešního města Diyarbakir na jihu Turecka v 11. století (Ghassemlou, 1965).

Po dlouhém období útlaku přišla ve 12. století pro Kurdy historická etapa označovaná za vůbec nejslavnější v celých dějinách etnika. Zásadní postavou tohoto období byl Saláh ad-dín Ajjúb, neboli Saladin, který se stal „nejvlivnějším vládcem všech Muslimů“ poté, co se mu podařilo v roce 1187 v bitvě u Hattínu porazit evropské křižáky. Saladin pocházel z kurdské dynastie Ajjúb a během jeho vlády se mu podařilo ustanovit region okolo města Jerevan, ve kterém měli Kurdové všechna práva svobodného národa. Pomocí své dobytelské a sňatkové politiky se mu podařilo vybudovat říši zasahující od Egypta až do Mezopotámie. Celkově vládla tato ke Kurdům vlídná Ajjúbská dynastie v regionu 81 let (Hindley, 2009).

V písemných zmínkách o oblasti pocházejících z 12. století se poprvé setkáváme s názvem Kurdistán, který začali užívat seldžučtí Turci pro pojmenování samostatné administrativní jednotky pokrývající však pouze zlomek toho, co dnes pod tímto pojmem rozumíme (Frantová, 2008). Kurdové jsou zde popisováni jako etnikum s převažujícím nomádkým způsobem života, typickými úzkými příbuzenskými vztahy a kmenovými vazbami, identifikováni jsou spíše jazykově a nábožensky než politicky a státně.

Z důvodu chybějící státní organizace a mocenského vakua se území osídlené Kurdy stávalo častým cílem expanzí sousedních říší a bylo také jevištěm velkých válečných střetů. Na kurdských územích došlo k bojům mezi Římany a Parthy, Východořímskou a Sásánovskou říší, Ajjúbovci a křižáky, Osmany a Safíjovci či k Byzantsko-arabské válce. Kurdové byli také nuceni čelit nájezdům selžuckých Turků a Mongolů. Následkem těchto událostí se Kurdistán dělil na menší feudální državy nejrůznějších kmenových vůdců, jeho části byly připojovány k sousedním říším a zase dobývány zpět (Kubálek, 2002). Docházelo k přesunům obyvatelstva bez ohledu na etnickou, kmenovou či jazykovou příslušnost. K tomuto docházelo po celá staletí a výsledkem byla i řada izolovaných kurdských enkláv daleko za hranicemi jejich kontinuálního osídlení. Kurdové se rovněž nemohli nijak politicky identifikovat a docházelo také k duchovnímu štěpení, které se odráží v dnešní náboženské pestrosti Kurdů.

5.4 Novověk

Začátkem 16. století dominovaly dění na Středním východě dvě důležité říše – Íránská (dynastie Safíjovců) a Otomanská, které byly schopné vládnout všem etnikům v regionu. Ke střetu mezi těmito mocnostmi došlo v bitvě na Čaldiránské rovině, nedaleko Urmíjského jezera, v roce 1514. Bitva skončila vítězstvím Osmanské říše s podporou sunnitských Kurdů. Území Kurdistanu bylo rozděleno mezi oba rivaly, přičemž větší část, zhruba tři čtvrtiny území Kurdistanu, připadla vítězům. Vše bylo zpečetěno zuhabskou dohodou mezi sultánem Muradem IV. a šáhem Abbásem z roku 1639. Jedná se o první smlouvu, která rozděluje etnikum do dvou různých státních útvarů (Gunter, 2004). Zuhabský mír patří mezi milníky v historii kurdského národa. Nelze tvrdit, že by se touto dohodou Kurdům nějak ztížil život, dochází však k rozdělení obyvatelstva, které bude hrát zásadní roli pro budoucí Kurdistán.

Po ustanovení nových hranic mezi mocnostmi potřebovala Otomanská říše ochranu. Sultán se rozhodnul přesídlit kurdské vazaly směrem k hranicím, kde byli výměnou za ochotu bránit Otomanskou říši osvobozeni od státních povinností, placení daní a byla jim ponechána naprostá svoboda. Podobná situace nastala i na druhé straně hranic a moc kurdských kmenových vůdců na celém kurdské území postupně narůstala. Ghassemlou (1965) uvádí, že situace došla až tak daleko, že mnozí z kmenových vůdců mohli po čase využívat stejných práv jako panovník, například vydávat mince nebo být při náboženských obřadech zmiňováni namísto panovníka. Kurdští vůdci dokonce jednali formálně jménem perského šáha nebo tureckého sultána.

Období 18. století je z hlediska Kurdů charakteristické dlouhotrvajícími boji mezi jednotlivými kurdskými kmeny a dynastiemi či dokonce střety v rámci rodin. Tato doba zároveň zplodila zřejmě nejdůležitější kurdskou dynastii a to dynastii Zandyjskou. Ta byla založena Karimem Khanem v Íránu. Khan byl původem Kurd a podobně jako dříve Saladinovi se i jemu podařilo uchvátit moc vladaře nad velkou říší. Věhlas mezi kurdským obyvatelstvem si dokázal zajistit tím, že pro ně zvládnul získat prakticky nezávislé postavení v rámci říše. Po jeho smrti moc Zandyjské dynastie opadla a nový iránský vládce veškeré výsady Kurdům zrušil (Gunter, 2004).

5.5 Éra kurdského nacionalismu

Mezi odborníky převažuje názor, že kurdská historie 19. a 20. století je notně ovlivněna porážkou Turků u Vídně už v roce 1683. Právě tato porážka zapříčinila to, že Turci začali svůj zájem soustředit směrem k východu. Podle Edmondse (1971) se „kurdská otázka“ z pohledu Turků zrodila právě v 19. století, kdy začala centrální vláda s masivním budováním vojenských základů na kurdských územích.

Výstavba základů podnítila kurdský odpor. Prvním bojovníkem za nezávislost Kurdů se stal Mohamed Paša, kurdský velmož z města Rawanduz v dnešním Íráku. Podařilo se mu shromáždit na 30 000 vojáků, pro které dokonce vyráběl zbraně, a se kterými v roce 1826 vyhlásil nezávislost. Jeho nezávislá území zabírala oblast na hranicích dnešního Turecka a Íráku a mezi nezávislá města patřil třeba také Mosul či Mardin. Osudným se Pašovi stalo uzavření spojenectví s egyptskými velmoži, kterým vyprovokoval centrum k agresi. Turecká vojska sice i přes značnou přesilu nebyla schopna kurdské bojovníky přemoci, k ukončení povstání ale vedla vražda kurdského vůdce při mírových rozhovorech.

Další významné povstání vypuklo v dobách rusko-tureckého konfliktu, v období let 1853 – 1856. Vedl jej jiný kurdský velmož Jazdanšár. Také on dokázal ustanovit samostatné území, které se tentokrát rozkládalo od Bagdádu až po jezero Van. Jazdanšárovi se podařilo pro své snahy získat širokou podporu mezi takřka všemi kurdskými vrstvami a kmeny nehledě na náboženství či státní příslušnost. Jeho armáda postupně čítala až 100 000 vojáků. Povstání trvalo dva roky a jeho osud byl velmi podobný jako u toho předešlého. Při mírových rozhovorech v Konstantinopoli byl Jazdanšár zabit, což znamenalo praktický konec vzpoury (Ghassemlou, 1965). Jazdanšár

si však vydobyl své místo v historii a má dodnes velký význam pro všechny Kurdy a je považován za jakýsi vzor kurdského bojovníka.

Na Jazdanšárův odkaz se rozhodl navázat šejk Obejdulláh. Ten si uvědomoval, že pokud má sjednotit všechny Kurdy, bude k tomu potřebovat podporu od dalších národností v regionu. Díky jeho diplomatickým schopnostem se podařilo vytvořit sjednocené území mezi Urmijským a Vanským jezerem. Když jeho povstání naplno propuklo v roce 1885, turecká vojska se opět projevila jako naprosto neschopná a konflikt tak znovu dospěl k mírovým jednáním. Obejdulláhovi byly nabídnuty podmínky nezávislosti výměnou za odstranění nepohodlných vrstev obyvatelstva, které v oblasti představovali křesťané. Návrh byl zamítnut a Osmani se ve snaze o zastavení kurdské rebelie rozhodli spojit s perským nepřítelem (Ghassemlou, 1965). Proti tomuto spojení neměli Kurdové šanci a došlo tak k potlačení pravděpodobně posledního většího povstání Kurdů.

Politika vůči Kurdům se však po vlně povstání razantně změnila. Obě mocnosti se snažily začlenit Kurdy do společnosti, zejména pak do svých vojenských jednotek. Byly zřízeny speciální školy pro výcvik elitních jednotek z řad kurdské menšiny. U Osmanů se tyto jednotky sdružovaly do milic, takzvaných *Hamidijí* pojmenovaných podle sultána Hamida. Tyto jednotky se nijak zvlášť nezapojovaly do války s Ruskem, zřejmě z obavy, že by s carským nepřítelem mohly navázat styky. V historii těchto kurdských jednotek se nachází také jedna velmi černá etapa. Na konci 19. století za vlády Abdulláha II. došlo k řízené genocidě arménského obyvatelstva a byly to právě jednotky *Hamidijí*, které se na masakrování Arménů nezanedbatelným dílem podílely (Gunter, 2004).

Začátkem minulého století docházelo k růstu angažovanosti Kurdů v různých nacionalistických skupinách. Většinou se jednalo o snahy vždy blízké jen určité skupině, nikdy nedošlo k zapojení celého kurdského národa. Tato uskupení vznikala v městském prostředí a málokdy tak reprezentovala zájmy Kurdů žijících ve venkovských oblastech Kurdistánu. Významným hnutím, ve kterém Kurdové uplatňovali své vize o nezávislosti jejich národa, bylo Mladoturecké hnutí. Toto hnutí vzniklo v Turecku v reakci na nepříznivé výsledky osmanských reforem z konce devatenáctého století. Ve společnosti se hnutí těšilo značné podpoře a v roce 1908 se jim podařilo provést úspěšný státní převrat. Společně s Mladoturky se k moci dostali i patriarchové tradičních kurdských rodin (White, 2000). Pro Kurdy to znamenalo zlepšení jejich postavení v rámci Osmanské říše, které bylo umožněno změnami v osmanské ústavě z roku 1908. Tyto změny přinesly zmírnění přístupu říše k národnostním menšinám. Bylo povoleno založení prvních kurdských novin přímo na území Kurdistánu, vydávání vlastní časopisů v kurdsém jazyce a došlo také k založení kurdského politického klubu či první literární společnosti. Pozitivní náladu mezi Kurdy v této době dokumentuje také rozmach kurdské umělecké sféry, zejména se to týkalo básní a písní (Edmonds, 1971).

Počátkem dvacátého století začalo rovněž docházet k intervencím ze strany tehdejších mocností směrem k řešení kurdské otázky. Jednalo se zejména o Rusko, kterému vadil fakt, že čím dál větší část turecké i perské armády začíná být tvořeno Kurdy. Udává se, že v té době snad až dvě třetiny perské armády pocházely z kurdské menšiny. Stejně obavy sdílely také Velká Británie s Francií. Intervence těchto mocností se skrývaly za obavy o křesťanské Armény, což byl důvod relevantní, avšak motivace byla zřejmě poněkud jiná. Ještě v časech počátků první světové války si tyto mocnosti rády předcházely kurdské kmenové lídry (Ghassemlou, 1965).

6 Moderní historie kurdského obyvatelstva po první světové válce

Zlom v dalším vývoji kurdského etnika na Středním východě představuje konec první světové války. Většina kurdských území se nacházela v Osmanské říši, která v průběhu války stála na straně Trojspolku a po konfliktu se tedy ocitla na straně poražených. Upravovat vztahy mezi vítěznými mocnostmi a Osmanskou říší měla Sèvreská smlouva podepsaná 20. srpna 1920 v rámci versailleského mírového procesu. Smlouva částečně vycházela ze čtrnáctibodového programu amerického prezidenta Wilsona sepsaného o dva roky dříve, v němž je zdůrazňován nárok národů na osmanských územích (především Arménů a Kurdů) na samostatný vývoj. Sèvreská smlouva tak ve svých článcích 62, 63 a 64 přímo počítá s budoucí samostatností Kurdistánu na územích dnešního Iráku a Turecka.

K realizaci plánů Sèvreské smlouvy však nikdy nedošlo. Hlavní příčinou byl nárůst vlivu zakladatele moderního tureckého státu Mustafy Kemala, který se postavil do čela tureckého odboje proti podmínkám smlouvy, které byly pro jeho zemi krajně nevýhodné, neboť Turecko na jejich základě ztrácelo rozsáhlá území. Turecký spor s vítěznými mocnostmi vyvrcholil podpisem Lausannské smlouvy 24. července 1923, která Turecku přiznávala oproti předešlé smlouvě výrazně větší území. V nové smlouvě se rovněž nenachází žádná zmínka o nezávislém Kurdistánu, nepočítalo se ani s částečnou autonomií kurdských území a Kurdové ve smlouvě nejsou vůbec zmíněni. Jedinou spojitost Lausannské smlouvy s kurdskou problematikou představuje její článek 39, v němž je vágně zmíněna povinnost Turecka respektovat menšiny na svém území (Brown, 1924), ten byl ale zřejmě cílen hlavně na menšiny náboženské (hlavně pravoslavné a Armény).

Důsledky vzniku Lausannské smlouvy nezasáhly jen Kurdy v Turecku – ztráta mezinárodního uznání kurdských nároků na samostatnost oslabilo postavení všech Kurdů na Středním východě. Od tohoto momentu je možné sledovat divergentní vývoj kurdských komunit v několika středovýchodních státech.

6.1 Kurdové v Turecku

Na základě podpisu Smlouvy z Lausanne byla na území Turecka v roce 1923 vyhlášena republika, v jejímž čele stanul Mustafa Kemal. K prosazení Kemalových myšlenek o novém Turecku, stejně jako k jeho vítězství v bojích s evropskými intervenčními jednotkami na jihovýchodě země, přispěli nemalou měrou také turečtí Kurdové. Kurdské jednotky sehrály roli také při snaze vypudit z Turecka řecká vojska. Z turecké strany jim bylo za tuto pomoc přislíběno uznání národních, politických a ekonomických práv a udělení částečné autonomie kurdským provinciím. Po definitivním ovládnutí území tureckými jednotkami začal Kemal se zaváděním reformů, jejichž cílem bylo následovat západní hodnoty a demokratizovat Turecko (Kreiser a Neumann, 2010). Důraz byl kladen na kulturní jednotu, nacionalismus, sekularismus a liberalizaci ekonomiky.

6.1.1 Kurdská povstání

Velikost kurdské populace a jejich separatistické tendence začaly být velmi brzy vnímány jako ohrožení jednoty tureckého státu. Vláda přistoupila k aplikování politiky „poturečťování“, jejímž cílem byla plná asimilace Kurdů. Bylo vyhlášeno, že za menšinu v Turecku jsou považováni pouze příslušníci jiných náboženství než islámu – podle tohoto nařízení byli za menšiny považováni například Arméni, Řekové či Židé, nikoliv Kurdové většinově vyznávající islám. V rámci Kemalovy politiky jednotného tureckého národa byli Kurdové prohlášeni za tzv. „horské Turky“, nedílnou součást tureckého lidu, s nímž sdílí společné zájmy a historii. Kurdům nebylo přiznáno postavení menšiny, bylo zakázáno pojmenovávat děti kurdskými jmény, užívat kurdštinu na veřejnosti, nosit tradiční kurdské oblečení a docházelo také k přejmenování kurdských vesnic. Zdůrazňování národních a jazykových práv Kurdů bylo kriminalizováno (Kubálek, 2002).

Turecké snahy o potlačování kurdské národní identity vyvolaly mezi Kurdy vlnu nevole a založení nacionalistické organizace Azadî, v rámci níž se sjednocovali. Azadî se podílelo na vzniku povstání vedeného Šejchem Saidem v okolí města Diyarbakır na jihovýchodě Turecka, jehož cílem bylo vymanit Kurdy z tureckého útlaku a získat podporu na mezinárodním poli. Už od začátku se však potýkalo s neshodami mezi kurdskými kmeny, z nichž se mnohé postavily na stranu kemalistů, a celé povstání tak mělo pouze lokální charakter. Povstání bylo Turky krutě potlačeno, jejich postup byl tvrdě kritizován ve Společnosti národů a přispěl ke svěření sporné Mosulské oblasti, na kterou si dělalo Turecko nárok, do správy Velké Británie, resp. Iráku.

K dalšímu povstání došlo mezi říjnem 1927 a zářím 1930 pod vedením nacionalistické strany Xoybûn. Povstání začalo vyhlášením nezávislé kurdské vlády v oblasti Ararat na severovýchodě Turecka (tzv. Araratská republika, *Komara Agiriyê*). Vzpouře opět nezískala mezi kurdskými kmeny širší podporu, zůstala lokální záležitostí a byla ukončena masivním nasazením turecké armády. Reakcí na rebelie bylo přesídlování kurdského obyvatelstva z problematických oblastí na západ Turecka s cílem potlačit jejich etnickou příslušnost (White, 2000). Tímto způsobem byl vystěhován asi milion Kurdů.

Pozdní reakcí na přesídlovací program bylo tzv. Dersimské povstání v roce 1938, v rámci kterého se podařilo sjednotit dosud největší počet kurdských kmenů. K povstání došlo v regionu Dersim ve východní Anatolii, v dnešní turecké provincii Tunceli (lokalizace viz Obr. 3). Díky rozsáhlé podpoře civilního obyvatelstva se jedná zřejmě o nejvýznamnější kurdské povstání na území Turecka. Reakcí turecké vlády bylo opětovné nasazení armády, které se za podpory letectva podařilo v krátké době zlomit odpor povstalců. Při potlačování povstání docházelo k velkým ztrátám na civilním obyvatelstvu, odhaduje se, že mohlo být zabito až 40 000 kurdských civilistů, přičemž kurdské zdroje uvádějí až 70 000 obětí (McDowell, 2005). Tato brutální odvěta na kurdském obyvatelstvu se dočkala odsouzení ze strany světových mocností. Dodnes jsou události Dersimského povstání v Turecku tabuizovány a kurdskou diasporou

v Evropě občas dokonce označovány za genocidu kurdského obyvatelstva. Události někdy označované jako Dersimský masakr výrazně přispěly k politickému sjednocení tureckých Kurdů.

Obr. 3: Lokalizace dersimské oblasti v rámci Turecka (zdroj: Shorash, 2015)

6.1.2 Nástup Kurdské strany pracujících

Následující desetiletí byla typická střídáním přísných a tolerantnějších přístupů k řešení kurdské otázky ze strany ankarské vlády v závislosti na střídání vlád v důsledku série vojenských pučů. V šedesátých letech docházelo v zemi k rozmachu levicových hnutí, která výrazně ovlivnila kurdské nacionalistické snahy. V průběhu let vznikala různá hnutí zdůrazňující především boj za lepší socioekonomické podmínky pro lidi na východě Turecka. V průběhu sedmdesátých let pak docházelo ke zdůrazňování kurdského národního cítění a radikalizaci levicových skupin v tureckém Kurdistanu. Po dalším vojenském převratu v březnu 1971 začal být kladen důraz na potlačení levicového aktivismu a stabilizaci kurdských oblastí. Do jihovýchodní Anatólie tak byla poslána vojenská komanda s cílem eliminovat kurdské separatistické aktivity (Taspinar, 2005).

Vojenský zásah v oblasti podnítl vznik dalších kurdských organizací. V roce 1978 je založena Abdullahem Öcalanem levicově orientovaná Kurdská strana pracujících (PKK). Zpočátku se jednalo jen o ideologicky silně vyhraněnou skupinku mladých revolucionářů pocházejících ze studentského prostředí, která později začala vystupovat jako oficiální politická strana. PKK se profilovala jako marxisticko-leninská strana zastupující zájmy kurdské menšiny a bojující za lepší podmínky na kurdsém venkově. Strana cílila na chudé venkovany a také na mládež nespokojenou s poměry v Turecku. PKK později vytvořila i ozbrojenou složku – Národní osvobozenickou armádu – a deklarovala svou ochotu vést ozbrojený boj proti potlačování kurdského národa (White, 2000).

Koncem sedmdesátých let se situace v Turecku vyhrotila. Politická scéna byla polarizovaná a docházelo k její radikalizaci. Stát se ocitl v těžké ekonomické krizi a potýkal se s obrovskou nezaměstnaností, která k této radikalizaci přispívala zejména u nezaměstnané mládeže. V roce 1978 navíc došlo k napadení kurdských civilistů v městě Malatya ze strany militantního křídla pravicových tureckých nacionalistů. Při střetech ve městě zemřelo více než sto lidí a hrozilo přelévání násilí do dalších oblastí. V roce 1980 vyústila neúnosná situace do dalšího vojenského převratu a vydání nové ústavy, která v Turecku zrušila všechny politické strany a omezila občanská práva, zejména svobodu projevu a právo na shromažďování. Ústava rovněž zásadně potlačovala kulturní a politická práva menšin – bylo zde uvedeno, že Kurdové mají stejná práva jako Turci pouze v případě, že nebudou požadovat specifická etnická, kulturní a jazyková práva (Taspinar, 2005).

Okamžitě po nástupu vojenské vlády došlo k dalšímu nasazení armády v jihovýchodních provinciích ve snaze nalézt sympatizanty PKK. Represe, které měly kurdský nacionalismus oslabit, ho naopak posílily a podpora PKK výrazně rostla. Výsledkem vojenského převratu a následných protikurdských aktivit byla rozsáhlá emigrace Kurdů do Evropy. Vedení PKK se před armádou ukrylo v Sýrii a posléze se jim díky přátelství s iráckými Kurdy podařilo sjednotit své síly na území severního Iráku. Zde pokračovala radikalizace hnutí, cílem organizace bylo nově vyhlášeno vytvoření samostatného Kurdistanu, který by zahrnoval všechna kurdská území na Středním východě. Z pohraničního území začala PKK organizovat ozbrojené útoky proti vládním jednotkám a úřadům s cílem snížit státní kontrolu na kurdských územích a destabilizovat armádu (Taspinar, 2005). Za začátek partyzánské války Kurdské strany pracujících s Tureckem je považován rok 1984.

Od roku 1984 má PKK na svědomí stovky atentátů a několik desítek pumových útoků na turecké úřady nejen v Turecku. Boje PKK s tureckými jednotkami dostaly Kurdy do celosvětového povědomí, způsobily zvýšený zájem o kurdskou problematiku na Středním východě a přitáhly pozornost mnohých státních i nestátních mezinárodních aktérů.

Vláda v rámci svých odvetných opatření zakládala tzv. vesnické grady, které sdružovaly kurdské kmeny loajální k Ankaře. Členové vesnických gard dostávali vysoké finanční odměny, cílem tureckých aktivit bylo pomocí uplácení podněcovat boj mezi samotnými Kurdy. Účinnost vesnických gard ovšem nebyla vysoká a tak vláda v roce 1986 přistoupila k vyhlášení výjimečného stavu a stanného práva na území tureckého Kurdistanu (Taspinar, 2005). Názory na aktivity PKK se různí i mezi samotnými Kurdy, v důsledku používaných metod boje se strana záhy dostala na seznamy teroristických organizací v Turecku, USA i EU. Podle zpráv amerického Ministerstva zahraničí si jen do roku 2002 boje s PKK vyžádaly více než 30 000 obětí, převážně civilistů. V průběhu let, kdy turecký stát s PKK válčil, byly zničeny či vylidněny tisíce kurdských vesnic, podle Kubálka (2002) až 3 miliony Kurdů oblast zvýšených aktivit PKK opustily (jednak v důsledku bojů, jednak kvůli špatné ekonomické situaci v oblasti).

K uvolňování přístupu Turecka ke kurdské otázce začalo docházet na začátku devadesátých let. Předzvěstí změny přístupu bylo přijetí dvou uprchlických vln iráckých Kurdů, kteří v letech 1988 a 1991 přehali před agresí Saddáma Husajna. Toto přijetí bylo vnímáno jako nepřímé uznání existence kurdského etnika. Následovala změna přístupu vlády k řešení kurdské problematiky, reformně smýšlející premiér Özal se přikláněl k možnosti mírového řešení situace spojeného s uznáním kulturních práv kurdské menšiny. V parlamentu se mu záhy podařilo prosadit zrušení zákona zakazujícího používání kurdštiny na veřejnosti (Taspinar, 2005). Zrušení zákona se však ukázalo být jen jakýmsi gestem, neboť za nedlouho byl přijat nový protiteroristický zákon, jenž tento zákaz prakticky znovu zaváděl.

Özal však nadále propagoval politické řešení a přišel s návrhem na federalizaci Turecka podle etnického principu. Nejvyšší představitel PKK Öcalan byl této variantě nakloněn a v reakci na premiérové návrhy ustoupil od dlouhodobého cíle v podobě nezávislého Kurdistanu. Po náhlém Özalově úmrtí v roce 1993 však iniciativu v kurdské otázce převzala opět plně armáda a další debaty o politickém řešení sporů byly na několik let ukončeny (Taspinar, 2005). Pozitivní vliv mělo uvolnění politické situace kolem roku 1990 na kurdské parlamentní strany. Od tohoto roku měly kurdské strany pod různými jmény své zastoupení v tureckém parlamentu.

Návrat řešení kurdské otázky do rukou armády znamenal novou eskalaci konfliktu. PKK se těšila mezi Kurdy velké podpoře a v roce 1993 se jí podařilo získat nad regionem téměř absolutní kontrolu. Armáda reagovala rozsáhlou přeshraniční operací s cílem zničit kurdskou logistiku. Do konce roku 1994 operovalo v oblasti 300 000 příslušníků vládních složek, přičemž partyzánů bylo asi 10 000. Ani přes velkou převahu se vládě nedařilo zabezpečit horské oblasti tureckého Kurdistanu, a proto začala s opětovným vystěhováváním místního obyvatelstva a ničením horských vesnic. Zdroje uvádějí, že v rámci této operace bylo zničeno přes 3 000 vesnic a byly přestěhovány až 2 miliony lidí (Kirisci-Winrow, 1997). Frontální útok byl úspěšný a v roce 1999 se Turkům podařilo dopadnout vůdce PKK Abdullaha Öcalana, který z vězení vyzval své jednotky, aby ukončily boje a stáhly se z tureckého území, což se také stalo.

6.1.3 Nástup Strany spravedlnosti a rozvoje k moci

Uklidnění situace po zatčení Öcalana a vyhlášení jednostranného příměří PKK z roku 1999 znamenalo příležitost k vyřešení kurdské otázky tureckou armádou. K moci se v Turecku dostává konzervativní Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP), v jejímž čele stanul Recep Tayyip Erdoğan. Strana posazovala sekularismus a prozápadní směřování země, jednou z jejích priorit bylo vyřešení kurdského problému. AKP se profilovala jako antisystémová strana, což ji spolu s odlišným přístupem ke kurdské otázce zajistilo značnou podporu ze strany Kurdů, která přispěla k jejímu drtivému vítězství v tureckých parlamentních volbách v roce 2002 (Efegil, 2011).

Po vítězství ve volbách zvolila vládnoucí strana ke kurdské otázce smířlivější přístup než její předchůdci. Ve snaze stabilizovat situaci postupně rušila výjimečný stav

v jednotlivých provinciích. Cílem AKP bylo ucházet se o přijetí do Evropské unie a v rámci plnění nutných požadavků byl v roce 2002 schválen balíček zákonů přiznávající a zakotvující základní kulturní práva Kurdů. Na jeho základě došlo k legalizaci vysílání televize a rádia v kurdštině, k rozšíření svobody projevu, k částečnému přiznání práva na shromažďování či k přiznání práva vyučovat kurdštinu na školách. V praxi se jednalo spíše o gesto směrem k EU – vysílání v kurdštině bylo omezeno na několik hodin týdně, kurdština mohla být vyučována jen na soukromých školách se speciálním povolením a právo na shromažďování bylo zakázáno na základě jiných zákonů. Vláda od slibů Kurdům ustoupila kvůli velkému tlaku ze strany nacionalistických hnutí a armády, následně ohlásila odložení řešení kurdského problému do příštího volebního období (Efegil, 2011).

Kurdská strana pracujících v roce 2002 vyhlásila, že se vzdává ozbrojeného boje a nadále se bude zabývat nenásilnými aktivitami na podporu kurdských práv. Po ustoupení od reformy ze strany Ankary však v roce 2004 ukončila svůj dobrovolný klid zbraní a znovu začala podnikat pumové útoky na turecké cíle. Tento akt přiměl AKP, aby se znovu začala problémem zabývat a v roce 2005 tak došlo k historickému prohlášení, v němž Erdoğan v Diyarbakıru přiznal turecké chyby ve vztahu ke Kurdům a potvrdil existenci kurdského problému (Cooney, 2013). Výsledkem prohlášení bylo nejenom uklidnění situace v kurdských provinciích, ale také rozhodnutí EU o tom, že Turecko splnilo Kodaňská kritéria požadovaná pro členství v unii.

Po dalším jasném vítězství AKP ve volbách v roce 2007, v nichž dosáhla v kurdsém regionu ještě lepšího výsledku než minule, byl představen návrh na novou ústavu obsahující některé důležité ústupky směrem k větším právům kurdské menšiny. V roce 2009 se podařilo spustit první oficiální kurdskou televizní stanici TRT-6 a podařilo se spustit i další prokurdské projekty, avšak ústavní změny se AKP opět nepodařilo prosadit kvůli odporu ze strany nacionalistů. Další snahou Erdoğana na řešení kurdské problematiky bylo vyhlášení tzv. „kurdského otevření“ či „kurdské iniciativy“. Kurdské otevření počítalo s přijetím významných prokurdských reformů výměnou za odzbrojení PKK, která stále pokračovala v občasných útocích na turecké pozice. Plán byl však odmítán opozičními stranami včetně té kurdské a smrtící ranou pro jeho uskutečnění byl Haburský incident z října 2009. AKP v rámci mírového gesta směrem k PKK umožnilo návrat skupiny jejich bojovníků z iráckého území přes hraniční přechod Habur. Skupina však byla na kurdských územích vítána davy a oslavována jako hrdinové, za což si vláda vysloužila silnou kritiku od turecké veřejnosti. AKP následně od plánu upustila a prohlásila, že na to, aby vyřešila kurdský problém, je příliš slabá (Gunter, 2013a). Neúspěch „kurdského otevření“ představuje určitý přelom v politice AKP, neboť strana si posléze začala stále více osvojovat nacionalistický tón, což vedlo k polarizaci turecké společnosti a k nárůstu sporů v turecko-kurdských vztazích.

6.2 Kurdové v Iráku

Během první světové války vznikl pod záštitou Velké Británie plán na vytvoření nového státu na iráckém území. Jeho původní náplní bylo spojení dvou provincií – Basry a

Bagdádu do území s britským mandátem. Součástí plánu byla původně i myšlenka na vytvoření území pod plnou správou Kurdů. Po válce byl plán naplněn a byl vytvořen stát pod dočasným názvem Britský mandát Mezopotámie. Kurdové, obývající majoritně provincii Mosul, se museli s myšlenkami na samostatnost tohoto území rozloučit poté, co zde byla objevena rozsáhlá naleziště ropy. V roce 1925 tak byla oblast Mosulu definitivně připojena k územím britského mandátu (Vanly, 1993).

V roce 1921, kdy byla britská mandátní území ustanovena, se z území oficiálně stává království, v jehož čele stál král Fajsal. Jeho moc však byla velmi malá a představoval vlastně jen figurku nastrčenou Brity. Po připojení Mosulu k územím se musela Velká Británie vypořádat s nevolí ze strany Kurdů. Hlavní postavou kurdského povstání a boji proti „britské zradě“ byl Šejch Mahmúd Bardzindží. Různá povstání a výboje proti britským jednotkám se táhla po celou dobu britské přítomnosti v oblasti, poslední velká vzpoura byla potlačena těsně před odchodem britských jednotek z území v roce 1932 (Entessar, 2010).

6.2.1 Kurdské snahy o autonomii

Po vyhlášení nezávislosti Iráku se prosazování kurdských myšlenek o autonomii ujal Mustafa Barzání, dodnes jedna z nejvýraznějších osobností kurdských politických dějin. Zpočátku se Barzání uchyloval k drobným výpadům proti veřejným budovám představujícím vládní autoritu a postupně si budoval mezi Kurdy silnou pozici. V roce 1943 už disponoval takovým vlivem a počtem spolubojovníků, že se stal pro iráckou vládu rovnocenným partnerem. Vláda začala s povstalcem vyjednávat, v rámci těchto jednání předložil Barzání požadavky na zřízení kurdské autonomní provincie. Irácký premiér byl ochoten požadavkům vyhovět, narazil ovšem na rozsáhlý odpor z řad arabských nacionalistů, který vyústil v pád vlády a ukončení veškerého jednání s Kurdy (Entessar, 2010). Po změně bagdádské garnitury došlo k pokračování ozbrojených střetů, které skončily vytlačení kurdských jednotek k iránské hranici a odchodem Barzáního do exilu.

Poválečné období nestability v Iráku vyústilo roku 1958 v tzv. červencovou revoluci, při níž došlo k pádu monarchie a ustavení republiky. Vlády se ujímá důstojník Abdul Karim Kásim, který umožnil Barzánímu návrat do vlasti a navázal s ním dokonce spolupráci v boji s některými kurdskými kmeny. Kásim získal v průběhu revoluce podporu nejvlivnějšího politického uskupení na kurdských územích – Kurdské demokratické strany (KDP) založené už v roce 1946. Jednou ze změn, které přinesla nová prozatímní ústava, byla legalizace této strany. Dalšími změnami ve prospěch Kurdů bylo garantování stejných práv pro všechny obyvatele Iráku, uznání Kurdů jako národa či povolení vydávat kurdský tisk (Ponížilová, 2011). Uvolnění situace poskytlo prostor pro prosazování dalších kurdských požadavků, které však skončilo neúspěchem a k výraznějšímu pokroku v řešení kurdské otázky nedošlo. Stejně jako už dříve Kurdy oslabovala nejednotnost a roztříštěnost na mezi sebou bojující kmeny. Jako zásadní se podle Raděje (2010) ukázaly rozdíly mezi Kurdy ve městech a na venkově, stejně jako nevdělanost a neochota podřízovat se autoritám uvnitř kurdského hnutí.

Liberální postoj ze strany Kásima však neměl dlouhého trvání. V rámci utužení svého mocenského postavení začal jeho režim postupně nabývat některé diktátorské formy a z obav před kurdskými opozičními skupinami se ke Kurdům začal chovat represivně. Politická a hospodářská nestabilita celé země vedla v roce 1963 k další, tzv. ramadánové, revoluci, kdy se vlády poprvé na několik měsíců ujala irácká odnož arabské socialistické strany Baas. Nepřáteli strany v té době byli především komunisté a Kurdové, kteří tak v této době byli nuceni čelit řadě útoků. Celá 60. léta byla ve znamení bojů mezi Barzáního jednotkami – kurdskou armádou Pešmerga – a iráckými vládními silami. Během tohoto období získal Barzání mezi Kurdy velkou moc a na základě jeho vojenských úspěchů získal na svou stranu většinu kmenů iráckého Kurdistánu. I díky vojenské a finanční pomoci ze strany perského šáha se mu podařilo vyprofilovat se jako jednoznačný vůdce kurdského národa (Wimmer, 2002).

6.2.2 Břežnová deklarace

K dokonání převzetí moci strany Baas nad Irákem došlo během státního převratu v roce 1968. Jedním z jeho hlavních cílů bylo dohodnout se s kurdskou menšinou na řešení problematiky severních území, která byla *de facto* ovládaná Kurdy a reálnou moc zde držel Mustafa Barzání. Prezidentem se stává armádní generál Ahmed Hassan al-Bakr, který začal s Barzáním tajně vyjednávat. Výsledkem byl v roce 1970 dokument známý jako Břežnová deklarace. Šlo o historicky největší ústupek Bagdádu vůči kurdské menšině. V deklaraci je oficiálně uznáno právo Kurdů na autonomii, dále nárok na poměrné zastoupení v iráckém parlamentu a obsazení postu viceprezidenta země, ustanovení kurdštiny za oficiální jazyk v iráckém Kurdistánu či uznání Kurdů za národ. Výměnou za to se Kurdové zřekli separatismu a ponechali přírodních zdroje pod kontrolou centrální vlády (Vanly, 1993). K samotnému vyhlášení autonomie mělo dojít čtyři roky po vzniku dokumentu.

V deklaraci bylo také uvedeno, že během jednoho roku od podpisu dojde k řešení sporné situace v Kirkúku. Oblast kolem tohoto města byla osídlena jak kurdskou, tak arabskou populací a oba tábory si na ni dělaly nároky. Irácká vláda využívala tuto lhůtu k zásahům do demografické situace v oblasti cílenými přesuny obyvatelstva – desetitisíce Kurdů byly násilně vystěhovány a na jejich místo byli stěhováni Arabové z jiných částí Iráku, často šlo o křesťany. V důsledku těchto akcí došlo k opětovnému vyhrocení situace, k růstu napětí přispěly také neúspěšné atentáty na Barzáního provedené iráckými agenty. Odpovědí na kurdské útoky na vládní budovy bylo bombardování několika vesnic na severu země iráckou armádou. I přes probíhající potyčky však nadále probíhala jednání obou stran o datu vyhlášení autonomie (Vanly, 1993). Spory o oblast Kirkúku však přetrvávaly a tak v roce 1974 irácká vláda vyhlásila kurdskou autonomii jednostranně. Podle KDP tato autonomie neodpovídala Břežnové deklaraci ani teritoriálním rozsahem, ani pravomocemi.

Vyhlášení autonomie proto vyústilo v novou vlnu nepokojů. Barzání zmobilizoval několik desítek tisíc mužů, kteří se připojili k bojovníkům Pešmergy. Bagdád do oblasti nasadil veškeré armádní zdroje a zahájil těžké bombardování kurdských území

doplněné násilnou arabizací na již dobytých územích. Podle Vanlyho (1993) šlo o nejkrvavější válku, která se dosud mezi oběma tábory udála. Kurdským jednotkám se dařilo odolávat útokům irácké armády až do podpisu Alžírské dohody mezi Irákem a Íránem v roce 1975. Tato dohoda upravovala hranice na sporném území Šatt al-Arab ve prospěch Íránu, který výměnou za to ukončil svou podporu iráckým Kurdům a uzavřel svou hranici s tímto územím. Po podpisu dohody byl kurdský odpor zlomen a Barzání emigroval do Íránu.

6.2.3 Saddám Husajn v čele Iráku

Řízení Iráku mezitím ovládl Saddám Husajn, kterému se především díky zestátnění naftařských společností podařilo dostat k velkým zdrojům příjmů. Tyto finance umožnily provádět nákladné rozvojové programy v oblasti zdravotnictví, školství či dopravní infrastruktury v celém Iráku včetně kurdských území. Tyto rozvojové programy prokládal pokračující politikou arabizace Kurdistánu, během níž docházelo k násilným vystěhováním Kurdů na jih země a přesunům arabského obyvatelstva na sever. Stále probíhaly vládní ofenzivy proti kurdským partyzánům i snahy o zneprátení kurdských předáků – KDP nyní vedenou Barzáního synem Masúdem a nově založenou Vlasteneckou unií Kurdistánu (PUK) vedenou Džalálem Talabáním (Karsh a Rauts, 1996).

Husajn formálně nastupuje k moci v roce 1979, kdy se stává prezidentem, a hned v příštím roce podniká invazi do Íránu, čímž rozpoutává dlouhotrvající vzájemný konflikt. V důsledku války byl razantně snížen počet vojenských jednotek působících v iráckém Kurdistánu a navzdory Husajnovým snahám dochází ke spojení KDP a PUK proti iráckému prezidentovi. Armáda odpověděla razantními útoky, v jejichž důsledku byla až polovina kurdských vesnic srovnána se zemí a v oblasti vznikly obrovské uprchlické tábory (Ponížilová, 2011).

Útoky proti Kurdům dosáhly svého vrcholu v letech 1987–1988 kampaní nazvanou *al-Anfal*. Rozsáhlá vojenská operace se vyznačovala nevídanou brutalitou a kromě pozemního vojska byly nasazeny také letouny a především chemické zbraně. Jednalo se o vyústění snah irácké vlády o zastavení kurdských snah o rozšíření autonomie a šlo také o jakousi pomstu Saddáma Husajna za spojení Kurdů s Íránem. Během operace došlo k nejméně 40 zdokumentovaným chemickým útokům a Irák se tak stal první zemí na světě, která použila chemické zbraně proti vlastnímu obyvatelstvu. Nejbrutálnější událostí byl chemický útok irácké armády na kurdské město Halábža (*Helebce*) v březnu roku 1988, během kterého zemřelo přibližně 5 000 civilistů a až 10 000 dalších bylo zraněno (Human Rights Watch, 1993). Tento útok měl zároveň sloužit jako zpráva Íránu, že se Husajn v boji s nimi neštítí žádných prostředků boje. Írán krátce po útoku souhlasil s podmínkami příměří, kterému se dlouhou dobu bránil.

Organizace Human Rights Watch (1993) odhaduje, že kampaň *al-Anfal* může mít na svědomí 50 000 až 100 000 obětí. O události se tak někdy mluví jako o genocidě kurdské menšiny v Iráku. Během kampaně byly vybudovány speciální pracovní tábory pro vězněné Kurdy, z nichž byla velká část popravena a pohřbena do masových hrobů.

Nejbrutálnější akce operace probíhaly pod velením Husajnova bratrance Alího Hasana al-Madžida zvaného „chemický Ali“, který byl za tyto činy popraven v roce 2010. Výsledkem *Anfal* bylo zničení až 90 % kurdevských měst a vesnic a desetitisíce uprchlíků nejen v táborech na severu Iráku, ale také v Turecku či Íránu. Události si získaly mimořádnou celosvětovou pozornost díky přítomnosti íránských reportérů v oblasti. Reakce mocností však byla velice vlažná. Po útoku v Halábži byl zlomen kurdevský odpor a celý írácký Kurdistan byl obsazen íráckou armádou.

Obr. 4: Mapa útoků během kampaně al-Anfal (únor – září 1988) (zdroj: Human Rights Watch, 1993)

6.2.4 Vznik kurdevské autonomní oblasti v Iráku

Historicky zřejmě nejhorší situace íráckých Kurdů, v níž se nacházeli po sérii chemických útoků, netrvala příliš dlouho. Válka s Íránem Irák ekonomicky zruinovala a potřebné prostředky se Husajn rozhodl získat napadením sousedního Kuvajtu a získáním jeho bohatých zásob ropy. Anexe Kuvajtu v roce 1990 vyvolala mohutnou mezinárodní reakci ve formě vojenské operace 33 zemí vedených USA. Koalice urychleně vytlačila írácká vojska z Kuvajtu. Zároveň vláda prezidenta George H. W. Bushe vyzvala Kurdy na severu k ozbrojenému povstání. Během 14 dnů ovládly kurdevské jednotky téměř celé území íráckého Kurdistanu. Spojené státy se zdráhaly podpořit kurdevské snahy také finančně či vojensky, a tak bylo kurdevské povstání razantním způsobem potlačeno íráckou armádou. Během této vojenské operace zemřely tisíce lidí, zejména z řad povstalců a civilistů, a přibližně milion lidí bylo nuceno opustit své domovy. Karsh a Rauts (1996) ve své knize uvádějí, že byly zdokumentovány některé postupy íráckých jednotek známé z operace *al-Anfal* a výsledkem operace byly opět plně uprchlické tábory a statisíce migrantů do Turecka a Íránu.

Krvavé praktiky íráckého diktátora vyvolaly odpor světových mocností, změna postoje zasáhla i USA, které se do té doby nechtěly do situace uvnitř Iráku vměšovat. V dubnu

1991 byla přijata Rezoluce RB OSN č. 688 o kurdské otázce, která označuje represe vůči Kurdům za hrozbu mezinárodnímu míru a vyzývá Irák, aby umožnil přístup do země mezinárodním pozorovatelům a zástupcům humanitárních organizací. Nad Kurdistánem byla vyhlášena bezletová zóna a pod americkým patronátem bylo vybudováno několik uprchlických táborů. Husajn se rozhodl reagovat tím, že se pokusí nechat Kurdy vyhladovět a z území stáhl veškeré vojáky, administrativu a přerušil veškeré dodávky surovin z iráckého území (Ponížilová, 2011). Nezamýšleným důsledkem však bylo praktické předání kontroly nad územím Kurdům.

V roce 1991 vzniká v rámci iráckých hranic autonomní oblast s vlastní vládou pod oficiálním názvem Kurdský region v Iráku. Toto území je od zbytku Iráku odděleno tzv. „zelenou linií“, která funguje jako skutečná hranice, na které hlídají kurdské jednotky Pešmerga. O rok později se zde konaly první svobodné volby do vlastního Národního shromáždění a zároveň volba prezidenta. Volby skončily patem mezi KDP a PUK, což jen prohloubilo vzájemné rozpory mezi stranami, které v roce 1994 přerostly prakticky v občanskou válku. Situaci se podařilo uklidnit až poté, co se díky aktivitě USA uskutečnily mírové rozhovory zakončené podpisem mírové smlouvy ve Washingtonu v roce 1998. Yildiz (2007) uvádí, že celkově si boje mezi Kurdy vyžádaly více než 2 000 obětí.

6.2.5 Irácký Kurdistán po svržení Saddáma Husajna

Přelomovým byl pro Kurdy rok 2003, kdy se mezinárodní koalici v čele s USA podařilo svrhnout režim Saddáma Husajna. Kurdové v této operaci sehráli nezanedbatelnou roli: protisaddámovské koalici poskytli vojenská letiště a zázemí a kurdské jednotky Pešmerga se celé operace aktivně účastnily. Během roku se podařilo obsadit všechna území Iráku a byli dopadeni hlavní představitelé bývalého režimu v čele se Saddámem Husajnem (Ponížilová, 2011). V zemi poté probíhala transformace na demokratický stát a byla vytvořena nová ústava. Na základě nové ústavy se irácký Kurdistán stal jedním z autonomních regionů v nově vzniklé federaci, oficiálními jazyky Iráku byly nově vyhlášeny arabština i kurdština. Na základě vzniku nové ústavy se kurdští lídři vyjádřili, že nebudou naléhat na ustavení nezávislého kurdského státu (Katzman, 2009).

Do voleb v roce 2005 vstoupili KDP a PUK společně jako Aliance Kurdistánu a na základě výsledku voleb byl v témže roce prezidentem Iráku zvolen lídr strany PUK Džalál Talabání. Pro Irák začalo posléze poněkud turbulentní období, avšak v iráckém Kurdistánu se následující roky nesly ve znamení relativního pokoje. Kurdský region na rozdíl od zbytku země vzkvétal – v hlavním městě Erbilu bylo vybudováno nové mezinárodní letiště, velmi rychle postupovala také výstavba nových budov a infrastruktury nejen v Erbilu, ale na celém území regionu (Chulov, 2017a). Konfliktní bod mezi iráckou vládou a Kurdy nadále představoval status území kolem města Kirkúk s bohatými nalezišti ropy, na které si dělaly nárok obě strany.

6.3 Kurdové v Íránu

Na kurdské poměry velmi dobrému postavení se tomuto etniku dostávalo během 19. století v perské říši. Na rozdíl od příslušníků jiných menšin, zejména křesťanů a židů, zde měli jakožto vyznavači islámu rozsáhlá občanská práva. Přesto i na tomto území docházelo k bojům za větší nezávislost Kurdů. Počátek organizovaného separatismu představuje vzpoura kurdského kmenového vůdce Simka Shikaka, kterému se v roce 1918 podařilo ovládnout území na západě říše u jezera Urmia. Shikakovi se podařilo sjednotit kurdské zemědělce a díky podpoře iráckých Kurdů a osmanských vojáků několikrát porazil iránskou armádu. Toto povstání nechvalně proslulo vyvražděním několika muslimských vesnic a také organizovanými útoky na asyrské křesťany (Joseph, 2000).

Pro účely povstání se podařilo vybudovat silné kurdské milice, které byly v této době srovnatelné s vládním vojskem v Persii. Rozsah a sílu této vzpoury odráží i fakt, že tehdejší vláda v Teheránu jednala o možné kurdské autonomii. Shikak nadále pokračoval v plánování dalšího postupu povstalců proti iránským městům, ovšem většina kurdských kmenových vůdců ho zradila a on byl nucen uprchnout do iráckého azylu, kde byl v roce 1930 zabit pravděpodobně perskými vojáky. Simko Shikak podle neoficiálních zdrojů v jednu dobu velel až 85 000 mužům (Axworthy, 2009). Z nacionalistického hlediska představovalo toto povstání první novodobý pokus o nezávislost Kurdů na iránském území.

Po sesazení vůdce rebelie došlo k jejímu potlačení perským vládcem Rézou Šáhem. Země se v té době potýkala s rozsáhlými hospodářskými problémy a etnickou a jazykovou různorodostí. Kromě množství reforem (dochází například také ve změně názvu země na Írán), se šáh rozhodl řešit tyto problémy zostřením politiky vůči iránským menšinám. Právě kurdské povstání pak odstartovalo období represí a nevráživosti Teheránu vůči minoritám.

V roce 1941 nastupuje na trůn šáhův syn Muhammad Rezá Páhlaví. V období války se iránská ekonomická situace ještě zhoršila a separatistické tendence menšin narůstaly. Reakcí nového vládce byly kroky vedoucí ke změně povahy kurdského obyvatelstva. Převážně pastevecké kmeny Kurdů začaly být násilně usídlovány v jasně vymezených územích. Struktura vedení komunit založená na *aghasích* se oslabovala a narůstala moc centrální iránské vlády. Rezá Páhlaví byl pro silnou centralistickou vládu netolerující vnitřní rozdělení iránské společnosti. Ježová a Burgharová (2011) ve své práci zdůrazňují vládcovu posedlost perskou kulturou a jejím očištěním od cizích vlivů. Používání neperských jazyků bylo zakázáno ve školách i v tisku, stejně jako nošení charakteristických oděvů a doplňků.

Íránský vládce naopak nechtěl řešit problémy týkající se zdravotnictví a budování dopravní infrastruktury. Byly zavedeny dotace na pěstování tabáku na kurdských územích, což však jen zhoršilo už tak špatnou hospodářskou situaci v regionu. Tato ekonomická opatření spolu s tlakem vlády učinila z iránského Kurdistánu nejzaostalejší region v zemi. V reakci na tyto problémy vznikají mezi Kurdy hnutí levicového

charakteru. Tím nejvýraznějším byla komunistická strana Túde těšící se velké podpoře Sovětského svazu (Axworthy, 2009). Po válce byla tato strana obviněna z přípravování protivládních aktivit a byla zakázána.

6.3.1 Mahábádská republika

V roce 1946 došlo k sesazení Rezy Páhlaviho z důvodu podezření z kolaborace s nacistickým Německem. Nastalé situace využili kurdští nacionalisté, kteří zabavili zbraně státním jednotkám a násilnou cestou zakládají Kurdskou republiku v Mahábádu (*Komara Kurdistanê ya Mehabadê*, lokalizace a rozsah republiky viz Obr. 5). V čele republiky stanula Kurdská demokratická strana Íránu (KDPI), což bylo hnutí orientované na ideály marxismu a leninismu a neslo znaky sovětského vlivu. Sovětská podpora tomuto státnímu útvaru však byla proměnlivá a sledovala výhradně své mocenské zájmy. Zejména šlo o vytvoření tlaku na íránskou vládu ohledně ropných koncesí, které chtěli na jeho území získat. Vznik samostatného Kurdistanu by také znamenal riziko jeho připojení k západním státům a Stalinova podpora tak nikdy nedosáhla větších rozměrů. Sovětská pomoc byla po roce ukončena, na což reagoval Írán okamžitým vojenským obsazením kurdské republiky (Ježová a Burgharová, 2011). K obsazení došlo jen s minimálním odporem, neboť ani samotní kurdští kmenoví vůdci zcela nesouhlasili s nacionalistickými principy republiky a metodami praktikovanými uvnitř státu.

Obr. 5: Kurdská republika v Mahábádu v roce 1946 (zdroj: Kurdish people, 2014)

Opět se ukázalo, že také v Íránu existují trvající rozpory mezi jednotlivými kurdskými kmeny, které vedou k faktické nemožnosti sjednocení Kurdů. Tyto rozpory umožňují vládě ovlivňovat situaci a korumpovat jednotlivé kmeny ve svůj prospěch a proti ostatním kurdským skupinám. Podobnou taktiku využíval také Saddám Husajn ve svém boji s kurdskou menšinou v Iráku. V čele samostatné republiky chyběla silná vůdčí osobnost, což následně vedlo až k definitivnímu kolapsu státního útvaru.

6.3.2 Vývoj íránské politiky vůči Kurdům

Po návratu Rezy Páhľavího na íránský trůn dochází k určité změně jeho postoje k menšinám. Cílem zůstává asimilace menšin, avšak k jejímu dosažení nyní volí výrazně méně násilnou cestu. Kurdům bylo nově umožněno dostat se do vlády a armády, stejně jako publikovat vlastní díla v kurdsém jazyce. K asimilaci docházelo také na politické scéně. Existující kurdská reprezentace představovaná KDPI v čele s Abdulem Rahmanem Ghassemlou přislíbila loajalitu íránskému premiérovi. Strana si od tohoto aktu slibovala podporu vlády umožňující realizovat svůj program vedoucí k autonomii pro Kurdistán. Naplnění kurdských cílů ve spolupráci s íránskou vládou narušil státní převrat v roce 1953 podporovaný Velkou Británií a USA.

Tato událost vyvolala v Kurdistánu nepokoje, ty však byly tvrdě potlačeny. Dalšímu vyostření situace zabránil Páhľaví chytrým gestem s podporou aktivisty Mustafy Barzáního a jeho bojovníků v Iráku (Ošlejšková, 2007). Barzáního aktivity v Iráku se těšily značné podpoře mezi mnohými kurdskými kmeny v Íránu, část kmenů však s jeho postupy nesouhlasilo. Rezá Páhľaví si tak jeho podporou zajistil vliv na kurdskou menšinu a zároveň podpořil vnitřní spory a rozdělení kurdského obyvatelstva. Taktika podněcování rozporů znovu zabrala a eliminovala tak možnost kurdského sjednocení a dalších nepokojů.

K další významnější vzpouře Kurdů v Íránu došlo roku 1967 opět v okolí města Mahábád a jezera Urmia. Zformoval se zde nacionalistický odboj několika kurdských kmenů s podporou části KDPI. Íránští Kurdové se dožadovali vytvoření autonomie, cílem bylo vytvoření vlastní vlády. Revoluční snahy trvaly po dobu 18 měsíců, během kterých došlo k několika potyčkám se ztrátami na obou stranách. Kurdské povstání bylo krvavě potlačeno, když více než 40 představitelů odboje bylo zavražděno (Axworthy, 2009).

V sedmdesátých letech minulého století zažívali íránští Kurdové období relativního klidu. V kurdské literatuře se o této době píše jako o nejmírnějším období v poválečné éře. I bez oficiálně uznané autonomie měli kurdští občané možnost pracovat na úřadech, obsazovat křesla v parlamentu či působit na vysokých funkcích v rámci armády. V Íránu došlo ke značnému oslabení moci tajné policie a Kurdové tak dosáhli i na část médií, která jim pomáhala propagovat problematiku kurdské otázky. Centrální vláda měla velmi slabou pozici, čehož využívali kurdští představitelé pro zvyšování tlaku na jednání o změnách v uspořádání íránské státní s ohledem na sebeurčení kurdské minority. Hlavní roli z kurdského pohledu zastávala KDPI, íránská strana ovšem všechny dialogy odkládala do doby, kdy se zlepší její vyjednávací pozice (Ošlejšková, 2007).

6.3.3 Situace Kurdů po islámské revoluci

S příchodem revoluce a nastolení islámské republiky v roce 1979 začali Kurdové opět otevřeně mluvit o případném ustanovení autonomního regionu v rámci republiky. Nový vládce Íránu ájatolláh Chomejní Kurdům takové řešení údajně přislíbil výměnou za

jejich pomoc při svržení íránského šáha. K realizaci tohoto plánu však nikdy nedošlo. Když se zástupce kurdské strany Ghassemlou krátce po revoluci pokusil učinit konkrétní kroky pro ustanovení autonomie, narazil na tvrdý odpor centra.

Íránský Kurdistan se stal v době islámské revoluce v zemi jakousi baštou nejrůznějších politických organizací a radikálů. Svou příhraniční polohou, nedostupností a praktickou nepřítomností vládní moci pro ně představoval ideální útočiště. Kromě KDPI, která se snažila prosazovat myšlenku kurdské autonomie, zde působila také skupina komalů – revoluční organizace kurdských dělníků s napojením na SSSR. Později se na území zformovala opět také Komunistická strana Íránu, do které se komalové okamžitě zapojili a vytvořili tak nejradikálnější politickou a vojenskou skupinu v íránském Kurdistanu. Na území docházelo k ozbrojeným střetům mezi jednotlivými frakcemi kurdského hnutí (Ježová a Burgharová, 2011). Vysoký počet politických hnutí na malém území nebyl schopný dospět k vzájemné dohodě ve věci společného zájmu. Tato vnitřní fragmentace byla brzdou kurdských snah o nastolení samosprávy na území, avšak prosazení myšlenek na autonomii by bylo problematické i bez ní.

Poté, co vláda nereflektovala na kurdské snahy o dialog o zřízení autonomního íránského Kurdistanu, vypuklo v březnu roku 1979 nejmasovější a nejnásilnější povstání proti novému režimu v moderních dějinách Íránu. Rebelii podněcovaly především levicové organizace Kurdů, kterým se podařilo přimět ke spolupráci Kurdy z Iráku, Sýrie i Turecka. Protesty propukly opět ve městě Mahábád, kde se Kurdové zmocnili policejní stanice a velitelství armády. Odsud se vzpoura rozšířila do dalších kurdských měst v oblasti. Ozbrojené konflikty si hned v první fázi vyžádaly na tisíc obětí. V důsledku kurdské rebelie vyhlásil ájatolláh Chomejní džihád proti Kurdům v íránském Kurdistanu a všechny jejich předáky prohlásil za nepřátele státu.

Masivní vojenská akce se zapojením stíhaček a tanků vedla k rozmetání kurdské revoluce v průběhu tří týdnů. Tato akce byla však jen jednorázovým řešením situace a už v roce 1980 kurdští rebelové opět kontrolovali většinu oblastí Kurdistanu a znovu se zmocnili i města Mahábád (Axworthy, 2009). Jejich vliv byl opět značně zeslaben po vládních vojenských operacích z podzimu téhož roku, avšak jejich odboj nebyl zcela zničen, což se prokázalo v dalších letech.

Konečnému zničení povstaleckých snah zabránilo především vypuknutí irácko-íránského konfliktu. V průběhu irácko-íránské války se ke svému prospěchu snažily využít kurdské problematiky obě strany. Írán podporoval kurdské protivládní organizace v Iráku a zároveň se snažil zamezovat podobným aktivitám u své kurdské menšiny. Území íránského Kurdistanu bylo kvůli své poloze na hranicích obou válčících států po celou dobu války ostřelováno dělostřelectvem (Hecht, 2015). Obecně se dá říct, že se během tohoto konfliktu stali Kurdové cílem obou bojujících stran.

V poválečném Íránu neměli Kurdové, stejně jako ostatní národnostní menšiny v zemi, naději na získání autonomního statutu. Chomejní prosazoval ideu, že v islámské společnosti není místo pro myšlenky, které by narušovaly její jednotu, což se týkalo také otázky kurdského sebeurčení. Na území však nedocházelo k žádnému drastickému

omezování kurdské literatury a jazyka. Sama vláda dokonce uvažovala, že v rámci svých snah o asimilaci Kurdů a jejich přeměnu na Íránce, přistoupí k vydávání propagačních materiálů v kurdštině. Nebylo zakázáno ani vydávání kurdských tiskovin, avšak veškeré publikace vydané v zemi byly důkladně monitorovány kontrolními institucemi. Stejně jako v jiných částech země bylo zakázáno jakkoliv kritizovat aktuální vládu, nepřijatelná byla jakákoliv podpora separatistických myšlenek (Ošlejšková, 2007).

V roce 1989 došlo ke zlepšení vzájemných vztahů mezi kurdskými předáky a íránskou vládou. Vyústilo to až v zahájení jednání o možném řešení kurdské otázky v zemi. Zvrat a přerušování veškerého pozitivně směřujícího jednání znamenala vražda kurdského představitele Abdula Rahmana Ghassemloua. Vztahy mezi stranami se prudce zhoršily a bylo jasné, že rozhovory nebudou moci pokračovat, dokud se neobjasní okolnosti této vraždy. Poté, co vyšlo najevo, že atentát na Ghassemloua mají na svědomí iránská tajná agentura, došlo na kurdských územích k nepokojům. Za podpory iráckých Kurdů docházelo v íránském Kurdistánu k masivním útokům na vládní vojenské základny. Íránskou reakcí na tyto útoky byla silná vojenská ofenzíva a také série atentátů s cílem vymýtit politické špičky KDPI (Axworthy, 2009). Boje skončily až v roce 1996 poté, co KDPI vyhlásila jednostranné příměří, což povstalecké snahy v íránském Kurdistánu na dlouhou dobu ukončilo.

6.4 Kurdové v Sýrii

Po první světové válce byla v dubnu 1920 prohlášena Sýrie za mandátní území Společnosti národů a spolu s Libanonem a dalšími územními celky na jihovýchodě dnešního Turecka byla předána pod správu Francie. Zatímco v některých částech regionu, zejména v Libanonu, byli Francouzi přijímáni velice pozitivně, v Sýrii se setkali s odporem. Už v roce 1918 během arabské revolty proti Osmanům do země vstoupil hášimovský monarcha Fajsal a v Damašku ustanovil svou arabskou vládu. Poté, co bylo území přičleněno Francii, jejíž armáda v čele s generálem Gouraudem vstoupila na území, začaly se objevovat násilné útoky proti francouzským jednotkám. Fajsal se v roce 1920 nechal zvolit králem a zakládá Arabské království Sýrie (Tauber, 1995). Reakcí francouzské správy bylo rozdrobení území Sýrie na menší politické jednotky a vyhlášení ultimáta ke stažení Fajsalových vojsk a podřízení se Francouzům. Král Fajsal nakonec toto ultimátum přijal a v červnu 1920 kapituloval.

6.4.1 Sýrie pod francouzskou správou

Ačkoliv Francie na svěřených územích aplikovala politiku nakloněnou právům všech národnostních menšin, překážkou zabraňující větší autonomii Kurdů na syrském území byla jejich názorová nejednotnost. Venkovské oblasti zastoupené kmenovými vůdci většinou podporovaly decentralizační francouzskou politiku, podle které administrativní moc v každé provincii připadne dominantní etnické skupině. Tato skupina podporovala plán zvažovaný francouzskou vládou, aby byla na východě země v oblasti Džazíra vytvořena kurdská enkláva s vlastní autonomií. Tyto snahy však narážely u obyvatelstva městských oblastí, kde převažoval opačný názor. Několik

dominantních kurdevských rodin z Damašku s velkým vlivem podporovalo centralizaci Sýrie s úmyslem zachovat si stávající mocenské postavení (Henriques, 2003).

Primárním cílem francouzské správy bylo zabránit potenciálnímu nárůstu arabského nacionalismu. Přistoupila proto k omezování moci arabských politických skupin, podporovala menšinové skupiny a prosazovala decentralizaci – vytvořila federativní Sýrii tvořenou oblastmi s částečnou autonomií: Damašek, Aleppo, Alavitský stát a Drúzský stát. Sázka na rozdělení uvnitř syrské společnosti se ukázala jako úspěšná v izolování arabských nacionalistů. Nejednotnosti postojů v rámci kurdevské menšiny v zemi narůstaly. Část Kurdů podporovala francouzskou správu z důvodu ochrany před arabským nacionalismem a také kvůli jejich pomalu rostoucí moci v rámci francouzské decentralizační politiky. Druhá část Kurdů naopak francouzskou nadvládu odmítala a místo toho podporovala arabská hnutí za syrskou nezávislost. Mezi těmito Kurdy začal narůstat kurdevský nacionalismus inspirovaný kurdevskými aktivitami v Turecku či Iráku. Od podpory syrské nezávislosti si slibovali zlepšení svého budoucího postavení ve státě, větší politická práva a suverenitu (Henriques, 2003), (McDowall, 2005).

Nárůst kurdevského nacionalismu v Sýrii dokládá založení prvního nacionálně-politického hnutí Xoybûn reprezentující moderní kurdevský nacionalismus. Kromě politických zájmů bylo cílem hnutí dosažení jakési kulturní renesance Kurdů a rozšíření kurdevštiny. Vznik hnutí Xoybûn inspiroval zakládání podobných spolků ve velkých syrských městech Aleppu (*Heleb*) a Damašku. Ideje hnutí byly šířeny pomocí propagačních brožur psaných v kurdevštině. Tyto brožury propagovaly myšlenky boje proti Turkům, avšak odmítaly spolupráci s antikemalistickými partyzány. Xoybûn podporoval rozvoj přátelských vztahů se Sovětským svazem, Persií či Irákem s vidinou zachování neutrality a zároveň hledání podpory velmocí, zejména Francie či Velké Británie. Hnutí se těšilo tiché francouzské podpoře, která skončila po neúspěchu tureckého Araratského povstání, které Xoybûn podporoval (Tejel, 2009). V souvislosti s narůstáním napětí mezi nacionalisty z arabského a kurdevského tábora byla strana v rámci francouzských snah o uklidnění situace v roce 1930 zakázána.

V rámci regionu Džazíra, ve kterém žila velká kurdevská majorita, docházelo ve 20. letech čas od času ke vznášení požadavků ze strany kurdevských předáků k francouzským správcům území. Objevovaly se požadavky na správní autonomii pro všechny regiony s kurdevskou majoritou výměnou za podporu mandatorní politiky či přivádění kurdevských rekrutů do francouzské armády. Tyto požadavky byly odmítány kvůli obavám z vyprovokování syrských nacionalistů či tureckých orgánů. Zamítavý postoj si vysloužily i návrhy na zavedení výuky kurdevského jazyka ve školách, zjednodušení usazování kurdevských uprchlíků z okolních států v regionu či nahrazení úředníků Kurdy. Jak zmiňuje Tejel (2009), situace se změnila ve 30. letech, kdy bylo lídrům Kurdevského nacionálního hnutí povoleno oficiální založení strany a zřízení pobočky v Hasace, hlavním městě regionu Džazíra. Následovalo povolení otevření kurzů kurdevštiny, povolení vydávání kurdevského časopisu Hawar či poskytování průkazů totožnosti některým kurdevským uprchlíkům.

6.4.2 Kurdské aktivity v nezávislé Sýrii

Během druhé světové války se pokusili syrští předáci, zastoupeni městskou elitou původem ze sunnitské majority, využít oslabení francouzské pozice a v roce 1941 vyhlásili nezávislost Sýrie. Jejich nároky byly uznány v roce 1944 a po opuštění území francouzskými jednotkami byla v dubnu 1946 vyhlášena nezávislost Sýrie také ze strany nově vzniklé OSN. Vlády v zemi se ujala strana Národní blok tvořená politiky ze syrské sunnitské většiny (Yildiz, 2005). Ve státě začala narůstat inflace a nezaměstnanost a vzniklá nestabilita zvyšovala popularitu levicových a nacionalistických názorů. Zejména venkovskými oblastmi se začaly šířit myšlenky arabského nacionalismu a antiimperialismu. Tyto názory se začaly projevovat i ve vládě a politická reprezentace byla stále méně tolerantní k etnickým menšinám. V Národním bloku se také prosazovaly myšlenky panarabismu, nepřátelství k Izraeli a odmítání politiky západních států (Tejel, 2009).

Politickou aktivitu Kurdů v novém státním útvaru můžeme podle McDowalla (2005) rozdělit do 3 skupin: arabský nacionalismus, kurdský nacionalismus a komunismus. Kurdský nacionalismus se nejvíce prosazoval během 2. světové války, kdy se kurdské naděje upínaly k novému poválečnému uspořádání regionu. Tato naděje však netrvala dlouho, neboť v nově založené OSN neměli Kurdové žádného politického zástupce a neměli tak možnost ovlivnit agendu mezinárodních organizací. Opětný neúspěch diplomatického řešení kurdské otázky zapříčinil krizi kurdského nacionalismu. Nejvlivnější bojovníci za věc začali ustupovat a kurdští poslanci v syrském parlamentu rezignovali na své požadavky na autonomii.

Některé politicky aktivní Kurdy tato situace inspirovala k podpoře Syrské komunistické strany, která představovala poslední odpor proti sílícímu panarabismu. Podpora komunistů v syrském Kurdistánu byla natolik silná, že strana začala být známá jakožto Kurdská strana a v jejím vedení byli Kurdové. Syrská komunistická strana se těšila rozsáhlé sovětské podpoře, zejména ve formě propagandy. Cílem SSSR bylo získat v oblasti co nejvíce sympatizantů a to se jim dařilo zejména u mladých Kurdů, kteří věřili, že spolupráce s komunisty představuje jejich největší naději na naplnění myšlenek samostatnosti.

Mnoho Kurdů se rozhodlo rozvíjet svoji kariéru v rámci syrské armády, která jim nabízela příležitost k dobrému postavení ve společnosti. Damašská vláda navzdory náladám ve společnosti nezaváděla protikurdská opatření a v jejich volebním systému mohli být kurdští kandidáti zvoleni do syrského parlamentu (Tejel, 2009). Tyto skutečnosti spolu s výsadním postavením některých kurdských rodin zřejmě přispěly k tomu, že část kurdské menšiny v Sýrii stála na straně nové syrské vlády a to dokonce i v některých krocích posilujících arabský nacionalismus v zemi.

V důsledku politické nestability Sýrie zažila země sérii vojenských převratů. Celkově tři puče se odehrály mezi lety 1949 a 1954, z toho dva proběhly pod vedením generálů kurdského původu. Kurdové v té době sice neměli významné politické zastoupení, naproti tomu však měli výsadní postavení v syrské armádě. Snahou vojenských převratů

byla přeměna parlamentní republiky, která se ocitla v krizi, ve vojenskou diktaturu. Cílem armádního snažení bylo také zlepšení stavu syrských ozbrojených sil, které utrpěly potupnou porážku od Izraele v roce 1948 a začlenění národnostních menšin do státu. Podezření z protěžování kurdevských zájmů pak stálo za pádem těchto vojenských režimů (Tejel, 2009).

6.4.3 Prosazení myšlenek panarabismu v Sýrii

Parlamentní systém byl obnoven v roce 1954, avšak už v roce 1958 dochází k další změně ve státním uspořádání a Sýrie se spojuje s Násirovým Egyptem do nově vytvořené Sjednocené arabské republiky. K vytvoření republiky došlo díky tomu, že syrskou politickou scénu ovládla politická ideologie panarabismu. V nově vytvořeném státě byly zrušeny všechny politické strany, prakticky veškerá moc byla soustředěna do rukou Násira a země byla řízena pouze z Káhiry. V rámci unie vzkvétal arabský nacionalismus, což mělo těžké dopady na kurdevské obyvatelstvo. Kurdové byli v Násirových kampaních vyobrazováni jako hrozba společnosti se separatistickými tendencemi. Násir využil situace v Iráku a obvinil Kurdy z přípravy povstání po vzoru Barzáního hnutí. Docházelo k četným represím vůči kurdevské menšině, kurdevský jazyk byl zakázán, z armády byli všichni Kurdové odstraněni a kurdevští předáci skončili ve vězení. Sjednocená arabská republika se rozpadla v roce 1961. Po pravcovém puči inspirovaném nespokojeností syrské společnosti s fungováním unie byla obnovena nezávislost, tentokrát pod názvem Syrská arabská republika (Yildiz, 2005).

V době Násirovy vlády vzniká na kurdevských územích v Sýrii významný politický subjekt pozdějšího vývoje – Kurdevská demokratická strana v Sýrii. Vzniká roku 1956 v ilegalitě v univerzitním prostředí. Po rozpadu Sjednocené arabské republiky se strana přejmenovala na Demokratickou stranu Kurdistán v Sýrii. Strana se zaměřovala na podporu kurdevských práv, politickou reprezentaci kurdevské problematiky či ekonomický rozvoj v kurdevských oblastech. Cílem bylo potlačení negativního vnímání Kurdů ve společnosti a také rozvoj kurdevského vzdělání a národní sebeidentifikace. Požadavky hnutí na uznání syrských Kurdů jako etnické skupiny v zemi vedly k razantní akci ze strany syrské vlády. Během několika dnů bylo zatčeno a vyslýcháno na 5 000 lidí, samotní představitelé strany byli obviněni ze separatismu a zavřeni do vězení (Tejel, 2009). Tento tlak vyústil také v přejmenování organizace na Kurdevskou demokratickou stranu, aby bylo vyvráceno podezření ze snah o založení kurdevského státu.

6.4.4 Mimořádné sčítání lidu na kurdevských územích

V roce 1962 nařídila vláda mimořádné jednodenní sčítání lidí v kurdevské provincii Hasaka. Sčítání odůvodnila obavami z velkého počtu Kurdů, kteří přišli na syrská území ze sousedních států. Účelem tak mělo být odlišit občany, kteří mají právo na syrské občanství od těch, kteří ho nemají. Obyvatelstvo o plánu na sčítání lidí nebylo dostatečně informováno. Bylo jim nařízeno předložit doklady prokazující jejich pobyt v Sýrii před rokem 1945, což byly dokumenty, kterými mnozí Kurdové nedisponovali. Skupina lidí se sčítání vyhnula záměrně, aby unikla branné povinnosti (Yildiz, 2005).

Všichni obyvatelé, kteří neprokázali svůj syrský původ, byli zbaveni občanství. Tito lidé byli prohlášeni za cizince nebo osoby bez státní příslušnosti, přišli o veškerá práva včetně práva volit, vycestovat ze země, účastnit se veřejného života, cokoliv vlastnit či být zaměstnán ve veřejném sektoru. Zároveň ztratili nárok na státní dávky, lékařskou péči nebo jim dokonce po jejich smrti ani nebyl vydáván úmrtní list. V této době se jednalo asi o 150 000 lidí, v současnosti se s tímto problémem může podle Ziadeha (2009) potýkat více než čtvrt milionu lidí.

Fakt, že velké množství Kurdů najednou přišlo o syrské občanství, odporuje Všeobecné deklaraci lidských práv. V ní se píše, že právo na státní příslušnost se přiznává každému člověku a že nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti. Odnětí občanství odmítají také syrské zákony. Tyto zákony uvádí možnost udělení občanství cizinci, který v zemi žije déle než 5 let a splňuje některé další povinnosti. Postižení Kurdové tyto nároky splňují, problémem je, že tito lidé nikdy neměli občanství jiného státu, tudíž nejsou klasifikováni ani jako cizinci. Dochází tak k situaci, kdy Kurdové narození v Sýrii, kteří toto území nikdy neopustili, nemají na její občanství ani teoretický nárok. Jak uvádí Lowe (2006), samotné syrské úřady pak vlastní zákony porušují tím, že nutí Kurdy bez státní příslušnosti absolvovat vojenskou službu povinnou pro všechny Syřany.

Celá akce se sčítáním obyvatelstva byla reakcí na události probíhající v sousedním iráckém Kurdistanu. Už po vyhlášení Syrské arabské republiky byla spuštěna nová vlna potlačování politických a kulturních práv Kurdů ze strany syrských úřadů. Šlo o reakci na zvyšující se naděje syrských Kurdů pramenících z pozitivního vývoje jejich souputníků v Iráku. Tento vývoj zapříčinil strach Sýrie z růstu kurdského nacionalismu a možného povstání po iráckém vzoru. Bylo tedy rozhodnuto o drastickém preventivním kroku v podobě sčítání lidu v kurdských oblastech. Cílem tohoto sčítání lidu bylo podle Kreyenbroeka (1992) manipulovat s oficiálními čísly o počtu Kurdů v Sýrii a zamaskovat jejich početní převahu nad arabským obyvatelstvem v syrských provinciích u hranic s Tureckem a Irákem.

6.4.5 Nástup strany Baas k moci

Už od rozpadu Sjednocené arabské republiky probíhaly v Sýrii mocenské boje mezi vládou a armádou. V samotné armádě se pak střetávaly baasistické a násirovské prvky armády. Boje na vládní úrovni vyústily v další státní převrat v roce 1963. Tento puč vládou označený jako revoluce 8. března znamenal uchopení moci vojenskou složkou syrské buňky arabské socialistické strany Baas, která působila v několika arabských státech. Samotný převrat byl inspirován stejným počinem strany Baas v Iráku. V Sýrii se strana držela prosazování ideologie socialistického státu bez vnějších zásahů západních zemí a snahy o sjednocení arabských států (Yildiz, 2005).

Politika strany Baas se soustředila na zájmy venkovského obyvatelstva, odkud se úspěšně dařilo rekrutovat muže do armády. Nejlépe se to dařilo u alavitské menšiny, odkud se rekrutovalo takové množství bojovníků, že se brzy stali dominantní skupinou uvnitř strany Baas. To znamenalo odklon od vlády městské elity k vládě venkovské

nižší třídy a etnické menšiny. Situace vyvolala silný odpor sunnitských městských elit, což vedlo k mocenským bojům uvnitř strany, z nichž vyšel v roce 1970 vítězně Háfiz al-Asad a jeho vojenské křídlo strany. Asad přepracoval syrský politický systém a postupně obsadil všechny klíčové posty ve vládě svými příbuznými a příslušníky alavitské minority. Jeho kroky vedly na dlouhou dobu k zajištění politické a bezpečnostní stability v Sýrii.

Háfiz al-Asad vytvořil ze Sýrie respektovanou regionální velmoc, která byla důležitým hybatelem dění na Středním východě. K dosažení svých cílů v zahraniční politice Asad často využíval i spojení s kurdskými hnutími v Turecku a Sýrii. Na domácí scéně zapojoval do politického dění členy sunnitské většiny jakožto i ostatní menšiny včetně Kurdů. Spojenectví se syrskými Kurdy využíval především ve chvílích, kdy to bylo v jeho zájmu, obecně vzato však byl značně ovlivněn arabským nacionalismem a v Kurdech viděl ohrožení národní jednoty (Tejel, 2009).

Nejvýraznějším zásahem vlády Háfize al-Asada do kurdské otázky v Sýrii bylo vybudování tzv. arabského pásu u hranic země s Tureckem a Irákem. Na začátku 70. let bylo prioritou strany Baas úspěšné provedení agrární reformy. Zásadním krokem bylo dokončení výstavby přehrady Taqba na řece Eufrat. Arabské obyvatelstvo, které muselo opustit své domy při výstavbě přehrady, bylo přesídleno do 10–15 km širokého a 375 km dlouhého pruhu území při turecké hranici. Kurdským rodinám z vesnic v pohraničí bylo nařizováno, aby opustily své domovy a přesídlily do vnitrozemí. Jejich půda byla zkonfiskována a přidělena arabským rodinám spolu s veškerým zařízením, osivem a hnojivem, které dodala syrská vláda.

V důsledku přesunů došlo ke změně demografické situace v provincii Hasaka, původní souvislé kurdské osídlení bylo přerušeno mnoha arabskými enklávami. Hlavním důvodem budování arabského pásu byla hospodářská hodnota příhraničních území, kde se pěstovala pšenice a bavlna a zároveň se zde nacházela ložiska ropy. Syrská vláda neměla ani nejmenší zájem, aby z těchto zdrojů měli hospodářský prospěch Kurdové. Důležitým cílem bylo také oddělit syrské Kurdy od kurdských území nacházejících se v Turecku a Iráku a zamezit tak jejich zásahům a podněcování kurdského nacionalismu. Yildiz (2005) zmiňuje, že v rámci vládních aktivit docházelo v oblasti k přejmenování kurdských měst a vesnic a byla zvýšena vojenská přítomnost na území. Výsledkem byl nárůst nezaměstnanosti mezi Kurdy a také pokles ekonomické a sociální situace v rámci etnika.

Arabský nacionalismus dominoval celému působení Háfize al-Asada v čele Syrské republiky, což se projevovalo tlakem na příslušníky kurdské menšiny v zemi. Vláda však nechtěla ztratit kontrolu nad kurdskou minoritou, což by mohlo vést až k její radikalizaci, a proto svůj nátlak na Kurdy cyklicky zmírňovala a zase zvyšovala. Za celou dobu vlády Asada staršího však nikdy nedošlo k využití tak tvrdých donucovacích prostředků, ke kterému se uchýlovaly vlády v Turecku či Iráku.

V době jeho vlády docházelo ke vzniku množství kurdských politických uskupení. Soustřeďovaly se na kurdskou kulturu a vzdělávání, vydávaly časopisy, organizovaly

vyučování kurdštiny a oslavy kurdských svátků. Jejich hlavní požadavky směrem k vládě se týkaly vyřešení otázky občanství, zaručení práv kurdské menšiny a většího politického zastoupení Kurdů. Podmínkou pro jednání ze strany syrské vlády byl zákaz zmiňování autonomie či dokonce nezávislosti Kurdistánu. Překážkou, která brzdila lepšímu dosahování jejich cílů, byla neschopnost kurdských stran překonat názorové rozdíly. Stranám se v 90. letech podařila prosadit větší politická angažovanost Kurdů a v syrském parlamentu měly vždy početné zastoupení – jejich poslanci se však museli písemně zavázat, že budou podporovat politiku vládnoucí strany a prosazování zájmů kurdského národa tak pro ně bylo téměř nemožné (Tejel, 2009).

6.4.6 Situace Kurdů za vlády Bašára al-Asada

Po smrti Háfize al-Asada v roce 2000 došlo k převzetí moci nad Sýrií jeho synem Bašárem al-Asadem. Po jeho nástupu do funkce začalo krátké období označované jako „Damašské jaro“. Šlo o období uvolnění politického systému a otevření diskuzí o dalším směřování Syrské republiky. Iniciativou damašské inteligence byla vytvářena neformální politická fóra konaná za účelem podpory diskuzí o reformách politické a občanské společnosti v zemi. Došlo ke spojení mezi kurdskými vůdci a zástupci syrské arabské opozice, jejímž výsledkem bylo podepsání Damašské deklarace. Deklarace požadovala demokratizaci země, zrušení výjimečného stavu platícího v zemi od roku 1963, zrovnoprávnění Kurdů s ostatními občany státu a zaručení jejich kulturních a jazykových práv. Tato iniciativa však byla kritizována mnohými představiteli kurdských stran, kteří zainteresovaným Kurdům vyčítali, že podpisem dokumentu jdou na ruku syrské vládě a jen podřívají snahy o autonomii pro kurdské provincie.

Podpis Damašské deklarace a zapojení se do činnosti politického fóra v období Damašského jara částí kurdské politické scény Kurdům umožnil vymanit se z izolace a začít spolupracovat se syrskou opozicí. Bylo dohodnuto, že demokratické řešení kurdské otázky bez ohrožení jednoty země bude prioritou jejich další spolupráce. Spolupráce s opozicí otevřela dveře pro konání řady mezinárodních konferencí o řešení kurdského problému v Sýrii, na nichž bylo Kurdům umožněno zastupovat své pozice na mezinárodní scéně. Nakonec snažení o získání mezinárodní podpory pokračovalo jen v rámci aktivit kurdských osobností působících v exilu, neboť představitelé kurdských stran v Sýrii se obávali, že budou považováni za spojence Západu a ztratí podporu arabské opozice (Tejel, 2009). K ukončení těchto snah opět přispěla nejednotnost kurdských stran v Sýrii.

Doba Damašského jara znamenala zmírnění odmítavého postoje vlády směrem ke kurdské menšině. Aby Damašek zmírnil mezinárodní tlak, který vyvstal na vyřešení kurdské otázky, umožnil výuku kurdského jazyka ve školách či vydávání knih a hudby v kurdštině. Tyto kroky byly ukončeny spolu se všemi aktivitami Damašského jara rozhodnutím Bašára al-Asada z roku 2001. Došlo k zatýkání opozičních politiků, lidskoprávních aktivistů a také kurdských předáků. Násilně rozeznáno bylo několik demonstrací, které byly v syrském Kurdistánu svolány v reakci na tyto kroky (Lowe, 2006).

V březnu roku 2004 došlo k historicky vůbec největším demonstracím a protivládním shromážděním v kurdských regionech a také ve městech Aleppo a Damašek. Důvodem nepokojů byl fotbalový zápas mezi týmy al-Džihád (kurdský tým z Kámišlí) a al-Futuwah (arabský tým). Už před zápasem se arabští fanoušci prezentovali s portréty Saddáma Husajna a uráželi vůdce iráckých Kurdů. Na stadionu pak fanoušci místního klubu reagovali vyvěšením vlajek Kurdistanu. Skandování politických hesel nakonec vyústilo v bitky, které se ze stadionu rozšířily i do ulic. Bezpečnostní složky reagovaly zahájením střelby do vzduchu a posléze i do davu, přičemž došlo k usmrcení šesti Kurdů a zranění mnoha dalších (Yildiz, 2005). Následné protesty vypukly v rámci odporu proti policejnímu zásahu.

Obr. 6: Lokalizace města Kámišlí v rámci Sýrie (zdroj: Digital Journal, 2015)

Protesty na mnoha místech přerostly v nepokoje, při kterých docházelo k rabování a vypalování vládních budov, ničení obrazů a soch obou Asadů a pálení syrských vlajek. Vláda obvinila zahraniční síly z eskalace násilí a do oblasti přesunula armádu s těžkou technikou. Do týdne se podařilo obnovit klid, ale odhaduje se, že v rámci nepokojů zahynulo na 30 Kurdů a přes 150 lidí bylo zraněno. Nepokoje v Kámišlí měly zásadní význam, neboť se v nich Kurdové poprvé otevřeně postavili syrské vládě. Vláda byla překvapena rozsahem protestů, jakožto i pozdějším vzestupem národního uvědomění Kurdů (Ziadeh, 2009). Protestům se dostalo velké pozornosti v zahraničí, zahraniční představitelé odsoudili nepřiměřený zásah vládních složek a důrazně apelovali na Damašek, aby demokraticky vyřešil kurdskou otázku v Sýrii. Mezinárodní tlak přinutil vládu ke smířlivějšímu přístupu k syrským Kurdům. Asad rozhodl o vyhlášení rozsáhlé amnestie pro vězněné kurdské aktivisty a veřejně přislíbil zajištění kulturních, sociálních a jazykových práv Kurdům (Lowe, 2006). Došlo k celkovému zlepšení pozice kurdské menšiny ve státě.

6.5 „Celokurdské“ aktivity

Kurdistán byl vždy oblastí, která byla rozdělena na menší a větší části, které se vzhledem k přetrvávajícímu vlivu kmenové organizace na společenskou strukturu primárně zabývaly zájmy své vlastní komunity. Aktivit na propagaci kurdského etnika na Středním východě a jejich boje za právo na vytvoření nezávislého státu v regionu, se tak ve většině případů ujímali zástupci početné kurdské diaspory v mnohých částech světa.

Vzhledem k neklidným dějinám, kdy byli Kurdové často vystavováni diskriminaci, útlaku, represím či dokonce deportacím, docházelo k rozsáhlým emigracím příslušníků etnika. Kurdové se tak během několika generací rozšířili do nejrůznějších koutů světa. Kromě států sousedících s územím velkého Kurdistánu se mnoho Kurdů usadilo také ve vzdálenějších destinacích, velké kurdské diaspory vznikly především v Evropě a v Americe. Významná evropská diaspora se rozšířila v důsledku politického útlaku po druhé světové válce. Podle údajů Evropské komise (2006) žije nejvíce Kurdů ve Spolkové republice Německo (až 800 tis.), ve Francii, Velké Británii a Švédsku (vždy 100–150 tis.). Až 85 % z těchto imigrantů by pak mělo být tvořeno tureckými Kurdy, což je následek velké vlny kurdských přistěhovalců v 50. letech minulého století po podpisu německo-turecké smlouvy pro dělníky.

Uvědomění si kurdské příslušnosti a myšlenky na existenci samostatného Kurdistánu byly často silnější u Kurdů žijících v zahraničí než u těch domácích. Bruinessen (2000) přichází s názorem, že to byl právě exil, který transformoval Kurdistán z vágně definovaného geografického pojmu do politické myšlenky. První známky kurdského nacionalismu v Evropě se začaly projevovat hned s první vlnou gastarbeiterů v 50. letech. V Německu byla založena kurdská studentská unie, která sympatizovala s Barzáního myšlenkami v Iráku. Aktivity evropské diaspory se stupňovaly v 80. letech, kdy byly ve velkých městech zakládány kurdské instituty (první v Paříži v roce 1983). Podobná centra byla postupně zakládána v dalších evropských a posléze také amerických městech, náplní jejich práce bylo organizování setkání mezi kurdskými a evropskými politiky a politický lobbying v kurdském zájmu.

Kurdským snahám se dostalo mezinárodní pozornosti, která přispěla k tomu, že v roce 1995 byl v Bruselu založen Kurdský exilový parlament (KPE), jakožto hlavní reprezentant kurdské diplomacie v Evropě. KPE sehrál významnou roli při upoutání pozornosti na kurdský problém v období, kdy Turecko usilovalo o přijetí do EU a přispěl tak k výraznému zlepšení postavení menšiny v zemi (Bruinessen, 2000). KPE našel silného partnera v EU, se kterou spolupracuje na projektech ke zlepšení dodržování lidských práv kurdských obyvatel na Středním východě. Tato spolupráce dodnes způsobuje rozkoly ve vztazích mezi EU a Tureckem, neboť mnoho prokurdských aktivistů v Evropě sympatizuje s PKK a Turecko tak EU obviňuje ze spolupráce s teroristy.

Na území Kurdistánu se momentálně nevyskytují výraznější snahy o vytvoření společného státu všech Kurdů. Cíle kurdských politických stran v jednotlivých zemích

směřují k vyhlášení kurdské autonomie po iráckém vzoru. Pokud by otázka „velkého Kurdistanu“ začala být aktuální, musela by mezi Kurdy existovat jednotná politická reprezentace. K tomu v celé kurdské historii nikdy nedošlo kvůli rozsáhlým vzájemným sporům a kmenovým konfliktům. Podle Bruinessena (1988) byli Kurdové historicky na mezinárodní scéně vnímáni jakožto vnitřně fragmentované etnikum neschopné vytvořit legitimní politickou reprezentaci a fungovat jako plnohodnotný subjekt mezinárodních vztahů. Není důvod věřit, že se tento kurdský obraz na mezinárodní scéně změnil. Možnost vzniku samostatného Kurdistanu by však byla zřejmě minimální, i kdyby se Kurdům podařilo sjednotit a projevit snahu se odtrhnout. V minulosti se v několika případech ukázalo, že jsou se proti kurdským aktivitám, i navzdory svým neshodám v jiných otázkách, schopné spojit všechny dotčené státy v regionu. Uskutečnění pankurdského projektu na Středním východě je tak pravděpodobně utopií.

Obr. 7: Přibližný rozsah území „velkého Kurdistanu“ (zdroj: White, 2017)

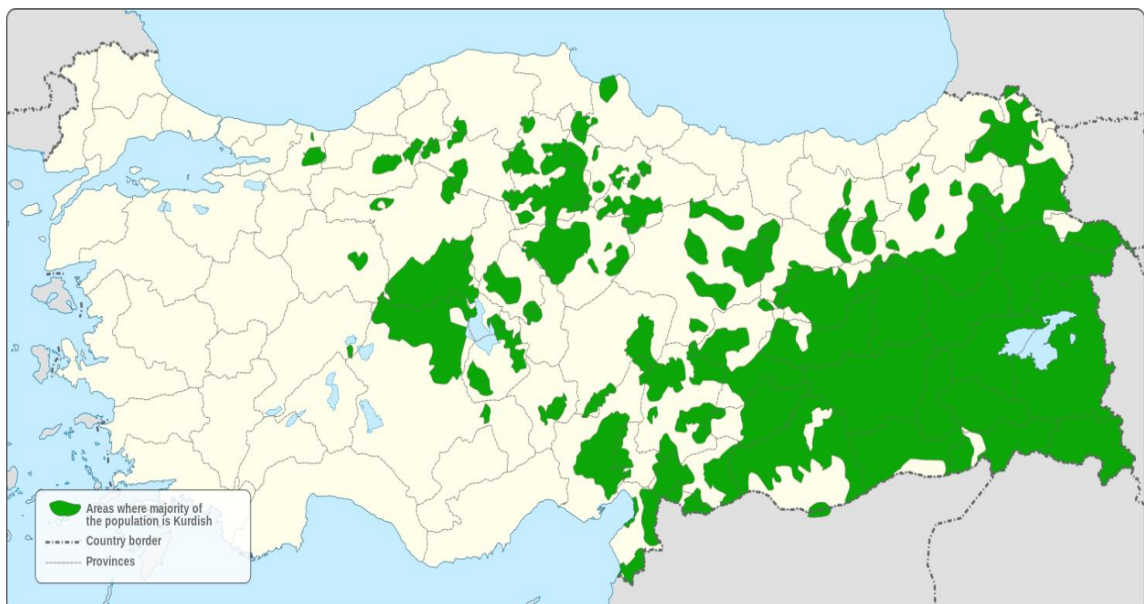
Potlačování kurdských práv v jednotlivých státech určitě představuje potenciální hrozbu pro další prohlubování nestability na Středním východě. Nestabilní politická situace ve státech, špatná ekonomická situace, odpírání jazykových práv či potlačování snah o autonomii mohou vést k posílení kurdského nacionalismu a vyvinutí agrese vůči zemím, pod které spadají. Nacionalismus má navíc tendenci přelévat se z jednoho státu do druhého, a tak v případě povstání Kurdů v jednom státě se tato rebelie může velmi rychle šířit. K prohloubení nestability v regionu může přispět také zneužití Kurdů při konfliktu jednotlivých států, jako se to stalo ve válce mezi Irákem a Íránem, kdy bylo užíváno podpory Kurdů v nepřátelské zemi k jejímu vnitřnímu oslabení. Podle McDowalla (2005) může být do budoucna problémem zapojení světových mocností do kurdské problematiky v regionu, přičemž by roli hrál především jejich zájem na rozsáhlých zásobách ropy a vody, které se na kurdských územích nacházejí.

7 Současné postavení Kurdů v jednotlivých státech a vliv kurdské otázky na mezinárodní vztahy

7.1 Kurdové v Turecku

Největší počet obyvatelstva hlásícího se ke kurdskému etniku se vyskytuje na území Turecka. V současné době obývají Kurdové především jihovýchodní části Turecka, tato oblast bývá označována jako turecký Kurdistan. Mezi Kurdy jsou pro toto území rozšířeny názvy *Bakur* nebo Severní Kurdistan. Podle Encyklopedie Britannica představují Kurdové většinové obyvatelstvo ve 13 tureckých provinciích poblíž iráckých hranic. Kromě těchto území Kurdové v Turecku obývají také několik oblastí na západě a severovýchodě země. Častý je výskyt kurdských čtvrtí obklopujících velká turecká města, především Istanbul, Ankaru či Konyu. Pomyslným hlavním městem tureckého Kurdistanu je milionový Diyarbakır, ležící na březích řeky Tigris zhruba ve středu kurdských území.

Vzhledem k dřívější neochotě uznat kurdskou národnost ze strany Turecka, projevující se také při sčítání lidu, je velice složité přesně kvantifikovat velikost kurdské menšiny v zemi. Pokud budeme opět vycházet z čísel americké agentury CIA, pocházejících z projektu The World Factbook za rok 2016, žije v současnosti v Turecku zhruba 15,4 milionu Kurdů. To představuje necelou pětinu z 81 milionů obyvatel Turecka (CIA, 2018). Na Obr. 8 vloženém níže jsou znázorněna území, na nichž mají podle odhadu Kurdish Institute of Paris Kurdové většinu nad tureckým obyvatelstvem. Z mapy vyplývá, že Kurdové mají populační většinu alespoň v jednom okresu ve více než polovině z 81 tureckých provincií.

Obr. 8: Odhad tureckých území s kurdskou majoritou za rok 2015 (zdroj: Kurdish Institute of Paris, 2015)

7.1.1 Poslední vývoj situace v tureckém Kurdistánu

Přerod AKP ve stranu zaměřující se především na nacionalistické voliče pokračoval před tureckými parlamentními volbami v roce 2011. Na jedné straně AKP hlásala pokračování nekompromisní politiky vůči Kurdům, na druhé straně však v kampani slibovala změny v ústavě, které měly zlepšit postavení etnických a náboženských menšin v zemi. Vládní strana ve volbách ztratila velké množství kurdských voličů, na celonárodní úrovni však opět dominovala a získala vládní většinu. Volební úspěch brzo zastínilo stupňující se násilí ze strany PKK. Po sérii útoků na turecké vojáky a policisty v létě 2011 se opět významně snížila možnost mírového řešení problému a vláda rozšířila vojenské operace proti PKK (Pusane, 2014).

Znovuzvolený premiér Erdoğan se krátce po volbách postavil zády k dřívějšímu slibu na ústavní reformy a přerušil veškeré kontakty s kurdskými politickými stranami. Prohlásil, že reform není potřeba, neboť kurdský problém „byl vyřešen“ a přetrvává pouze problém s Kurdskou stranou pracujících. Vláda představila novou strategii postupu proti PKK zahrnující masivní vojenské nasazení. V období let 2011–2012 se turecká vláda i militantní Kurdové v boji uchýlovali k novým extrémům. PKK značně vystupňovala své operace v Turecku, turecká armáda pak během 5 měsíců podnikla téměř 1 000 operací proti kurdským jednotkám. Během tohoto období docházelo k velkým ztrátám na životech v obou táborech, mezinárodní zdroje uváděly, že na jihovýchodě Turecka dochází prakticky k občanské válce. Podle Guntera (2013) dosáhly konflikty mezi stranami v roce 2012 úrovně srovnatelné se stavem na začátku 90. let, kdy vláda téměř ztrácela kontrolu nad některými oblastmi na kurdských územích.

Boj AKP s kurdskými povstalci probíhal také na politické úrovni. Erdoğan označil nejsilnější kurdskou stranu za prodlouženou ruku teroristů a uvěznil několik jejich členů. Za údajné členství v teroristické organizaci skončilo ve vězení také mnoho novinářů a studentů. Rozběhla se mediální kampaň směřovaná proti kurdské menšině, jejímž výsledkem bylo rozšíření protikurdských nálad mezi tureckou veřejností (Gunter, 2013b). Schleifer (2012) zmiňuje, že v rámci snah o snížení propastného rozdílu v růstu populace na západě Turecka a na východních územích obývaných Kurdy přistoupil Erdoğan k politice zákazů potratů, která měla vést k vyrovnání vysoké porodnosti Kurdů.

K uklidnění situace začalo docházet na konci roku 2012 a v roce 2013 došlo k tajným jednáním mezi tureckou vládou a PKK zastoupenou Öcalanem. Výsledkem jednání bylo vládní vyhlášení nového „kurdského otevření“. Součástí této iniciativy bylo přijetí balíčku reforem pro další zlepšení postavení kurdské menšiny. Byla schválena volební reforma snižující volební hranici potřebnou ke vstupu do parlamentu z 10 % na 5 %, což mělo umožnit větší kurdské zastoupení v parlamentu. Bylo legalizováno použití jiných jazyků než turečtiny v politických stranách a ve vzdělávacím systému. Kromě těchto velkých ústupků bylo přijato i několik menších, jako například zrušení zákazu nošení šátků na hlavě (Cooney, 2013). Ani nová kurdská iniciativa neznamenal

stabilizaci turecko-kurdských vztahů. Kromě historického zatížení vztahů to zapříčinily také obrovské rozdíly mezi postoji obou stran. Vláda se snaží vyřešit problém odzbrojením PKK, ke kterému má docházet výměnou za odstranění právních omezení týkajících se kurdské identity a jazyka. Kurdové však požadují alespoň částečnou autonomii, což je ústupek, který jim vláda nechce poskytnout z obav, že by to mohlo vést k rozpadu státu (Gunter, 2013b).

V období parlamentních voleb v roce 2015 došlo k dosud vůbec největší sociální a politické polarizaci Turecka. Obyvatelstvo bylo rozděleno do nepřátelských skupin se svými sférami vlivu – Kurdové na jihovýchodě země, sekularisté na pobřeží Středozemního moře a konzervativní nacionalisté dominující tureckému vnitrozemí. Napětí v zemi zvyšovala ekonomická stagnace Turecka, válka v Sýrii a s ní související příliv staniců uprchlíků. Volby skončily patem – AKP poprvé od svého založení nezískala absolutní většinu a prokurdská Lidová demokratická strana (HDP) byla ve volbách velmi úspěšná s historickým ziskem více než 13 % hlasů. Po volbách uvízla vyjednávání v parlamentu na mrtvém bodě. Napětí eskalovalo v sérii útoků na Kurdy a HDP ze strany radikálních tureckých nacionalistů, především militantní skupiny Šedých vlků. Docházelo k útokům na budovy HDP, několik stoupenců strany bylo zavražděno a došlo k sebevražedným útokům při prokurdských demonstracích v Diyarbakiru a Ankaře. Násilí na kurdských občanech se šířilo po celé zemi a AKP se k protikurdským náladám připojilo leteckými útoky na pozice PKK v iráckých horách (Baş, 2015). Tyto události znamenaly konec mírového procesu a období klidu, došlo k opětovnému rozhoření bojů mezi PKK a tureckou vládou.

Erdoğan, v této době už prezident Turecka, vyhlásil na listopad 2015 předčasné volby, v nichž získalo AKP většinu v parlamentu. HDP z obav před útoky nacionalistů prakticky nepořádalo kampaň a velká část Kurdů kvůli frustraci z politického vývoje v zemi k volbám nepřišla. Po volbách dosáhla polarizace Turecka svého vrcholu. Erdoğan vyhlásil, že boje s PKK neskončí, dokud nepadne poslední její bojovník, což bylo následováno velkou armádní operací na zničení základen PKK. Došlo také k sérii útoků proti tureckým jednotkám i civilistům, které měli na svědomí Svobodní sokoli Kurdistánu (TAK), radikální kurdská skupina odtržená od PKK. Situaci přitížily sebevražedné útoky na oba tábory, ke kterým se přihlásil Islámský stát (Baş, 2015).

Střety tureckých jednotek s kurdskými ozbrojenými skupinami se zintenzivnily po neúspěšném pokusu o převrat v Turecku v červenci 2016. Mezi tisícovkami zatčených osob obviněných z naplánování převratu bylo mnoho kurdských aktivistů a politických předáků. Erdoğan čelil rozsáhlým obviněním ze zneužití situace k odstranění nepohodlných osob a odpůrců režimu. Po neúspěšném převratu došlo k navýšení počtu leteckých útoků na pozice PKK v Turecku.

Po ukončení mírových rozhovorů mezi PKK a tureckou vládou v červenci roku 2015 vstoupil jejich vzájemný konflikt do jedné z nejhorsích fází. Podle International Crisis Group (2018) zahynulo v období od července 2015 do listopadu 2018 ve vzájemných

střetech více než 4 000 osob, z nichž bylo zhruba 2 400 příslušníků PKK, 1 100 příslušníků vládních jednotek a téměř 500 civilistů.

Referendum v květnu 2017 o ústavních změnách v Turecku se stejně jako prezidentské volby v červnu 2018 setkalo s rozsáhlým bojkotem ze strany kurdského obyvatelstva. Země je v současnosti hluboce rozdělena na základě politických a sociálních problémů. Ve společnosti převažuje nenávistná atmosféra a turecko-kurdské vztahy jsou velmi napjaté. Stále zůstává mnoho vážných překážek k vyřešení kurdského problému a stabilizaci situace. Mírový proces mezi oběma stranami stagnuje kvůli vzájemné nedůvěře a tvrzením Erdoğana, že v Turecku už díky jeho reformám žádný kurdský problém neexistuje. Separatistické tendence tureckých Kurdů charakteristické pro jejich snahy v minulém století jsou už dnes prakticky minulostí, aktivity Kurdů teď směřují k dosažení autonomie pro kurdská území v Turecku. Konflikt mezi tureckou vládou a Kurdskou stranou pracujících trvá už 35 let a jeho politické řešení je v nedohlednu.

7.1.2 Postavení kurdské menšiny v Turecku

Turecká vláda v posledních letech provedla řadu vstřícných kroků směrem ke garanci lidských a politických práv Kurdů. Významný krok k tomuto posunu představovala rozsáhlá agitace kurdské diaspory v Evropě, které se podařilo za pomoci médií a nevládních organizací zabývajících se ochranou lidských práv rozšířit zprávy o chování turecké vlády k menšinám. Kurdské otázky se dostalo mezinárodní pozornosti a nebyla tak už nadále pouze vnitřním problémem Turecka. Problematika kurdské menšiny posléze ovlivňovala vztahy Turecka se západními státy. Zásadní roli v rozšíření kurdských práv v Turecku sehrála Evropská unie, která zlepšením postavení Kurdů v zemi podmiňovala pokračování rozhovorů o vstupu země do EU.

Hlavní reformy, které přinesly úspěch kurdským snahám o zajištění větších práv pro menšiny v Turecku, přišly za vlády AKP. Došlo k úpravám ústavy a přijetí několika zákonů týkajících se lidských práv. Těmito reformami měla být kurdské menšině garantována stejná občanská práva, jaká mají všichni obyvatelé Turecka. V současnosti v Turecku vysílá televizní a rádiová stanice v kurdském jazyce, ty jsou však provozovány státem. Kurdské noviny vychází pouze na internetu. Kurdština může být vyučována na soukromých školách i na některých státních univerzitách. Kurdské politické strany jsou legální, jejich politici mají pravidelně své zastoupení v tureckém parlamentu a pro zlepšení participace kurdských stran v turecké politice byla přijata reforma snižující kvorum potřebné pro vstup do parlamentu. Bylo dosaženo velkého pokroku v oficiálním uznávání kurdské menšiny. Ústavně je garantováno právo na shromažďování a svoboda projevu.

Úroveň dodržování kurdských práv, jakožto i lidských práv obecně, je v Turecku vystavena kritice ze strany nezávislých organizací i západních mocností. Mezi nejhlasitější kritiky patří Amnesty International, Human Rights Watch, Kurdish Human Rights Project či Evropská unie.

Mezinárodní organizace zmiňují restriktce týkající se politické reprezentace Kurdů – je zakázáno používat kurdštinu v parlamentu, členové kurdských stran čelí pronásledování a v minulosti několikrát došlo k zákazu činnosti z důvodu neprokázaných obvinění z napojení na teroristy (vazby na PKK). S restrikcemi se musí potýkat také kurdská média, která jsou vystavována přísnému monitorování ze strany tureckých orgánů. Každoročně dochází k mnoha případům porušování lidských práv Kurdů, především ve vztahu k omezování svobody projevu. Problémem jsou nepřiměřené reakce policejních a armádních jednotek proti demonstrantům či zásahy proti novinářům, spisovatelům či učitelům kvůli jejich práci. Toto omezování práv ze strany tureckých úřadů je umožněno širokým výkladem protiteroristického zákona, který umožňuje postih za často i fiktivní spojitost s PKK. Kritiku od lidskoprávních organizací Turecka sklízí také za nespravedlivé soudní procesy, špatné zacházení s vězni či za špatnou práci s migranty a žadateli o azyl (Human Rights Watch, 2018a).

7.1.3 Dopad kurdské problematiky v Turecku na mezinárodní vztahy

Vnímání kurdského problému v Turecku je na mezinárodním poli poněkud komplikovaným a ožehavým tématem. Přístupy k problematice se mezi mocnostmi, které jsou spojenci a navenek většinou vystupují jednotně, liší. Pro politiku USA vůči Kurdům je charakteristický fakt, že se jejich přístup mění v závislosti na tom, ve kterém státě Kurdové žijí. Spojené státy na Středním východě typicky jednájí s důrazem na to, co je v dané situaci nejlepší pro jejich vlastní zájem a sledují zde výhradně vlastní cíle. V případě kurdské problematiky v Turecku stojí Washington na straně Turecka.

Pro USA představuje Turecko stabilizační faktor ve výbušném regionu Středního východu. Zároveň se pro Spojené státy jedná spolu s Izraelem o nejdůležitějšího spojence v oblasti. Ankara disponuje druhou největší armádou v rámci NATO a na území Turecka se nachází americké vojenské základny nezbytné pro prosazování americké politiky v regionu, zejména vůči Islámskému státu a Íránu. Na základě těchto skutečností nemají Američané zájem zasahovat do turecko-kurdských vztahů, které pro ně představují vnitřní záležitost Turecka a jsou nad počínáním Turků ochotni přimhouřit oči (Placák, 2013).

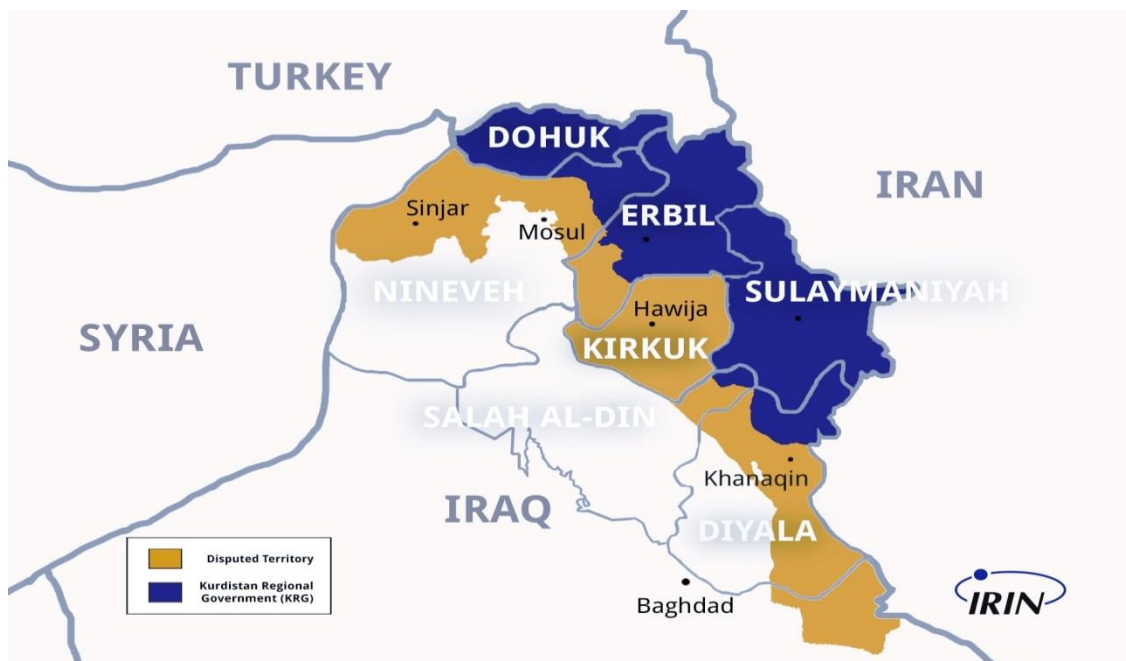
Na druhé straně Evropská unie se často a aktivně angažuje v kritice Turecka za jejich postoj k dodržování lidských práv. Na základě historických událostí, zejména arménské genocidy a tvrdým zásahům proti Kurdům, vyžaduje EU po Ankaře respektování práv menšin. Ze strany Evropské komise přetrvává kritika Turecka v otázce zabezpečení stability institucí zaručujících demokracii, právní normy, lidská práva a ochranu menšin. Kurdská otázka rezonovala v rámci dlouholetých vyjednávání o možnosti vstupu Turecka do Unie. Právě tlak Bruselu na vyřešení kurdské otázky hrál velkou roli v nedávné změně tureckého přístupu ke kurdským právům. EU dává Turecku za vzor kurdskou autonomii v Iráku, která dnes představuje nejstabilnější a ekonomicky nejsilnější region v zemi (Placák, 2013). Debata o případné kurdské autonomii v Turecku však ze strany Ankary nepřichází v úvahu.

Turecko naopak dlouhodobě kritizuje EU, stejně jako některé evropské státy, za údajnou podporu kurdských politických hnutí provozovaných v Evropě kurdskými vystěhovalci z Turecka. Kurdská diaspora v Evropě je k Ankaře velmi kritická a Turecko po EU požaduje zakázání kurdských hnutí, kvůli údajnému napojení na PKK, což Brusel odmítá. Turecko v poslední době obviňuje EU spolu s NATO z podpory terorismu, neboť podle nich ve válce v Sýrii podporují syrské Kurdy, kteří mají být napojeni na PKK (Fanack, 2018). Turecko obviňovalo Unii z podpory teroristů už dříve. To když před lety v rámci kritiky nedodržování lidských práv v Turecku bylo na Ankaru naléháno, aby změnila zacházení s vězněným Abdullahem Öcalanem.

7.2 Kurdové v Iráku

Historicky patřila kurdská populace žijící v Iráku mezi nejvíce aktivní ze všech kurdských komunit v regionu. Iráckým Kurdům se podařilo dosáhnout největších úspěchů v rámci jejich nacionalistických snah. Od roku 1991 existuje na severu Iráku autonomní oblast iráckého Kurdistánu, jehož správu má na starosti Kurdská regionální vláda (KRG) se sídlem v hlavním městě oblasti, milionovém Erbilu. Kurdové obývají severovýchod Iráku, do jejich autonomní oblasti spadají gubernoráty Sulajmánija, Erbil, Dahúk a Halabdža. Nároky si však Kurdové kladou na území větší, než jsou zmíněné gubernoráty, jde o irácké oblasti Diala, Ninava a zejména Kirkúk, který byl pod jejich správou v letech 2014–2017. Na těchto územích žije sporná kurdská většina, především u měst Mosul (*Mûsil*) a Kirkúk (*Hawija*) a jejich přilehlých oblastí pak dochází k ostrým sporům mezi KRG a iráckou vládou o jejich statutu.

Vzhledem k turbulentní situaci, ve které se v současnosti Irák nachází, je složité přesně vyčíslit velikost kurdské menšiny v zemi. Z nejaktuálnějších statistik americké agentury CIA za rok 2016 vychází, že se počet Kurdů žijících v Iráku pohybuje mezi 5,8 až 7,8 miliony, což představuje až pětinu všech obyvatel Iráku. (CIA, 2018) Mezi Kurdy bývá území obývané příslušníky jejich etnika označováno *Bashur* nebo Jižní Kurdistán. Počtem obyvatelstva představují Kurdové největší nearabskou menšinu v zemi, na územích spravovaných Kurdy žijí také menšiny asyrských křesťanů, Arménů, Azerů, Turkmenů či pozůstatky kdysi významné menšiny iráckých Židů. Převážná většina iráckých Kurdů se náboženským vyznáním řadí mezi sunitské muslimy, v zemi však žije také menšina šíitských Kurdů, obývající převážně oblasti na iránských hranicích nebo hlavní město Bagdád (Raděj, 2010). Na níže přiložené mapě (Obr. 9) můžete vidět modře znázorněná území pod správou KRG, oranžovou barvu pak mají sporná území, na něž si dělají nárok Kurdové i Iráčané (na mapě není znázorněn nový gubernorát Halabdža nedávno vyčleněný ze Sulajmánije).

Obr. 9: Oblast kurdského autonomního regionu v Iráku (modře) a dalších území nárokovaných Kurdy (oranžově) (zdroj: Irinnews, 2017)

7.2.1 Poslední vývoj situace v iráckém Kurdistánu

Podle nové irácké ústavy vydané v roce 2005 se počítalo s tím, že v horizontu několika let proběhne v guvernorátu Kirkúk referendum, v němž se obyvatelé oblasti vyjádří, zda si přejí být formálně připojeni ke Kurdistánu. Kurdové si na oblast Kirkúk kladou nárok, protože zde historicky tvořili na $\frac{3}{4}$ tamního obyvatelstva. Podíl arabského obyvatelstva se však zvýšil v období let 1970–2003, kdy tam probíhala násilná arabizace obyvatelstva doprovázená vyháněním Kurdů, a tak dnes není možné spolehlivě odhadnout podíl Kurdů na místním obyvatelstvu. Otázka Kirkúku představuje po dlouhá léta rozbušku v irácko-kurdských vztazích, neboť se v oblasti nachází bohatá naleziště ropy a obě strany se odmítají tohoto strategického území vzdát (Talabany, 2007).

Neustálé oddalování tohoto referenda představovalo po dlouhou dobu jediný sporný bod ve vzájemných vztazích. Na rozdíl od ostatních iráckých území, na nichž už od americké invaze docházelo k nekončícím bojům mezi iráckými jednotkami a jejich odpůrci v podobě několika militantních skupin, oblast spravovaná Kurdy představovala nejstabilnější část země, kam dokonce před boji utíkaly desetitisíce iráckých Arabů. V červnu roku 2014 došlo k dobytí iráckého města Mosul tzv. Islámským státem (IS), radikální islámskou teroristickou organizací, která se zformovala na území Iráku. Jelikož je část Mosulu dodnes vnímána jako součást kurdského území, bylo rozhodnuto o zapojení kurdské armády Pešmerga do bojů s IS. Zapojení kurdských bojovníků do boje bylo v dalších měsících umocněno obsazením kurdských měst Kirkúku a Sindžáru (*Şingal*), ležících v Iráku, a města Kobání, ležícího v Sýrii a obývané syrskými Kurdy, které iráčtí Kurdové považují za bratry (Al-Altraqchi, 2014).

Nedostatečně vyzbrojené armádě Pešmerga se dostalo pomoci ve formě bojového materiálu a vojenského výcviku. Jako jeden z prvních na prosby Kurdů o vojenskou pomoc reagoval Írán, který poslal výzbroj a umožnil příchod ozbrojených oddílů iránských Kurdů. Podpora přicházela také z Evropy, zejména od Německa, Velké Británie či Itálie, a posléze také od USA (Knights, 2015). Na základě této podpory se koalici proti IS, jejíž součástí iráckí Kurdové byli, podařilo islamisty vytlačit z kurdských území. Prvním úspěchem Pešmergy bylo dobytí města Kirkúk, díky kterému se Kurdům podařilo obsadit sporné území a rozšířit svůj vliv a správu o tuto ekonomicky významnou oblast (Rudaw, 2015). Nejdéle probíhaly boje ve městě Mosul, které se podařilo osvobodit až po masivním vojenském nasazení v červenci 2017. Rozsah katastrofy, kterou regionu boje s IS přinesly, ilustrují jejich dopady na Mosul. Před válkou druhé největší irácké město bylo během bojů prakticky srovnáno se zemí, konflikt zde podle odhadů přinesl více než 40 000 civilních obětí a statisíce obyvatel bylo nuceno město opustit (Cockburn, 2017).

Obr. 10: Fotografie z mosulského Starého Města po znovudobytí města koaličními silami (zdroj: Cockburn, 2017)

Na začátku konfliktu s IS se vyostřily vztahy mezi iráckou vládou a autonomním Kurdistanem. Od počátku roku 2014 přestala vláda Kurdům poskytovat jejich podíl z federálního rozpočtu. Důvodem bylo to, že Kurdové začali vyvážet a prodávat ropu na vlastní pěst, což bylo porušením společné dohody o rozdělování příjmů z ropy vytěžené na kurdských územích. Tuto dohodu však několikrát porušili také Iráčané, když Kurdům tyto prostředky neposlali. Zastavení přítoku vládních financí spolu s příchodem vnitřně vysídlených osob z Iráku a následným vpádem IS na kurdská území přivedlo Kurdistan na pokraj státního bankrotu (Zaman, 2016). Situaci se podařilo jednániemi vyřešit až v roce 2016, kdy KRG přislíbila posílat veškerou ropu Bagdádu výměnou za obnovení toku financí ze státního rozpočtu.

V tomto období došlo také k opětovnému zhoršení vztahů mezi dvěma nejsilnějšími stranami v iráckém Kurdistanu. PUK obvinil vládnoucí KDP z nedemokratického způsobu řízení Kurdistanu a uzurpování moci. Trnem v oku opozici bylo především neustálé prodlužování prezidentského mandátu vůdce KDP Barzáního bez uspořádání voleb – prezidentské volby se měly uskutečnit už v roce 2014. K rezignaci byl Barzání donucen až v důsledku událostí následujících po kurdeckém referendu v roce 2017.

Významným okamžikem pro další vývoj iráckého Kurdistanu bylo dozajista vyhlášení referenda o nezávislosti území. Referendum se uskutečnilo 25. září 2017 a kurdští obyvatelé se v něm měli vyjádřit o tom, zda chtějí nadále zůstat součástí Iráku nebo se má Kurdistan osamostatnit. Referendum bylo zorganizováno Kurdeckou regionální vládou, a ačkoliv bylo od začátku představováno jako nezávazné, kurdecká vláda se netajila tím, že ho bude chtít použít jako další argument při vyjednávání o svém odtržení od Iráku. Pobouření iráckých představitelů ještě umocnil fakt, že se hlasování netýkalo jen oficiálních kurdeckých gubernorátů, ale také oblastí, které si Kurdové historicky nárokují – gubernorátů Diala, Ninava a Kirkúk (Knights, 2017).

Referendum bylo kritizováno dokonce i některými Kurdy, kteří tvrdili, že kurdecká samospráva se tímto hlasováním jen snaží odvrátit pozornost od problémů, se kterými se potýká. Problémem jsou zejména velké dluhy, problémy s vyplácením státních zaměstnanců, neschopnost vyhlášení nových prezidentských voleb či hluboké názorové neshody mezi jednotlivými kurdeckými stranami (The Economist, 2017). Navzdory všem negativním hlasům referendum proběhlo s účastí 72 % oprávněných voličů, z nichž se 92 % vyslovilo pro nezávislost kurdeckých území. Irácká vláda ihned po referendu vyzvala kurdecké představitele, aby ho prohlásili za neplatné, jinak pohrozila závažnými důsledky pro celou oblast. KRG výzvu odmítla s tím, že výsledek referenda jí poskytuje silný mandát k iniciování vyjednávání o mírovém odtržení kurdeckých území od Iráku (Rasheed, 2017).

Irácká vláda přijala v reakci na postup KRG v průběhu následujících dní několik opatření. Bylo nařízeno pozastavení všech mezinárodních letů do kurdeckého hlavního města Erbilu, čemuž zahraniční letecké společnosti vyhověly. Irácká vláda dále požadovala po KRG předání kontroly nad hraničními přechody iráckého Kurdistanu s Tureckem, Sýrií a Íránem (BBC, 2017). Nejrazantnější reakce irácké vlády přišla v říjnu 2017, kdy došlo k vojenskému obsazení sporné oblasti Kirkúku, která byla od roku 2014 *de facto* ovládaná Kurdy. V rámci této akce došlo k několika střetům mezi iráckou armádou a kurdeckými milicemi, po několika dnech se podařilo vládním jednotkám Kurdy z oblasti vytlačit. Irácký Nejvyšší soud prohlásil referendum za protiústavní a jeho výsledky anuloval (Chulov, 2017b). V následujících měsících došlo k částečnému uklidnění situace. Mezi kurdeckými a iráckými představiteli se uskutečnilo několik jednání, jejichž výsledkem byl ústup irácké strany od některých sankcí zavedených po referendu. Došlo například k obnovení mezinárodních letů do Erbilu, zrušení sankcí vůči kurdeckým bankám a navrácení části financí ze státního rozpočtu (Rudaw, 2018).

Irácký Kurdistan dnes představuje jednu z nejstabilnějších částí Iráku s velkým ekonomickým potenciálem. Na území nedochází k sektářskému násilí typickému pro jiné části Iráku. Do země přichází zahraniční kapitál, byť většinou představovaný ropnými společnostmi, a dochází k budování potřebné infrastruktury. Dnes tady vyrůstá nová generace Kurdů, která už nemá žádné vazby na Irák a často ani nemluví arabsky. Varianta se suverénním kurdským státem je momentálně nepravděpodobná, protože pro tyto snahy nemají Kurdové mezinárodní podporu a regionální mocnosti, na kterých jsou iráckí Kurdové ekonomicky závislí, jsou zásadně proti. Kurdové v současnosti nedisponují žádnými prostředky, jak by mohli v dohledné době získat úplnou nezávislost.

Jednostranné vyhlášení kurdské nezávislosti by mohlo vést k vypuknutí krvavého konfliktu, rozpoutání uprchlické krize, destabilizaci situace v regionu a hrozbě vojenské intervence některé z regionálních mocností. Kurdové se v minulosti zavázali, že nebudou usilovat o ustanovení nezávislého kurdského státu a ani současná irácká ústava tento postup neumožňuje. Mezi současné problémy, se kterými se iráckí Kurdové potýkají, patří vymezení hranic autonomního území, zejména jde o sporná města Kirkúk a Sindžár, na které si dělají nárok obě strany. Dalším problémem jsou přetrvávající spory mezi stranami KDP a PUK, které vedly až k rozdělení území podle sfér vlivu těchto stran a k vytvoření dvou různých armád Pešmerga loajálních k jednotlivým stranám. Po celý rok 2018 proto také zůstal neobsazený úřad prezidenta iráckého Kurdistanu. Chybějící větší míra koordinace a součinnosti mezi oběma stranami představuje brzdu dalšího rozvoje iráckého Kurdistanu.

7.2.2 Postavení kurdské menšiny v Iráku

Kurdové v Iráku se těší určitě nejlepšímu postavení ze všech kurdských komunit na Středním východě. Kurdský autonomní region představuje v podstatě nezávislou část Iráku, od něhož se liší vlastní administrativou, jazykem a také stabilnější situací. Irácký Kurdistan disponuje vlastní Kurdskou regionální vládou, která region spravuje nezávisle na centrální vládě v Bagdádu. Kurdové mají svůj vlastní, demokraticky volený parlament s prezidentem. Území má vlastní armádu, která stráží hranice s Irákem i se sousedními státy, a také například vlastní vlajku či hymnu. Iráckí Kurdové jsou aktivní také na mezinárodní scéně, v několika zemích mají dokonce své diplomatické zastoupení.

Příslušníci etnika nemají v současnosti žádným způsobem omezen přístup k voleným funkcím v rámci centrální irácké vlády, jejich zastoupení na celostátní úrovni je většinou větší než jejich podíl na iráckém obyvatelstvu. Důležitou roli Kurdů v politice Iráku dokládá fakt, že prvním prezidentem po svržnutí Husajnova režimu byl v roce 2005 zvolen Kurd Džalál Talabání, kterého ve funkci vystřídal další Kurd Fuád Masúm vládnoucí v zemi do října 2018 (v poválečném Iráku jsou obsazovány tři nejvyšší politické posty tak, aby jeden z nich držel Kurd, druhý sunnitský Arab a třetí šíita). Irácká ústava z roku 2005 garantuje kurdským územím 17% podíl z iráckého státního rozpočtu. Kurdové mají na základě ústavy stejná občanská práva jako ostatní obyvatelé

Iráku, úředním jazykem Iráku je kromě arabštiny také kurdština (Human Rights Watch, 2018b). Současné postavení kurdské menšiny v Iráku představuje nejvýznamnější úspěch v moderních dějinách etnika a do budoucna může mít zásadní roli pro celou kurdskou komunitu v regionu.

Na kurdských územích, stejně jako v celém Iráku, dochází k vážnému porušování lidských práv, na které upozorňují mnohé mezinárodní organizace. Obě hlavní politické strany v kurdském regionu, KDP a PUK, mají vlastní bezpečnostní složky *Asayish*, které operují bez kontroly regionální vlády a vyznačují se tvrdými praktikami vůči vězněným lidem, zejména proti podezřelým z terorismu. Známé jsou případy mučení, odírání základních lidských práv a práva na spravedlivý soud. Tyto postupy proti podezřelým jim umožňuje široký výklad iráckého zákona proti terorismu. V oblasti dochází k zadržování stovek lidí, kteří jsou vězněni bez důkazů, jen na základě podezření ze spolupráce s IS. Dalším problémem je přístup k novinářům v iráckém Kurdistanu, který se příliš neliší od postupů irácké vlády, přičemž Irák bývá nezávislým World Press Indexem řazen mezi nejhorší země světa, co se svobody tisku týče. Situace nezávislých novinářů se v poslední době zlepšuje díky tlaku ze strany zahraničních organizací, stále však výrazně zaostává za mezinárodními standardy (Human Rights Watch, 2018b).

7.2.3 Dopad kurdské problematiky v Iráku na mezinárodní vztahy

Vztahy KRG s Tureckem

Od vyhlášení autonomie kurdských území v Iráku v roce 1991 až do roku 2011 se vztahy mezi KRG a Tureckem nesly v duchu nedůvěry. Turecká vláda měla problém už se samotnou existencí autonomního regionu a obávala se směřování Kurdů k samostatnému státu. Obavy Turecka se týkaly možného emancipačního vlivu, který by aktivity KRG mohly mít na kurdskou menšinu v Turecku. Vzájemné vztahy byly rovněž zatíženy podezřením Turecka, že KRG aktivně podporuje aktivity PKK, která měla své základny v horách iráckého Kurdistanu. Političtí reprezentanti kurdské vlády byli Ankarou hanlivě označováni za „kmenové náčelníky“, se kterými odmítají vést seriózní jednání (Park, 2014).

V rámci politiky kurdského otevření spuštěné Turky v roce 2009 začalo docházet ke změně ve vzájemných vztazích. Vzájemná spolupráce se začala zintenzivňovat v roce 2011 poté, co se vyostřily konflikty v Iráku a Bagdád ztrácel kontrolu nad vlastním územím i pozici na regionální politické scéně. Ankara usoudila, že KRG představuje jediného možného partnera v Iráku. Kurdové kontrolovali obchod na turecko-iráckých hranicích a disponovali ropou, o kterou mělo Turecko eminentní zájem. Pro irácký Kurdistan představovalo Turecko jedinou možnou destinaci, kam vyvážet ropu a zemní plyn a dostat se tak na mezinárodní trhy. Spolupráce s Tureckem znamenala pro KRG zásadní krok k osamostatnění se od kolabující centrální vlády. Podle Romera (2015) si Turecko od spolupráce slibovalo nalezení nového stabilního obchodního partnera v období, kdy byl celý region zmítán boji, nestabilitou a napětím v obchodních vztazích.

Dobré obchodní vztahy se promítly také na politickou scénu. Byl otevřen nový turecký konzulát v Erbilu, Erdoğan jako vůbec první turecký premiér navštívil irácký Kurdistan a prezident KRG Barzání oficiálně navštívil Ankaru. Ankara pobízela turecké firmy ke spolupráci s iráckými Kurdy, což do dvou let vedlo k tomu, že 80 % veškerého tureckého exportu do Iráku představovala spolupráce s iráckým Kurdistanem. Většina spotřebního zboží dostupného v autonomní oblasti bylo tureckého původu (Park, 2014). Poté, co začal IS dobývat rozsáhlá území Iráku a ničit ropnou infrastrukturu, začala často jedinou ropu opouštějící zemi představovat ta od Kurdů. Kurdové využili bojů s IS k tomu, aby převzali kontrolu na Kirkúkem a všemi ropnými poli v okolí. Kurdové poté kontrolovali velkou část energetických zdrojů Iráku, obrana ropných zařízení před IS jednotkami Pešmergy jim navíc zajistila přízeň mezinárodního společenství, protože tím chránili aktiva západních energetických společností (Özdemir a Raszewski, 2016).

I přes jisté oteplení vztahů mezi KRG a Tureckem však stále pokračoval tvrdý postup Ankary vůči základním ozbrojencům z PKK na iráckých územích. Tento postup byl tvrdě kritizován iráckou vládou, která to považovala za narušení irácké samostatnosti, a vyzývala k ukončení operací na svém území. Do situace se vložila i KRG, která PKK vyzvala, aby ukončila ozbrojené útoky v Turecku a vydala prohlášení, že nedovolí, aby PKK nadále zůstávala na jejich územích. Snahy KRG vyústily ke zprostředkování vyjednávání mezi PKK a tureckou vládou v roce 2013 (Gunter, 2015). Vzájemné vztahy KRG s Tureckem v poslední době výrazně ochladly. Ze strany Kurdů to bylo kvůli podle nich nedostatečné pomoci, kterou jim Ankara poskytla v boji proti IS. Překážku ve vzájemných vztazích představuje také současný přístup turecké vlády k syrským Kurdům, se kterým má irácký Kurdistan problém. Turecko zase rozčílilo kurdské referendum z roku 2017 – po vyhlášení výsledků Ankara vyhrožovala přerušением ekonomických styků, referendum prohlásila za neplatné a na čas přistoupila k uzavření hraničních přechodů.

Vztahy KRG s USA

V současnosti jsou Spojené státy jedním ze států, se kterými Kurdský region v Iráku udržuje nejužší diplomatické vztahy. V hlavním městě USA dokonce funguje kurdská diplomatická mise, která má pravomoci srovnatelné s velvyslanectvím. Přístup americké administrativy k iráckým Kurdům se historicky měnil v závislosti na vývoji amerických zájmů v regionu. USA se přidaly na kurdskou stranu v roce 1991, kdy vytvořením bezletové zóny na severu Iráku umožnily vznik autonomního kurdského regionu. Kurdové se těšili americké podpoře také v období snah o svržení Husajnova režimu v Iráku, jejich pomoc však vždy souvisela s oslabováním iráckého režimu. V současnosti mají Spojené státy zájem o silnou a jednotnou iráckou vládu, z toho důvodu podle Wiltse (2017) nesledují kurdské snahy o osamostatnění s velkým nadšením. Kurdským představitelům bylo před referendem o nezávislosti Kurdistanu důrazně doporučováno, aby toto hlasování zrušili nebo minimálně odložili. Po oznámení výsledků referenda ho americké ministerstvo zahraničí (2017) prohlásilo za nelegitimní a znovu zdůraznilo svou podporu jednotnému, federativnímu Iráku. Mezi

Američany panují obavy, že vnitřní napětí v Iráku, či dokonce jeho dělení, by mohlo oslabit boj proti IS a přispělo by ke zvýšení nestability na Středním východě.

Vztahy KRG s dalšími aktéry

Íránský postoj ke kurdské problematice v Iráku je ovlivněný faktem, že v samotném Íránu se nachází početná kurdská minorita, kterou by mohl případný úspěch iráckých Kurdů povzbudit k aktivitám souvisejícím se získáním jejich vlastního státu. Navzdory tomu Teherán často spolupracoval s kurdskou menšinou v Iráku ve snaze svého souseda oslabit. Během bojů kurdských milic s IS byl Írán Pešmerze velice nápomocný a země jako taková patří mezi významné ekonomické partnery KRG. Zřejmě z obav z dopadu na vlastní kurdskou menšinu byla íránská reakce na referendum podobně tvrdá jako v případě Turecka – země odsoudila jeho konání, výsledky prohlásila za neplatné, vyhověla iráckým požadavkům na zákaz mezinárodních letů do Erbilu a na čas uzavřela své hranice s iráckým Kurdistanem (Talabatai, 2017). V souvislosti s tvrdou pozicí, kterou Turecko i Írán zaujali ke kurdskému referendu, vzniká otázka, jaký dopad to může mít na jejich vztahy s KRG. Nadimi ve svém článku pro Washington Institute (2017) odhaduje, že z dlouhodobého hlediska by se jim jejich negativní postoj mohl nevyplatit. Výrazný vliv, který v současnosti obě země na KRG mají, by se mohl vytratit a jejich místo by mohl zaujmout jiný hráč. Nejčastěji je v této souvislosti zmiňován Izrael.

Izraelský postoj ke kurdskému referendu představuje výjimku, neboť jako jediný z relevantních aktérů Izrael plně podporuje nezávislý kurdský stát. Důvodů k tomu může mít několik. Izrael na Kurdy nahlíží jako na houževnatý národ, který, podobně jako v minulosti Izraelci, musí bojovat za svá práva a existenci. V posledních letech se také Kurdové osvědčili jako snad nejlepší vojenská síla v boji proti IS. V případě prohloubení vzájemných vztahů by mohli mít Izraelci možnost využít strategické pozice Kurdistanu ve svém konfliktu s Íránem, zároveň by mohli snáz upevňovat vztahy se západoasijskými republikami a také získat spojence v nepříteli přátelském prostředí. Pro Kurdistan by Izrael představoval silného spojence pro prosazování svých zájmů na mezinárodním poli, zároveň by se mu mohly v budoucnu hodit vysoce rozvinuté vojenské schopnosti Izraele (Čejka, 2017). Kurdové s Izraelem udržují diskrétní vojenské a obchodní vztahy už od 60. let minulého století a ani dnes se, stejně jako Tel Aviv, nemají k oficiálnímu přiznání vzájemných nadstandartních vztahů. KRG se zřejmě obává, že přiznání této spolupráce by v současnosti kurdským snahám o vlastní stát spíše uškodilo (Bengio, 2016).

V posledních letech výrazně vzrostly snahy Ruska o budování dobrých vztahů s iráckými Kurdy. Šlo by tak o navázání na historickou spolupráci, ke které docházelo mezi Kurdy a Sovětským svazem v období po druhé světové válce. Obnovení spolupráce se rozvinulo v souvislosti se snahou porazit bojovníky IS, kdy se Rusko stalo jednou ze zemí, které významně podpořily kurdskou armádu Pešmerga. Podle analytiků byl tento krok motivován snahou Ruska omezit vliv USA a Turecka v regionu (Grove a Kesling, 2016). Do tohoto scénáře zapadá i velmi mírná ruská reakce na

kurdské referendum, podle které je v současnosti vhodnější, aby Irák vystupoval jednotně kvůli rychlejšímu úplnému odstranění hrozby ze strany IS. Rusové už dříve vyjadřovali podporu kurdským snahám o prosazování svých práv a naznačili, že by v budoucnu nemuseli mít problém respektovat jejich rozhodnutí o odtržení se od Iráku.

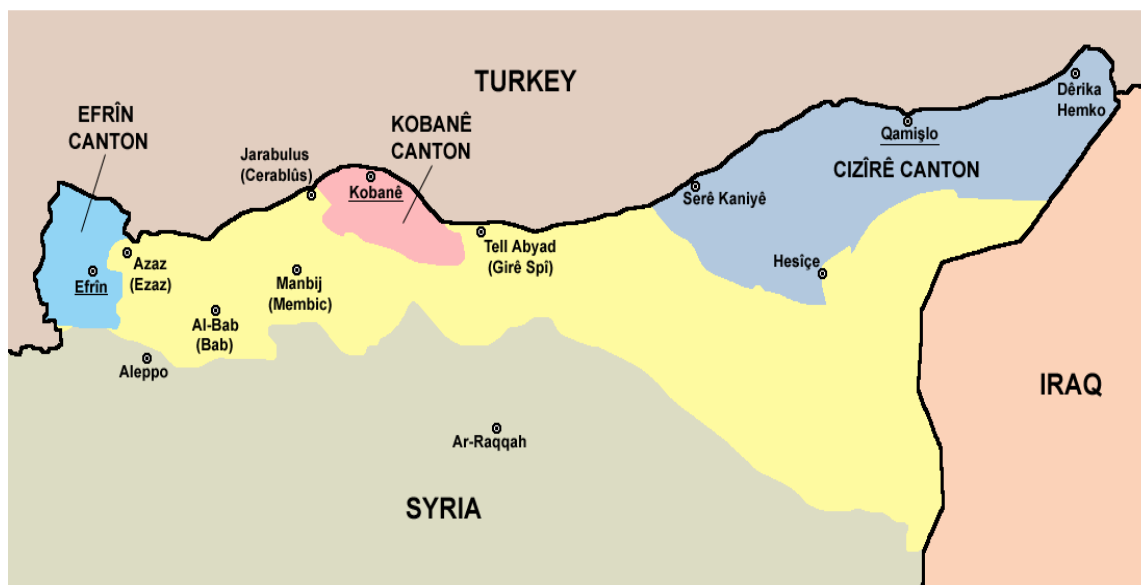
V očích Evropské unie představuje Irák územně jednotnou zemi, z čehož vycházel také postoj Unie ke kurdskému referendu. V této otázce EU podpořila územní integritu Iráku, referendum označila za kontraproduktivní a vyzvala iráckou vládu a KRG ke konstruktivnímu dialogu. Vyjádření zdůrazňovalo zásadní roli irácké jednoty v boji proti hrozbě, kterou IS představuje (Evropská komise, 2018). Navzdory nesouhlasu EU s nezávislým kurdským státem patří iráckí Kurdové mezi významné evropské spojence, a to především v rámci boje proti IS. V Bruselu se v současnosti podobně jako v USA nachází oficiální zastoupení KRG. EU také v minulosti několikrát zastupovala roli mediátora v jednáních mezi Iráčany a Kurdy.

7.3 Kurdové v Sýrii

Sýrie je už doby jejího vzniku etnicky, nábožensky i sociálně velice různorodým státem. Největší nearabské etnikum představují Kurdové obývající především sever a severovýchod země při hranicích s Tureckem a částečně také s Irákem. Kurdská komunita v Sýrii je v porovnání s Tureckem, Irákem a Íránem poměrně malá a až donedávna byla ve světě relativně málo známá. Na rozdíl od kurdských menšin v ostatních státech nebyli syrští Kurdové ve svém nacionalistickém úsilí natolik aktivní na domácí ani mezinárodní půdě. I kvůli geografickému rozmístění, kmenové a klanové identitě a dlouhodobým snahám syrské vlády o jejich arabizaci si mnoho Kurdů příliš neuvědomovalo svou kurdskou identitu (Murad, 2015). Protivládní protesty a boj proti narušitelům kurdských území však v poslední době Kurdy výrazně sjednotily a přinesl jim nejenom mezinárodní pozornost, ale velmi pravděpodobně také nezanedbatelný vliv na budoucí vývoj v Sýrii.

Především důsledkem násilné arabizace severních oblastí Sýrie bylo předkonfliktní geografické rozmístění Kurdů v zemi na rozdíl od okolních států nekontinuální. Kurdská území na severu země byla prokládána arabským územím. Majoritní postavení mají syrští Kurdové především ve 3 enklávách podél hranice s Tureckem – jde o oblasti Afrin, Kobání a Hasaká (dříve Džazíra), na nichž Kurdové v březnu 2016 jednostranně vyhlásili autonomní Demokratickou federaci Severní Sýrie s hlavním městem Kámišlí. Přibližný rozsah kurdských území na severu a severovýchodě Sýrie v době vyhlášení autonomie zobrazuje níže přiložený obrázek (Obr. 11). Žlutá barva znázorňuje území, na která si Kurdové dělají nárok, avšak kontrola nad těmito teritorii se dodnes mění v důsledku bojů s islamisty a aktivit turecké armády. Kurdské oblasti na severu Sýrie se také označují jako *Rojava* nebo Západní Kurdistán, kromě nich žije mnoho syrských Kurdů ve velkých městech (Damašek, Aleppo), ale také v dalších oblastech po celé Sýrii (Murad, 2015). Kvůli válečné situaci v Sýrii doprovázené rozsáhlým stěhováním obyvatelstva je prakticky nemožné odhadnout současný počet Kurdů v zemi. Budeme-li

vycházet z odhadů americké agentury CIA (2018), pak v zemi žije asi 1,7 milionu Kurdů, což představuje zhruba desetinu syrské populace.

Obr. 11: Znázornění jednotlivých kurdských kantonů na severu Sýrie a dalších území nárokovaných Kurdy (žlutě) (zdroj: Wikimedia, 2014a)

7.3.1 Poslední vývoj situace v syrském Kurdistanu

Zlepšení postavení syrských Kurdů, které následovalo po násilném potlačení demonstrací v Kámišlí v roce 2004, netrvalo příliš dlouho. Po ustoupení tlaku ze strany mezinárodních organizací na změnu chování ke kurdské menšině došlo k zákazu kurdských shromáždění a dalšímu omezování práv této menšiny ze strany syrské vlády. Krátce po vynuceném vyhoštění vůdce PKK Öcalana ze Sýrie a stažení bojovníků PKK do iráckých hor došlo v Sýrii k založení nové kurdské politické strany – Sjednocené demokratické strany (PYD). Strana byla založena bývalými příslušníky PKK v Sýrii v roce 2003 a je tedy od svého založení ideologicky i personálně napojená na PKK (Pusane, 2018). Na události v Kámišlí strana v roce 2004 reagovala založením svého ozbrojeného křídla – Jednotek lidové obrany (YPG).

Výraznou změnu poměrů v Sýrii přineslo rozšíření protestů spojených s tzv. Arabským jarem do země na jaře 2011. Jednalo se o vlnu protestů, nepokojů či povstání ve většině arabských zemí, přičemž jejich motivem byl boj proti chudobě, nezaměstnanosti, špatným životním podmínkám a také proti vládnoucím autoritářským zkorumpovaným režimům. Demonstrace v Sýrii byly surově potlačeny milicemi vládnoucího prezidenta Bašára al-Asada. Následoval konflikt mezi obyvateli Sýrie a vládnoucím režimem, který se velmi rychle zvrhnul v občanskou válku. Kurdové se z obavy z represí a vinou vnitřního rozštěpení do demonstrací zpočátku příliš nezapojovali a veškerou kurdskou aktivitu proti režimu obstarávala jejich početná diaspora v Evropě. Větší angažovanost přinesla až vražda kurdského aktivisty Mišala Tamó a zapojení PYD do protestů (Bengio, 2014).

Režim se snažil uklidnit situaci na kurdevských územích vstřícnými gesty, jakými bylo udělení občanství části Kurdů, propuštění mnohých politických vězňů či pozvání na společné jednání v Damašku. V syrském Kurdistánu mezitím vznikla Kurdevská národní rada (KNC), jakožto koalice menších kurdevských stran v opozici k PYD. KNC požadovalo svržení syrského režimu, zatímco PYD usilovala o demokratizaci země a založení federace s kurdevským regionem, přičemž se nebránila spolupráci s Asadem. Po dalším nenaplnění Asadových slibů se v Sýrii naplno rozhořela občanská válka. Na jedné straně stanula syrská vláda podporovaná radikálními milicemi *Šábihá*, libanonskými milicemi *Hizballáh*, Íránem a také Kurdy z PKK a PYD. Proti nim stála syrská opozice reprezentovaná *Svobodnou syrskou armádou* (FSA) s podporou Turecka, KNC, některých radikálních islamistických skupin a částečně také iráckých Kurdů (Gunter, 2013b).

Během června až září 2012 stáhla vláda své jednotky ze syrského Kurdistánu do jiných částí země, čehož využili Kurdové (PYD) a za pomoci YPG postupně dostali území pod svou kontrolu na úkor syrské opozice. Později, v březnu 2016, pak v reakci na nepřizvání k mírovým jednáním mezi syrskou vládou a opozicí v Ženevě, Kurdové jednostranně vyhlásili ve třech kurdevských regionech částečnou autonomii. Neoficiálně tuto autonomii Kurdové vyhlásili už v listopadu 2013 (Al-Jazeera, 2016). Tento krok se překvapivě nesetkal s žádnou vojenskou reakcí ze strany vládnoucího režimu a nejtvrdší odezva přišla z Turecka, které prohlásilo, že se s vytvářením nových kurdevských struktur v rámci Sýrie nehodlá smířit a je ochotno podniknout všechny nezbytné kroky, aby tomu zamezilo (Tureček, 2016).

Ustanovení tří samosprávných kurdevských kantonů v roce 2013 se setkalo s odporem ze strany KNC, který to prohlásil za jednostranný akt PYD od něhož se distancuje. Syrští Kurdové byli v té době rozděleni do dvou táborů, což se začalo měnit s úspěchy PYD na spravovaných územích, které vyústily v přiklonění většiny členů KNC k PYD. S tím jak sílila pozice PYD v Sýrii se zhoršovaly její vztahy s iráckými Kurdy. Na ty byl vyvíjen tlak ze strany Turecka, aby s PYD jakožto odnoží PKK nespolupracovali. Ke spolupráci mezi znesvářenými kurdevskými frakcemi ale nakonec došlo poté, co byla kurdevská území napadena radikálními islamisty z Islámského státu. V září 2014 došlo k obsazení kurdevského města Kobání IS, což způsobilo útěk zhruba 160 000 lidí z oblasti do Turecka. Do Kobání byla vyslána Pešmerga, armáda iráckých Kurdů, které se společně s YPG podařilo za pomoci koaličních náletů v březnu 2015 osvobodit město i jeho okolí (Zaman, 2015). Úspěšné boje v Kobání přinesly Kurdům zájem světových médií a uznání mezinárodního společenství.

Úspěch v Kobání YPG povzbudil a v následujících měsících se jim dařilo postupovat na úkor islamistů. V říjnu 2015 se zformovalo uskupení *Syrské demokratické síly* (SDF) tvořené aliancí kurdevských, arabských, asyrských, arménských a turkmenských milicí s cílem vyhnat IS ze syrských území. Ke konci roku 2015 vstupují do války Rusové, kteří stejně jako Írán podporují režim Bašára al-Asada. SDF se za podpory ruské armády, jakožto i spojeneckých sil v čele s americkým letectvem, podařilo do současnosti dosáhnout velkých úspěchů v boji proti IS. Postupně došlo k osvobození

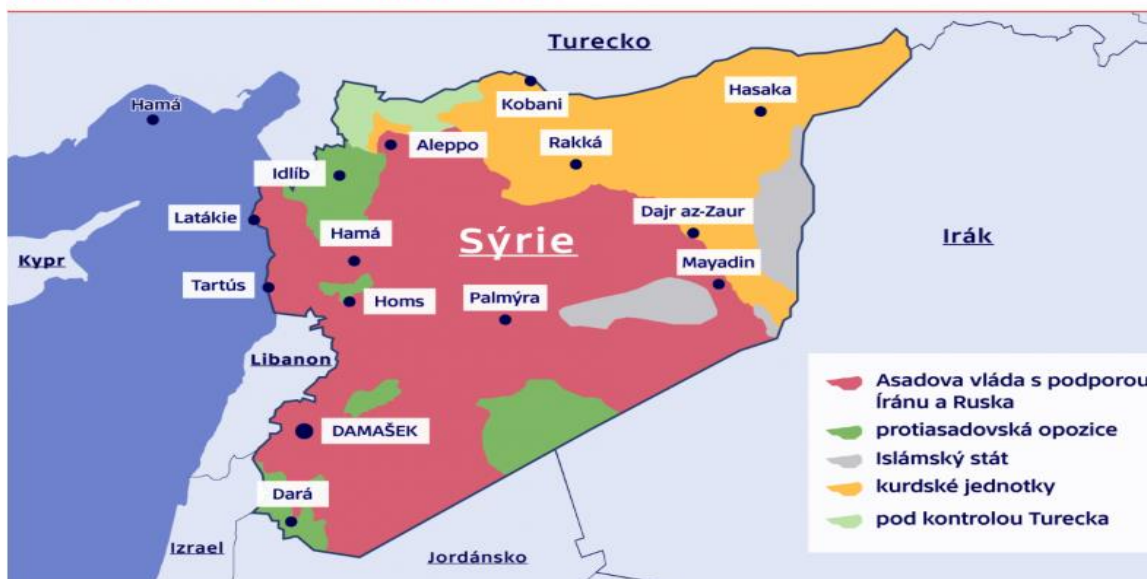
měst Tell Abyad (*Giré Spî*), Manbidž (*Minbic*) či Hasaka a v říjnu 2017 pak definitivně také Rakka (*Reqa*), neoficiálního hlavního města Islámského státu v Sýrii a jeho poslední velké državy v zemi (Hiltermann a Fantappei, 2018).

Na pozadí bojů SDF s IS se vyostřovaly vztahy syrských Kurdů s Tureckem. To vstupuje do války v srpnu 2016 s prohlášením, že se situace v zemi vymkla všem účastníkům z rukou a Turecku nezbyvá nic jiného, než v zemi nastolit pořádek. Turecká vojska začala v Sýrii dobývat území od IS, ale souběžně s tím rozjela ofenzívu a rozsáhlé represe v kurdských oblastech na turecko-syrských hranicích (Tureček, 2016). V dubnu 2017 přerostlo napětí mezi Tureckem a syrskými Kurdy v ozbrojené konflikty. USA na situaci zareagovaly rozmístěním vlastních jednotek mezi území obou soků a vytvořily mezi nimi jakési „nárazníkové pásmo“. Oficiálně se poté *de facto* postavily na stranu Kurdů a vyzvaly Turecko k ukončení všech akcí.

Po úspěšném dobytí Rakka se syrští Kurdové těšili dosud nejlepšímu postavení. Díky zásluhám v boji s IS a jejich spolupráci se spojenci i s vládou se odhadovalo, že budou mít svou roli při formování poválečné Sýrie. Analytikové jim předpovídali velkou naději na oficiální vznik autonomních území v Sýrii, objevovaly se dokonce názory, že není vyloučeno vytvoření nezávislého státu. K takovým krokům by však Kurdové potřebovali silného spojence na diplomatickém poli. V očích Kurdů to měli být Američané, pro které byli Kurdové hlavním spojencem v boji proti IS. Americký postoj k nim se však krátce po dobytí Rakka razantně změnil. Z důvodu zlepšení vztahů s Ruskem USA zastavily dodávky zbraní syrské opozici a poté ve snaze získat si přízeň Turecka přerušily také podporu syrským Kurdům. Podle Hiltermanna a Fantappeiové (2018) bylo náhlé a nečekané ukončení diplomatické i vojenské podpory USA syrským Kurdům pokračováním změny postoje Američanů ke Kurdům na Středním východě. Ukončení této podpory spolu s rozsáhlou kritikou kurdského referenda v Iráku naznačují, že podpora aktivit k posílení pozice etnika v regionu momentálně není v americkém zájmu.

Nastalé situace začalo od začátku roku 2018 využívat Turecko, které realizovalo vpád svých ozbrojených sil na území syrského Kurdistánu. Turecký prezident oznámil, že Turecko zahajuje operaci podél celé státní hranice se Sýrií, která má oblast „vyčistit od teroristů“. Na rozdíl od roztržek v minulosti tentokrát proti tureckému postupu nikdo nevystoupil. Turecku se podařilo obsadit území na severozápadě Sýrie v oblasti Afrín a postupuje dále směrem na východ. Situaci v dubnu 2018 ilustruje Obr. 12. Tiché přihlížení tureckým aktivitám ze strany Západu podle Marjanoviče (2018) naznačuje, že Kurdové nemohou do budoucna z jejich strany počítat s žádnou ochranou či podporou. V červenci 2018 Kurdové na situaci zareagovali zahájením jednání se syrskou vládou Bašára al-Asada (Hájek, 2018). Turecko v současnosti představuje bezprostřední hrozbu pro budoucnost syrského Kurdistánu. I přesto lze syrské Kurdy stále označovat za jednoho z významných hráčů v dalším vývoji v Sýrii, neboť navzdory posledním ztrátám stále kontrolují zhruba pětinu syrského území.

Rozložení sil v Sýrii – duben 2018

Obr. 12: Rozložení sil v Sýrii v dubnu 2018 (zdroj: Česká televize, 2018)

7.3.2 Postavení kurdské menšiny v Sýrii

V současnosti je velice složité hodnotit postavení kurdské menšiny v Sýrii, protože syrští Kurdové na severu země jsou na centrální vládě *de facto* nezávislí. Sjednocená demokratická strana, dominující kurdské politické scéně, vyhlásila 17. března 2016 ve 3 kurdských kantonech autonomii. Syrská vláda autonomii neuznává, ale nad Kurdy ovládanými územími nemá žádnou kontrolu. Za pomoci iráckých Kurdů vznikl Kurdský nejvyšší výbor, který představuje řídicí orgán syrského Kurdistanu a tvoří ho zástupci PYD a KNC. Území má dokonce vlastní prozatímní ústavu, která zaručuje stejná politická, kulturní a občanská práva všem obyvatelům (zdůrazňuje práva menšin Asyřanů, Arménů, Arabů a Turkmenů). Úředními jazyky kurdských území jsou kurdština, arabština a syrština. Oficiální ozbrojenou silou je pak YPG (Hiltermann a Fantappei, 2018).

Práva kurdské menšiny v zemi byla před vypuknutím občanské války od těch současných výrazně odlišná. Před vypuknutím konfliktu v roce 2011 měly menšiny v Sýrii většinou povolováno praktikování tradičních kulturních a náboženských aktivit, Kurdové však tvořili z této praxe výjimku. Výuka kurdštiny ve školách byla zakázána stejně jako její užívání ve veřejném životě. Vydávání knih, novin a dalších materiálů v kurdštině bylo zakázáno. V obchodech a restauracích musela být většina nápisů v arabštině a kurdské televizní a radiové stanice byly ilegální. Kurdské politické strany byly povoleny a od roku 1990 měly také většinou zastoupení v syrském parlamentu, avšak jejich poslanci se museli zavázat, že nebudou prosazovat zájmy kurdského národa. Kurdové měli zakázáno shromažďovat se z politických či kulturních důvodů a to včetně oslav Newroz (Human Rights Watch, 2010). Kurdům bylo umožňováno dosažení významného postavení, nesměli se však hlásit ke svému etnickému původu.

Ochranu lidských práv a rovnost všech občanů v Sýrii zaručuje ústava, avšak v důsledku platnosti od roku 1963 trvajících výjimečného stavu nebyla její ustanovení uplatňována v praxi. V rámci výjimečného stavu mohli být lidé za kritiku vlády, členství v zakázaných organizacích, účast na demonstracích či za pouhé vlastnictví kurdských publikací zatýkáni, drženi ve vazbě bez obvinění a souzení v nestandardních procesech. Na základě výjimečného stavu byla také omezována práva na svobodu projevu a svobodu shromažďování (Yildiz, 2005). Největším problémem zůstávala otázka občanství. V zemi se stále vyskytovalo asi čtvrt milionu Kurdů bez státního občanství, kteří neměli nárok na státní dávky či lékařskou péči. Tito lidé rovněž nemohli vycestovat ze země, nemohli být oddáni a na syrské občanství často neměly nárok ani jejich děti. Asad několikrát sliboval, že se problémem bude zabývat, své sliby však nikdy nesplnil (Human Rights Watch, 2010). Kvůli potlačování práv Kurdů čelila syrská vláda kritice ze strany mezinárodních nevládních organizací i mezinárodního společenství. Damašek byl kritizován také pro porušování svobody tisku, neboť v zemi neexistovalo jediné na vládě nezávislé médium.

7.3.3 Dopad kurdské problematiky v Sýrii na mezinárodní vztahy

Vztah Turecka a PYD je jedním z nejproblematictějších v celém regionu. Turecko proti PYD ostře vystupuje už od jejího založení v roce 2003. Důvodem je přímé napojení strany na PKK, úhlavního tureckého nepřítele. Napětí mezi oběma tábory ještě narostlo poté, co syrští Kurdové ustanovili *de facto* autonomní území na severu Sýrie. Turecko se obává vzniku další samostatné kurdské entity při vlastních hranicích. Napojení PYD na PKK navíc vzbuzuje u Turků obavy z možné aktivizace tureckých Kurdů, a budování syrského Kurdistanu tak Ankara vnímá jako ohrožení své národní bezpečnosti. Oficiální stanovisko AKP je, že v Sýrii nestrpí jakoukoliv kurdskou politickou formaci napojenou na PKK. Turecké aktivity proti syrským Kurdům podle Guntera (2015) zahrnovaly podporu FSA a islamistických skupin, především fronty an-Nusrá, které bojovaly s YPG. Poté co tyto snahy selhaly, přikročil Erdoğan k vojenské intervenci v syrském Kurdistanu, která trvá dodnes.

Jak vyplývá z podkapitoly 7.3.1., problematika kurdských území v Sýrii měla a má velký vliv na vztahy mezi mocnostmi v regionu. Zejména se to týká vztahů mezi Tureckem a USA. YPG představovala dominantní složku SDF, hlavního partnera Američanů v boji proti Islámskému státu v Sýrii. USA se zásadně podílely na vyzbrojení a výcviku SDF, čímž v očích Ankary přímo podporovaly PKK (Fanack, 2018). Napjaté vztahy mezi Washingtonem a Ankarou se podařilo stabilizovat poté, co v roce 2017 USA přestaly syrské Kurdy podporovat ve snaze uchovat si Turecko jako svého klíčového partnera na Středním východě. Postoj ke Kurdům představuje také určitý rozkol ve vztazích mezi Tureckem a Ruskem. Rusové se od začátku svého angažování v konfliktu snaží syrské Kurdy zapojit do mírových jednání o řešení konfliktu a budoucím uspořádání země, což však Turecko striktně odmítá.

7.4 Kurdové v Íránu

Írán je z etnického pohledu velmi heterogenní stát, když téměř polovina obyvatelstva je tvořena Azery, Kurdy, Balúči, Turkmeny a dalšími menšinami. Kurdové představují po Peršanech a Azerech třetí největší etnickou skupinu. Obývají především horské oblasti pohoří Zagros na severozápadě země, při hranicích s Irákem a Tureckem. Území íránského Kurdistanu se mezi Kurdy označuje jako *Rojhelat* nebo Východní Kurdistan. Kurdské obyvatelstvo zasahuje do íránských provincií Západní Ázerbájdžán, Kurdistan, Kermánšáh, Ílám a Hamadán. Za hlavní město íránské části Kurdistanu se považuje Sanandadž s více než 300 tis. obyvateli (Curtis a Hooglund, 2008).

Podle údajů americké agentury CIA (2018) žije v Íránu v současnosti asi 8,2 milionu Kurdů, což představuje desetinu celkové populace země. Jedná se o druhou největší kurdskou menšinu ve středovýchodních státech po té turecké. Íránští Kurdové jsou ve víře zhruba rovnoměrně rozděleni mezi šíitské a sunnitské muslimy, k žádným konfliktům mezi nimi však nedochází a na politické úrovni vystupují jednotně. Přibližný rozsah kurdských území v zemi je znázorněn na Obr. 13.

Obr. 13: Přibližný rozsah kurdských území v Íránu (zdroj: Novakov, 2017)

7.4.1 Poslední vývoj situace v íránském Kurdistanu

V roce 2004 založili íránští Kurdové v hornatých oblastech íráckého Kurdistanu nacionalistické hnutí Strana svobodného Kurdistanu (PJAK), jehož cílem je dosažení autonomie kurdských území v Íránu. Strana funguje jako odnož PKK a hlásí se k myšlenkám Abdullaha Öcalana. Její ozbrojené křídlo, Jednotky východního Kurdistanu (YRK), čítá asi 3 000 bojovníků. Mezi lety 2004 a 2013 docházelo k častým střetům mezi YRK a íránskými Revolučními gardami. PJAK se v současnosti nachází na seznamu teroristických organizací Íránu, Turecka a také USA. Strana vyhlásila v roce 2013 přerušeni svých ozbrojených aktivit poté, co proti nim zasáhla kromě íránské také turecká armáda. Vzájemné střety si v průběhu let vyžádaly několik stovek obětí (Gunter, 2015).

V květnu 2016 došlo k vyostření situace mezi íránskou vládou a KDPI. Íránští Kurdové zahájili ozbrojený konflikt s vládou. Důvodem byla podle jejich představitelů situace v íránském Kurdistánu, která začala být nesnesitelná z důvodů neustálého potlačování kurdských práv a každodenních perzekucí kurdských občanů. Do boje proti vládním jednotkám se zapojily také ostatní kurdské politické strany a své ozbrojené aktivity obnovila také PJAK (ARA News, 2016). Íránské úřady umístily KDPI na seznam teroristických organizací a strana byla nucena přesunout své základny z íránského Kurdistánu do severoiráckých hor. Konflikt mezi Kurdy a íránskými složkami trvá dodnes, přičemž aktivita střetů je proměnlivá. Situace je doprovázena četnými protivládními demonstracemi kurdského obyvatelstva v íránských provinciích, které bývají vládou potlačovány.

7.4.2 Postavení kurdské menšiny v Íránu

Ačkoliv íránská ústava zaručuje rovnost všech Íránců před zákonem a garantuje práva menšinám, ze strany íránských úřadů dochází k diskriminaci práv etnických a náboženských menšin, které v zemi tvoří téměř polovinu obyvatelstva. Mezi ostatními íránskými menšinami jsou také kurdská sociální, politická a kulturní práva historicky potlačována. Výuka kurdštiny na základních a středních školách je zakázána, v poslední době byla částečně umožněna její výuka na několika soukromých univerzitách. Vydávání novin a dalších publikací v kurdštině je omezováno, v minulosti už došlo také k uzavření některých novin publikujících v kurdštině. Veškerá komunikace s úřady, i těmi lokálními, musí probíhat v perštině. Úřady je zakázáno dávat dětem tradiční kurdská jména.

Díky politickému systému fungujícímu v zemi nemají Kurdové na centrální úrovni nárok na žádné politické zastoupení. I na nižších úrovních je pak jejich participace velice omezená. Teherán respektuje pořádání různých kurdských kulturních svátků, stejně jako nošení tradičních oděvů a dodržování některých dalších zvyků. Sunnitští muslimové, kteří tvoří velkou část íránských Kurdů, čelí diskriminaci z náboženských důvodů. Jejich náboženské organizace jsou blokovány stejně jako zakládání sunnitských mešit. Svoboda religiózních aktivit je ústavou garantována jen náboženským menšinám, které jsou oficiálně uznávané státem. Mezi ně však sunnité v současnosti nepatří (Amnesty International, 2008).

Íránská vláda proti svým politickým oponentům zasahuje i mimo vlastní území. Známý je případ vraždy kurdského představitele Ghassemlova při jednáních ve Vídni v roce 1989, ze které byli usvědčeni íránští agenti. Teherán také dlouhá léta provádí operace proti členům opozičních skupin na území íráckého Kurdistánu. Dosud poslední takový útok byl proveden v září 2018, kdy bylo při raketovém útoku na pozice KDPI poblíž Erbilu zabito 12 členů strany (Alkhshali a Mohammed, 2018). Íránští Kurdové čelí diskriminaci v íránském právním systému. Stejně jako všichni občané země mohou být zatčeni a postaveni před Revoluční soud v souvislosti s širokým výkladem obvinění z „jednání ohrožující národní bezpečnost“. V kurdském případě mohou pod taková obvinění spadat prakticky jakékoliv aktivity propagující kurdské zájmy

(Amnesty International, 2008). Íránský soudní systém je častým terčem kritiky mezinárodních organizací pro lidská práva z důvodů porušování mezinárodních standardů a vykonávání trestu smrti. Kritizováno je také potlačování práv na shromažďování a svobody projevu, v zemi se rovněž nevyskytují nezávislá média.

7.4.3 Dopad kurdské problematiky na mezinárodní vztahy

Jak uvádí Gunter (2015), Írán dlouhodobě podporuje mnohé kurdské aktivity na Středním východě s výjimkou jejich vlastní kurdské minority. Írán také nepodporuje aktivity PKK, neboť jde o partnera PJAK, se kterou Írán bojuje a spolupracuje v tomto boji s Tureckem. Podpora směřuje kurdským politickým stranám bojujícím za lepší politické postavení Kurdů v dané zemi, Írán také vojensky podporuje kurdské milice v boji s centrálními vládami a IS. Primárním účelem této podpory v Iráku je oslabení centrální vlády, v Sýrii pak byla směřovaná proti opozici usilující o svržení režimu Bašára al-Asada, íránského spojence.

Íránští Kurdové se naopak mohou ve svém boji proti Teheránu těšit podpoře některých regionálních aktérů. Velmi pravděpodobné dochází k podpoře jejich aktivit ze strany Saúdské Arábie, která má údajně kurdské povstalce financovat prostřednictvím svého konzulátu v iráckém Kurdistánu. Analytici zmiňují také spolupráci PJAK s izraelskými tajnými službami, v rámci které se mělo YRK dostávat vojenského výcviku a materiální podpory. Existují důkazy, že za mandátu prezidenta George W. Bushe docházelo k podpoře protivládních aktivit Kurdů, do kterých spadala i pomoc PJAK. Tato podpora skončila s nástupem Obamovy administrativy v roce 2009, kdy byl PJAK v rámci změny amerického přístupu k Íránu zařazen mezi teroristické organizace (Erlich a Scheer, 2017).

8 Srovnání postavení kurdské menšiny v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu

V roce 2018 uplynulo 100 let od konce první světové války, který znamenal změnu poměrů na Středním východě. Za tuto dobu prošly kurdské komunity v nově vytvořených státech rozlišným vývojem, který zapříčinil jejich rozdílné postavení v jednotlivých státech. Ke srovnání jejich postavení v Turecku, Sýrii, Iráku a Íránu poslouží několik kritérií sledujících práva, kterými kurdské menšiny v daných zemích disponují. Vzhledem k nestabilní situaci v Sýrii v posledních letech, během kterých zde došlo k jednostrannému vyhlášení autonomie kurdských území fungujících v současnosti *de facto* nezávisle na Damašku, je oficiální postavení Kurdů v Syrské republice a jejich reálné postavení v regionu Rojava rozlišeno.

Tab. 1: Srovnání jazykových, politických, kulturních a náboženských práv kurdských menšin na zkoumaných územích

	Turecko	Irák	Írán	Sýrie (republika)	Sýrie (Rojava)
<i>Jazyková práva</i>					
Úřední jazyk kurdština	NE	ANO	NE	NE	ANO
Výuka kurdštiny ve školách	Omezeně	ANO	Omezeně	NE	ANO
Vydávání publikací v kurdštině	ANO	ANO	Omezeně	NE	ANO
Používání kurdštiny při styku s úřady	NE	ANO	NE	NE	ANO
<i>Politická práva</i>					
Autonomie v rámci státu	NE	ANO	NE	NE	ANO
Zastoupení ve státní politice	ANO	ANO	NE	NE	x
Zastoupení v regionální politice	ANO	ANO	Omezeně	x	ANO
<i>Kulturní práva</i>					
Statut menšiny	NE	ANO	NE	NE	ANO
Provozování vlastních médií	Omezeně	ANO	Omezeně	NE	ANO
Pořádání kurdských svátků	ANO	ANO	ANO	NE	ANO
<i>Náboženská práva</i>					
Svoboda náboženských aktivit	ANO	ANO	Omezeně	Omezeně	ANO

Zdroj: Vlastní zpracování

8.1 Jazyková práva

Nejlépešímu postavení se kurdština těší v Iráku. Na základě ústavy schválené v roce 2005 je kurdština spolu s arabštinou úředním jazykem Iráku, v kurdském regionu je povinně vyučována na školách a ke komunikaci s úřady může být využívána v celé zemi. Podobnému postavení se kurdskému jazyku dostává ještě v syrském Kurdistánu, kde je podle prozatímní ústavy vydané Kurdským nejvyšším výborem kurdština postavena na úroveň arabštiny a syrštiny do pozice úředního jazyka. Na území Rojavy tak není kurdskému obyvatelstvu upíráno žádné z jazykových práv (Hiltermann a Fantappei, 2018). Současné postavení jazyka na kurdských územích je zcela opačné,

než jak tomu v Sýrii bylo před vypuknutím občanské války v roce 2011. Oficiálně je stále výuka kurdštiny na školách zakázána, stejně jako vydávání knih v tomto jazyce. Při kontaktu se syrskými úřady je využíváno úředních jazyků, mezi něž kurdština nepatří. Ke kontaktu mezi vládními úřady a Kurdy však v současnosti prakticky nedochází.

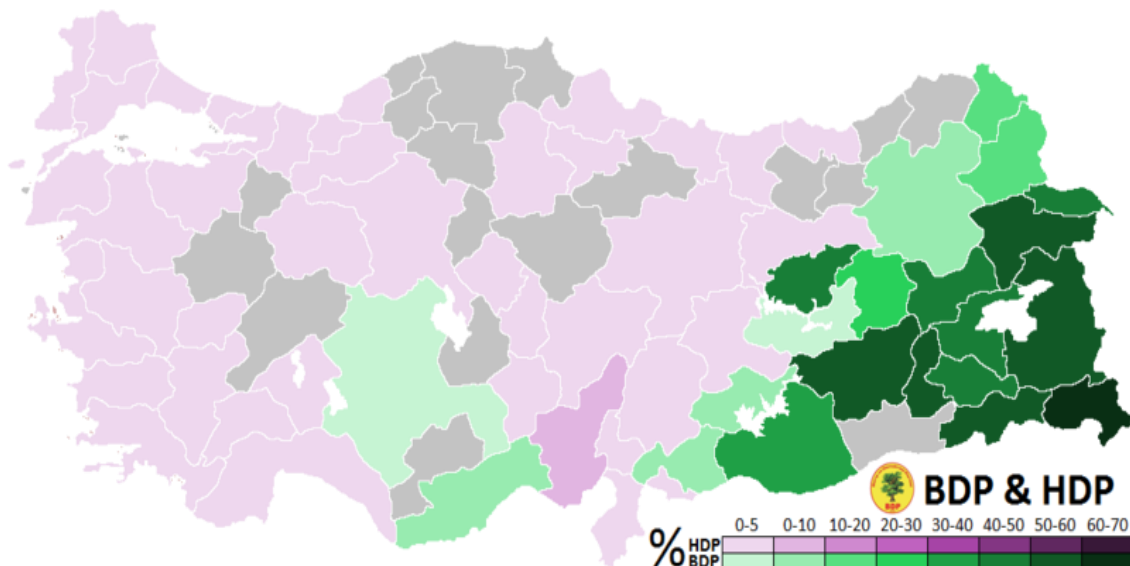
I přes pokrok učiněný za vlády AKP jsou stále jazyková práva kurdské menšiny v Turecku značně omezená. Diskuzi o povýšení kurdštiny na úřední jazyk, byť alespoň v kurdských provinciích, v současnosti vláda odmítá. Výuka kurdštiny na základních a středních školách je stále zakázána, vláda momentálně umožňuje studium jazyka jen na několika univerzitách. Užívání kurdštiny na úřadech je stejně jako například v parlamentu zakázáno. Turecká vláda oficiálně nijak neomezuje vydávání kurdských publikací.

V případě Íránu jsou jazyková práva Kurdů ještě omezenější. Jediným úředním jazykem v zemi je perština, íránská ústava uznává také několik regionálních jazyků včetně kurdštiny. Regionální jazyky nemají žádný formální status, mohou však být v daném regionu užívány v médiích a omezeně také na školách při výuce místní literatury (Ústava Íránu, 1979). Samotná kurdština však může být vyučována jen na několika vysokých školách. Vydávání knih v kurdštině je povoleno, avšak podléhá přísné kontrole íránských tajných služeb. Komunikace s úřady probíhá vždy jen v perštině.

8.2 Politická práva

I v případě politických práv se v nejlepší situaci mezi příslušníky etnika nachází iráčtí Kurdové. Irácký Kurdistán představuje autonomní region Iráku, o jehož zřízení rozhodl už podpis Břežnové deklarace z roku 1970 a plnou kontrolu nad územím Kurdové získali v roce 1991 po odchodu iráckých jednotek. Podle irácké ústavy (2005) region spravuje Kurdská regionální vláda, která je stejně jako prezident kurdských území volena občany. Kurdské strany mají své zastoupení v irácké vládě, jejich nejsilnějšími stranami jsou KDP a PUK. Od změny režimu v roce 2005 až do října 2018 obsazovali Kurdové také post iráckého prezidenta.

Mezi tureckými Kurdy došlo v posledních letech k odklonu od myšlenek na samostatný stát ke snahám o vyhlášení autonomie kurdského region v rámci Turecka. Jejich snahy však dosud nebyly naplněny a v dohledné době nic nenasvědčuje změně. Od roku 1990 mají kurdské strany své zastoupení v tureckém parlamentu, v roce 2013 byla přijata reforma snižující volební hranici pro vstup do parlamentu, což umožnilo větší politické zastoupení kurdské menšiny na celostátní úrovni. Nejsilnějšími kurdskými stranami v Turecku jsou HDP a Strana míru a demokracie (BDP), které mají na úrovni regionální politiky významné postavení v oblasti tureckého Kurdistánu (viz Obr. 14).

Obr. 14: Výsledky kurdských stran v místních tureckých volbách v roce 2014 (zdroj: Wikimedia, 2014b)

Od roku 2016 dochází k bojům mezi iránskými jednotkami a kurdskými povstalcí usilujícími o vyhlášení autonomie iránského Kurdistanu. Kurdové se však stejně jako jiné etnické minority v Íránu žádné autonomii netěší. Politický systém v zemi neumožňuje žádné kurdské straně, aby se ucházela o místa v centrální vládě. Z 290 míst v iránském parlamentu je 5 vyhrazeno pro náboženské menšiny, žádné z nich však primárně nepřipadá Kurdům (Ústava Íránu, 1979). Stejně jako v regionálních volbách mohou být Kurdové zvoleni jako nezávislí kandidáti, musí však splňovat řadu kritérií a musí být schváleni Teheránem, čímž je limitována jejich možnost hájit kurdské zájmy.

V březnu 2016 došlo ze strany syrských Kurdů k jednostrannému vyhlášení autonomie v rámci Syrské republiky. Toto vyhlášení nikdo neuznal, avšak region Rojava se podle něho řídí a syrská vláda proti tomu aktivně nezasahuje. Podle nové syrské ústavy (2012), přijaté v reakci na vyhrocení situace v zemi, došlo na celostátní úrovni k reformě politického systému. Ústava zrušila výsadní pozici strany Baas, jakožto jediné strany s výkonnou mocí v zemi. V současnosti se o tuto pozici mohou ucházet i další strany, které musely být dříve jen v opozici. Každá strana, která chce v zemi kandidovat, však musí mít povolení od Damašku a kurdské strany v čele s PYD toto povolení nedostaly. Syrské regionální volby v roce 2017 už se na kurdských územích ani nekonaly. Kurdský nejvyšší výbor si volby do regionální vlády i místních částí organizuje sám.

8.3 Kulturní práva

Kurdové v Iráku mají oficiální statut menšiny, který je zafixován v irácké ústavě (2005). V Iráku vysílá celá řada televizních a rádiových stanic provozovaných Kurdy v jejich jazyce. Na kurdských územích také vychází několik kurdských periodik. Tato média však podléhají vlivu kurdské vlády, která nepřipouští žádnou kritiku své práce či postavení. Nezávislá média v iráckém Kurdistanu jsou pod tlakem KRG, což je terčem kritiky ze strany mezinárodních organizací (Human Rights Watch, 2018b). Pořádání

kurdských kulturních oslav ani propagování kurdské identity není ze strany Bagdádu omezováno. Kurdský region v Iráku má také vlastní vlajku a hymnu.

První Erdoğanovou vládou v roce 2002 bylo Kurdům přiznáno několik práv menšiny. Tato práva byla postupně rozšiřována, avšak Turecko se stále brání přiznání oficiálního statutu menšiny jejich kurdskému obyvatelstvu. Tento statut je v zemi stále přiznáván jen náboženským menšinám Arménů, Řeků a Židů. Na tureckém území dnes legálně nevychází žádné kurdské noviny. Kurdští novináři píšou online, jsou však podrobováni monitorování tureckými orgány a dochází k porušování jejich svobody projevu. V tureckém Kurdistánu oficiálně vysílá kurdská televizní a rádiová stanice, ty jsou však provozovány národní Tureckou rádiovou a televizní společností (TRT). Vysílání mnoha nezávislých kurdských televizních a rádiových stanic bylo vypnuto po nezdařeném vojenském puči v roce 2016 (Stevenson a Bayram, 2018). Pořádání tradičních kurdských festivalů a oslav kulturních svátků není zakazováno, tyto akce se však často stávají prostorem pro protivládní demonstrace, které bývají potlačovány vládními jednotkami.

Oficiální statut menšiny nemá v Iránu žádná z četných etnických minorit. Ústava sice garantuje menšinám právo provozovat lokální média v uznaném regionálním jazyce, avšak v posledních letech došlo v kurdských provinciích k několika případům jejich uzavření iránskými úřady. Důvodem byla kritika Teheránu a zpochybňování jednoty iránského lidu (Amnesty International, 2008). Přesto je dnes v iránském Kurdistánu v provozu několik kurdských novin stejně jako celá řada lokálních televizních a rádiových stanic vysílajících v kurdštině. Tato média se musí vypořádat s omezeními ze strany iránské vlády. Teherán respektuje pořádání různých kurdských kulturních svátků, stejně jako nošení tradičních oděvů a dodržování některých dalších zvyků.

Kulturní práva syrských Kurdů se liší v závislosti na úhlu pohledu. Oficiálně se v Syrské arabské republice kurdské minoritě nepřiznává statut menšiny. Možnost vlastnit média mají pouze lidé se speciálním povolením od Damašku, kterým žádají Kurdové nedisponují. V době před vypuknutím občanské války měli Kurdové rovněž zakázáno shromažďovat se z politických či kulturních důvodů a tento zákaz se vztahoval také na pořádání kulturních svátků, a to včetně oslav Newrozu (Human Rights Watch, 2010). Naproti tomu reálná situace v Kurdy vyhlášené Demokratické federaci Severní Sýrie (*Federaliya Demokratik a Bakûrê Sûriyê*) je odlišná. Kurdská vláda v oblasti vydala prozatímní ústavu, podle které je zdejší obyvatelstvo tvořeno Kurdy, Araby, Asyřany, Armény a Turkmeny, kteří mají všichni stejná práva. Provozování kurdských médií ani dodržování kurdských tradic zde není nijak omezováno (Hiltermann a Fantappei, 2018).

8.4 Náboženská práva

Většina iráckého obyvatelstva je tvořena muslimy, přičemž mezi nimi převažují příslušníci šíitské větve. Mezi iráckými Kurdy je dominantním náboženstvím sunnitský islám, avšak od roku 2014 dochází v regionu k návratu části obyvatel k zoroastrismu, původnímu náboženství Kurdů (Fatah, 2015). Irácká ústava garantuje občanům svobodu

náboženského vyznání a v iráckém Kurdistánu je povoleno pořádání obřadů různých náboženských skupin.

Téměř všichni turečtí Kurdové jsou sunnitští muslimové, jsou tudíž stejného vyznání jako turecká majorita v zemi. Pořádání kurdských náboženských obřadů v zemi není nijak omezováno do chvíle, kdy není ceremonií využíváno k propagaci kurdské identity či symbolů. Převládajícím náboženstvím v Sýrii je sunnitský islám, avšak v zemi existuje mnoho náboženských menšin (např. křesťané, šíité, drúzové či alavité). V době před akcemi spojenými s Arabským jarem měly náboženské menšiny v zemi většinou povolováno praktikování náboženských aktivit. Kurdové tvořili z tohoto pravidla výjimku a pořádání kurdských náboženských obřadů bylo syrskými úřady omezováno. Současná praxe v regionu Rojava je taková, že jejich prozatímní ústava garantuje náboženská práva všem menšinám a na území nejsou jejich náboženské aktivity omezovány.

V ústavě Islámské republiky Iránu je šíitský islám zakotven jakožto oficiální státní náboženství. Toto náboženství je vyznáváno většinou iránského obyvatelstva, avšak v zemi se vyskytují náboženské menšiny vyznavačů bahajismu, hinduismu, jezídismu, sunnitského islámu, judaismu, zoroastrismu a křesťanství. Jen poslední 3 ze zmíněných náboženských menšin jsou oficiálně uznávány státem a jejich zástupci mají vyhraněná místa v iránském parlamentu (Axworthy, 2009). Zhruba polovina iránských Kurdů jsou Sunnité a náboženská práva těchto Kurdů jsou potlačována. Sunnitské náboženské organizace jsou perzekuovány a zakládání sunnitských mešit je blokováno (Amnesty International, 2008).

9 Závěr

Při zpracování tématu diplomové práce bylo dosaženo všech cílů stanovených na začátku procesu. Na základě dostupných zdrojů lze potvrdit či vyvrátit všechny pracovní hypotézy, které byly navrženy ve třetí kapitole této práce.

První hypotéza hovořila o předpokladu výrazných rozdílů v právním postavení Kurdů ve zkoumaných zemích. Tuto tezi lze na základě informací získaných při zpracování práce potvrdit. Nejlepšímu právnímu postavení uvnitř státu se těší iráčtí Kurdové, jejichž území jsou oficiálně autonomní a nedochází na nich k potlačování jazykových, politických, kulturních, ani náboženských práv menšin. V podobné situaci z hlediska dodržování menšinových práv jsou také syrští Kurdové na území Rojavy, ovšem autonomie jejich území existuje pouze *de facto* v podmínkách občanskou válkou rozdělené země a nikdo další včetně syrské vlády ji oficiálně neuznává. Situace tureckých a iránských Kurdů je rozdílná. Vzhledem k odlišnému historickému vývoji, státoprávní tradici či přístupu k menšinám je pozice kurdských komunit v těchto státech horší a některá jejich práva jsou vládami potlačována.

Podle druhé hypotézy existuje předpoklad přítomnosti kurdských nacionalistických myšlenek už před rozdělením národa do současných států. V období před první světovou válkou docházelo k mnohým povstáním kurdského obyvatelstva proti subjektům ovládajícím jejich území. Všechna tato povstání však byla pouze lokálního charakteru a nikdy se pro rebelie nepodařilo získat podporu celého národa. Lokálního charakteru byla ostatně také povstání následující po změně poměrů na Středním východě na začátku 20. století. O větší podpoře pankurdských myšlenek napříč jednotlivými kurdskými komunitami lze hovořit až v druhé polovině minulého století po aktivizaci kurdské diaspory v Evropě a rozmachu idejí PKK. Tuto hypotézu tudíž nelze na základě zjištěných informací potvrdit.

Ve 20. století docházelo v každé ze zkoumaných zemí k nějakému typu marginalizace kurdské menšiny. V Turecku patřily k nejvýraznějším událostem akce spojené s tzv. dersimským masakrem v roce 1938, kdy došlo k násilnému potlačení kurdského povstání a následnému rozsáhlému přesídlování kurdského obyvatelstva do jiných oblastí Turecka. V 50. letech pak docházelo k aktivní podpoře emigrace tureckých Kurdů do Evropy a rozsáhlé přesídlování Kurdů si vyžádaly také vojenské akce turecké armády proti PKK kulminující v 90. letech. Iráčtí Kurdové čelili nejvýraznějším perzekucím za režimu Saddáma Husajna. V 70. letech nejdříve docházelo k násilnému přesídlování Kurdů ze severních oblastí země, protikurdské aktivity pak vyvrcholily kampaní *al-Anfal*. Íránští Kurdové se už od doby vlády Rézy Šáha musejí potýkat s politikou aktivní asimilace, která byla, spolu s násilným potlačováním kurdských povstání, zachována i po islámské revoluci. Kurdská menšina v Sýrii čelila rozsáhlým snahám o jejich marginalizaci už od 60. let. Mimořádné sčítání lidu na kurdských územích z roku 1962 představovalo snahu syrské vlády manipulovat se státním občanstvím Kurdů. Za vlády Háfize al-Asada pak docházelo k přesídlování arabského

obyvatelstva na kurdská území, které znamenalo přerušení jejich kontinuálního osídlení na severu země. Hypotéza číslo 3 tak byla prací potvrzena.

Jednoznačně potvrdit lze rovněž tezi o obtížném hledání politické shody na celokurdské úrovni. Typickým rysem kurdských politických snah jsou rozkoly mezi jednotlivými stranami už na úrovni jednotlivých států. Tyto rozkoly jsou způsobeny výrazným rozdělením uvnitř kurdské společnosti, které vychází z její historické klanové a kmenové struktury. Rozpory na lokální úrovni se pak promítají i do společných politických snah celého kurdského národa.

Podpora zmíněných vnitrokurdských tenzí se stala účinným nástrojem v politice potlačování kurdských hnutí ze strany jednotlivých zemí v regionu. V nějaké formě jí bylo využito ve všech zkoumaných zemích, nejrozšířenější pak byla v Iráku za vlády Saddáma Husajna, který využíval rozsáhlého pnutí mezi nejsilnějšími kurdskými stranami KDP a PUK k oslabování kurdských aktivit a k dosahování vlastních zájmů. Teze o podpoře rozkolů na kurdské politické scéně ze strany domovských států byla tedy v práci potvrzena.

Další hypotéza hovořila o předpokladu spolupráce mezi zeměmi s kurdskou menšinou na potlačování jejich ambicí na dosažení autonomie či dokonce nezávislosti. Za takovou spolupráci je možné označit společné počínání Turecka a Íránu v aktivitách proti kurdským povstaleckým skupinám napojených na PKK. Stejně stanovisko státy dotčené kurdskou problematikou zaujaly k referendu konanému v iráckém Kurdistánu v roce 2017. V reakci na jeho uskutečnění vydaly všechny země prohlášení odsuzující postup iráckých Kurdů a rázně se postavily proti vzniku nezávislého kurdského státu. Zároveň země přijaly několik společných kroků namířených proti Erbilu (uzavření hranic, zrušení mezinárodních letů). V historii však došlo k mnoha případům, kdy země s vlastní kurdskou menšinou využila podpory Kurdů v cizí zemi pro boj s její vládou. Typickým případem je vztah Iráku s Íránem, v němž oba tábory po dlouhá léta podporovaly protivládní aktivity Kurdů v sousední zemi. K oslabení pozice Bagdádu v regionu přispělo i Turecko navázáním užších vztahů s iráckými Kurdy po roce 2011. Ankara také v první fázi občanské války v Sýrii podporovala syrské Kurdy z KNC v jejich boji na straně syrské opozice proti Bašáru al-Asadovi. Mezi zeměmi tedy existují jak případy spolupráce proti kurdským aktivitám, tak zneužití Kurdů pro vlastní zájmy. Tezi číslo 6 tedy nelze jednoznačně potvrdit.

V moderní historii kurdských komunit na Středním východě se objevilo několik případů, kdy docházelo ke sporům mezi jednotlivými komunitami. Zřejmě nejvýraznější spory se týkaly aktivit Kurdské strany pracujících, která měla mezi Kurdy ze všech zemí své příznivce i odpůrce. Její působení ovlivnilo zejména politické vztahy mezi iráckými Kurdy a jejich tureckými soukmenovci. Po navázání úzké spolupráce mezi kurdskou vládou v Iráku a Tureckem, došlo k veřejné kritice postupu PKK ze strany iráckých Kurdů. Ti se posléze dostali do sporů také se syrskými Kurdy, protože kurdskou politickou situaci v zemi ovládla odnož PKK. Míra spolupráce mezi jednotlivými komunitami se však naplno odhalila v době krize. Po napadení kurdských

území v Iráku a Sýrii Islámským státem došlo ke sjednocení všech Kurdů a na boji proti islamistům se podíleli bojovníci z řad tureckým, syrských, iráckých i iránských Kurdů. Na základě jejich konání v krizové situaci lze navrženou hypotézu o udržování dobrých vztahů mezi Kurdy z jednotlivých zemí potvrdit.

Summary

The aim of this diploma thesis was to compare social status of the Kurds in Turkey, Syria, Iraq and Iran. This objective has been achieved through several partial goals. The first one was to introduce the Kurdish nation, its origin and specific culture, society and mentality. Second partial goal was to define the area of the Kurdish people and to quantify its population. Next partial goal was to introduce Kurdish language and religious structure of the Kurds. Other partial objectives dealt with history of the nation since ancient times until present. Emphasis was placed on modern history since the division of the nation into several states at the beginning of the 20th century. Another partial objective was to describe current social status of the Kurds in individual countries in the Middle East. Next partial goal was to examine the impact of Kurdish issues on the Middle East region and on international relations in general. Last partial objective of this thesis was to compare current situation of Kurdish minorities and their rights in the countries surveyed.

All the preliminary hypotheses determined in the introduction of the thesis were answered in the text of this work. It has been confirmed that there are significant differences in legal status of individual Kurdish communities based on different legal systems and methods of protection of minorities in individual countries. It has also been confirmed that countries with large Kurdish minorities try to marginalize the Kurds through active assimilation or manipulation of citizenship. These countries also support tension within the Kurdish nation. Similarly, it has been confirmed that emergence of pankurdish political parties is complicated by a large division within the Kurdish nation. This work has confirmed the thesis of cooperation between individual Kurdish communities from different countries. The hypothesis of the occurrence of Kurdish nationalism even before the division of the Kurds into several states after the First World War has not been confirmed. It has also not been confirmed that countries with large Kurdish minorities always cooperate in procedures against the Kurds.

Seznam literatury a zdrojů

- AL-ATRAQCHI, F. 2014. *Did Iraq government's neglect lead to Mosul's downfall?* In: Al-Jazeera. Dostupný z: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/06/iraq-government-neglect-led-mосу-20146117235750482.html>
- AL-JAZEERA. 2016. *Syria civil war: Kurds declare federal region in north.* In: Al-Jazeera.com. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/2016/03/syria-civil-war-kurds-declare-federal-system-north-160317111902534.html>
- ALKHSHALI, H. a MOHAMMED, M. 2018. *At least a dozen killed in attack on Iranian Kurdish opposition headquarters in Iraq.* In: CNN.com. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2018/09/08/middleeast/iraq-attack/index.html>
- AMERICKÉ MINISTERSTVO ZAHRANIČÍ. 2017. *Iraqi Kurdistan Regional Government's Planned Referendum.* In: U. S. Department Of State. Dostupné z: <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2017/09/274324.htm>
- AMNESTY INTERNATIONAL. 2008. *Iran: Human rights abuses against the Kurdish minority.* Londýn: Amnesty International Publications.
- ARA NEWS. 2016. *Kurdish rebels attack Iranian Revolutionary Guards in Sardasht.* In: AraNews.net. Dostupné z: <http://aranews.net/files/2016/05/kurdish-rebels-attack-iranian-revolutionary-guards/>
- AXWORTHY, M. 2009. *Dějiny Íránu: Říše ducha – od Zarathustry až po současnost.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- BAŞ, Ş. 2015. *Turkey's Parliamentary Elections and the Quest for Stability.* In: Center for Applied Research in Partnership with the Orient. Dostupné z: http://www.academia.edu/17508676/Turkey_s_Parliamentary_Elections_and_the_Quest_for_Stability
- BBC NEWS. 2017. *Iraq Halts International Flights To Kurdistan Region.* In: BBC.com. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-41440747>
- BENGIO, O. 2014. *Kurdish awakening: nation building in a fragmented homeland.* Austin: University of Texas Press.
- BENGIO, O. 2014. *Surprising ties between Israel and the Kurds.* In: Middle East Quarterly, Summer 2014. Dostupné z: <https://www.meforum.org/articles/2014/surprising-ties-between-israel-and-the-kurds>
- BENGIO, O. 2016. *Israel And The Kurds: Love By Proxy.* In: The American Interest. Dostupné z: <https://www.the-american-interest.com/2016/03/18/israel-and-the-kurds-love-by-proxy/>
- BRETON, R. 2007. *Atlas jazyků světa: Soužití v křehké rovnováze.* Praha: Albatros.

- BROWN, P. *From Sevres to Lausanne*. In: *The American Journal of International Law*, 1/1924.
- BRUINESSEN, M. 1988. *Between Guerilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan*. In: *Middle East Report*, 153/1988.
- BRUINESSEN, M. 1991. *Religion in Kurdistan*. In: *Kurdish Times*, 4/1991.
- BRUINESSEN, M. 2000. *Transnational Aspects of the Kurdish Question*. San Domenico: European University Institute Badia Fiesolana.
- CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. 2016. *The World Factbook*. In: Cia.gov. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
- CLABAUGH, R. 2016. *Areas with Kurdish population*. In: EA Worldview. Dostupné z: <http://www.iranreview.org/file/cms/files/kurdish-population-map.jpg>
- COCKBURN, P. 2017. *The massacre of Mosul: 40,000 feared dead in battle to take back city from Isis as scale of civilian casualties revealed*. In: *The Independent*. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/mosul-massacre-battle-isis-iraq-city-civilian-casualties-killed-deaths-fighting-forces-islamic-state-a7848781.html>
- COONEY, C. 2013. *The AKP's Inclusion and Exclusion of the Kurds in the Democratic Process of Turkey*. In: Academia.edu [online]. Dostupné z: http://www.academia.edu/14553171/The_AKPs_Inclusion_and_Exclusion_of_the_Kurds_in_the_Democratic_Process_of_Turkey
- CURTIS, G. a HOOGLUND, E. 2008. *Iran: A Country Study*. Washington: Federal Research Division, Library of Congress. Dostupné z: http://www.loc.gov/rr/frd/cs/pdf/CS_Iran.pdf
- ČEJKA, M. 2017. *Kurdové v blízkovýchodní politice*. In: *Blízkovýchodní stránky*. Dostupné z: <http://blizky-vychod.blogspot.cz/2017/11/kurdove-v-blizkovychodni-politice.html>
- ČESKÁ TELEVIZE. 2018. *Rozpor mezi spojenci. Trump chce brzy odejít ze Sýrie, Macron ho přesvědčil, aby zatím zůstal*. In: *CeskaTelevize.cz*. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2451376-rozpor-mezi-spojenci-trump-chce-brzy-odejit-ze-syrie-macron-tvrdi-ze-tomu-zabranil>
- DIGITAL JOURNAL. 2015. *Suicide bomber kills 16 in northeast Syria*. In: DigitalJournal.com. Dostupné z: <http://www.digitaljournal.com/news/world/suicide-bomber-kills-16-in-northeast-syria/article/441480>
- EDMONDS, C. 1971. *Kurdish Nationalism*. In: *Journal Of Contemporary History*, 6/1971.

- EFEGİL, E. 2011. *Analysis of the AKP Government's Policy Toward the Kurdish Issue*. In: Turkish Studies, 1/2011.
- ELPHINSTON, W. 1946. *The Kurdish Question*. In: International Affairs, 22/1946.
- ENCYKLOPEDIÉ BRITANNICA. 2018. *Kurd*. In: Britannica.com. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Kurd>
- ENTEISSAR, N. 2010. *Kurdish Politics in The Middle East*. Lanham: Lexington Books.
- EVROPSKÁ KOMISE. 2006. *The cultural situation of the Kurds*. In: Council Of The European Union. Dostupné z: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17477&lang=en>
- EVROPSKÁ KOMISE. 2018. *Iraq: Eu Adopts New Strategy*". In: Council Of The European Union. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/01/22/iraq-eu-adopts-new-strategy/>
- FANACK. 2018. *Thirty-five Years On, No Political Solution for Kurdish-Turkish Conflict*. In: Fanack.com. Dostupné z: <https://fanack.com/kurds/no-political-solution-for-kurdish-turkish-conflict/>
- FATAH, L. 2015. *The curious rebirth of Zoroastrianism in Iraqi Kurdistan*. In: Project for the study of the 21st century. Dostupné z: <https://projects21.org/2015/11/26/the-curious-rebirth-of-zoroastrianism-in-iraqi-kurdistan/>
- FŇUKAL, M. 2013. *Politická geografie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- FRANTOVÁ, M. 2008. *Vývoj kurdské otázky v Turecku*. Diplomová práce: Západočeská univerzita v Plzni.
- GELLNER, E. 1983. *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- GHASSEMLOU, A. R. 1965. *Kurdistan and the Kurds*. Praha: Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences.
- GROVE, T. a KESLING, B. 2016. *Russia pursues ties with Kurds to keep foothold in region*. In: The Wall Street Journal. Dostupné z: <https://www.wsj.com/articles/russia-pursues-ties-with-kurds-to-keep-foothold-in-region-1461239887>
- GUNTER, M. 2004. *Historical Dictionary of the Kurds*. Oxford: The Scarecrow Press.
- GUNTER, M. 2009. *The A to Z of the Kurds*. Oxford: Scarecrow Press.
- GUNTER, M. 2013a. *Reopening Turkey's Closed Kurdish Opening*. In: Middle East Policy, 2/2013.
- GUNTER, M. 2013b. *The Kurdish Spring*. In: Third World Quarterly, 3/2013.

- GUNTER, M. 2015. *Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: Geostrategic Concerns for the U. S. and Turkey*. In: Middle East Policy, 1/2015.
- GURR, T. 2000. *Peoples Versus States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington: United States Institute of Peace Press.
- HÁJEK, A. 2018. *Syrští Kurdové už Američanům nevěří, chtějí se dohodnout s Asadem*. In: iDnes.cz. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/syrie-sdf-ypg-kurdove-rojava-basar-asad-usa-tabka-f6e-/zahranicni.aspx?c=A180726_161611_zahranicni_aha
- HECHT, E. a SERVENT, P. 2015. *Krvavé století 1914-2014: dvacet válek, které změnily svět*. Praha: Vyšehrad.
- HELLER, J. a PROSECKÝ, J. 1999. *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri.
- HENRIQUES, J. L. 2003. *Syria: issues and historical background*. New York: Nova Science Publishers.
- HEYWOOD, A. 2002. *Politologie*. Basingstone a New York: Palgrave.
- HILTERMANN, J. a FANTAPPEI, M. 2018. *Twilight of the Kurds*. In: Foreign Policy. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2018/01/16/twilight-of-the-kurds-iraq-syria-kurdistan/>
- HINDLEY, G. 2009. *Saladin a počátky džihádu*. Praha: Baronet.
- HROCH, M. 2004. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- HUMAN RIGHTS WATCH. 1993. *Genocide in Iraq: The Anfal Campaign Against the Kurds*. New York: Human Rights Watch. Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/1993/iraqanfal/>
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2010. *A Wasted Decade. Human Rights in Syria during Bashar al-Asad's First Ten Years in Power*. New York: Human Rights Watch. Dostupné z: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria0710webwcover.pdf>
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2018a. *World report 2018: Turkey*. In: HRW.org. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/turkey>
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2018b. *World report 2018: Iraq*. In: HRW.org. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/iraq>
- CHULOV, M. 2017a. *Kurds Defeated, Displaced And Divided After Iraq Reclaims Oil-Rich Kirkuk*. In: The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/22/kurds-bitter-defeat-iraq-reclaims-kirkuk>

- CHULOV, M. 2017b. *Kurds Defeated, Displaced And Divided After Iraq Reclaims Oil-Rich Kirkuk*. In: The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/22/kurds-bitter-defeat-iraq-reclaims-kirkuk>
- IZADY, M. 1993. *Exploring Kurdish Origins*. In: Kurdish Life, 7/1993.
- JEŽOVÁ, M. a BURGROVÁ, H. 2011. *Současný Blízký Východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Brno: Barrister & Principal.
- JOSEPH, J. 2000. *The Modern Assyrians of the Middle East: Encounters With Western Christian Missions, Archaeologists, and Colonial Power*. Boston: Brill.
- KARSH, E. a RAUTS, I. 1996. *Saddám Husajn. Politická biografie*. Praha: Melantrich.
- KATZMAN, K. 2009. *Iraq: Post-Saddam Governance and Security*. New York: Nova Science Publishers.
- KIRISCI, K. a WINROW, G. M. 1997. *The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-state Ethnic Conflict*. Londýn: Frank Cass Publishers.
- KNIGHTS, M. 2015. *US support to peshmerga: Too little, too late?* In: Al-Jazeera. Dostupný z: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/03/support-peshmerga-late-150327084137906.html>.
- KNIGHTS, M. 2017. *What Is At Stake In Iraqi Kurdish Vote For Independence?* In: BBC News. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-41239673>
- KREISER, K. a NEUMANN Ch. 2010. *Dějiny Turecka*. Praha: Lidové noviny.
- KREYENBROEK, P. a SPERL, S. 1992. *The Kurds: A Contemporary Overview*, Londýn a New York: Routledge.
- KUBÁLEK, P. 2002. *Kurdové a Kurdistan*. In: Kurdove.ecn.cz. Dostupné z: <http://kurdove.ecn.cz>.
- KURDISH INSTITUTE OF PARIS. 2015. *Kurds in Turkey*. In: Bulletin de liaison et d'information, 368/2015.
- KURDISH PEOPLE. 2014. *Kurdistan Republic of Mahabad*. In: KurdishPeople.org. Dostupné z: <https://kurdishpeople.org/kurdistan-republic-mahabad/>
- LIBRARY OF UNIVERSITY OF TEXAS AT AUSTIN. 1992. *Kurdish lands*. In: Lib.UTexas.edu. Dostupné z: https://legacy.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/kurdish_lands_92.jpg
- LOWE, R. 2006. *The Syrian Kurds: A People Discovered*. In: Middle East Programme, January 2006. Dostupné z:

https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Middle%20East/bsryan_kurds.pdf

LUND, A. 2017. *Iraqi Kurdistan has voted independence. What now?* In: Irin News. Dostupné z: <https://www.irinnews.org/analysis/2017/09/27/iraqi-kurdistan-has-voted-independence-what-now>

MARJANOVIČ, T. 2018. *Či ostudou je kurdská tragédie v Sýrii?* In: Hospodářské noviny. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-66086080-ci-ostudou-je-kurdska-tragedie-v-syrii>

MAŘÍKOVÁ, H., LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

MCDOWALL, D. 2005. *A Modern History of the Kurds*. Londýn: I. B. Tauris & Co Ltd.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2001. *Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů*. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=273/2001&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

MURAD, M. 2012. *Kurdské politické zájmy v České republice*. Diplomová práce: Masarykova univerzita, Brno.

MURAD, M. 2015. *Kurdové v Sýrii: Už nikdy více „zapomenutí“*. In: Obrana a strategie, 1/2015.

NADIMI, F. 2017. *Iran flexes its muscles after the Kurdish referendum*. In: The Washington Institute. Dostupné z: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/iran-flexes-its-muscles-after-the-kurdish-referendum>

NOVAKOV, L. 2017. *What Kurdish language do Iranian Kurds speak?* In: Quora.com. Dostupné z: <https://www.quora.com/What-Kurdish-language-do-Iranian-Kurds-speak>

OŠLEJŠKOVÁ, E. 2007. *Kurdové a Kurdistan: Politický vývoj a pozice v mezinárodních vztazích*. SOČ: Gymnázium Jiřího Wolker, Prostějov. Dostupné z: <http://soc.nidm.cz/data/2007/17-3.pdf>

ÖZDEMİR, V. a RASZEWSKI, S. 2016. *State and Substate Oil Trade: The Turkey - KRG Deal*. In: Middle East Policy, 1/2016.

PARK, B. 2014. *Turkey-Kurdish Regional Government Relations After The U. S. Withdrawal From Iraq: Putting The Kurds On The Map?* Carlisle: Strategic Studies Institute and United States Army War College Press. Dostupné z: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdf/files/PUB1190.pdf>

- PARTRIDGE, Ch. 2006. *Lexikon světových náboženství*. Praha: Slovart.
- PETRÁŠ, R. et al. 2009. *Menšiny a právo v České republice*. Praha: Auditorium.
- PLACÁK, P. 2013. *Zapeklitá kurdská otázka*. In: Euroskop.cz. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/21779/clanek/zapeklita-kurdska-otazka/>
- PONÍŽILOVÁ, M. 2011. *Irák: Stručná historie států*. Praha: Libri.
- PRŮCHA, J. 2004. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál.
- PUSANE, Ö. 2014. *Turkey's Kurdish Opening: Long Awaited Achievements and Failed Expectations*. In: *Turkish Studies*, 1/2014. Dostupné z: http://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11729/553/Kayhan_Pusane-Turkish_Studies_paper.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- PUSANE, Ö. 2017. *How to profile PYD/YPG as an actor in the Syrian Civil War: Policy implications for the region and beyond*. In: OKTAV, Ö. et al. 2017. *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*. Cham: Springer International Publishing.
- RADĚJ, T. 2010. *Irácké povstání v letech 2003 – 2009: Strategie, taktika a ideologie islámských radikálních nacionalistických uskupení*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- RASHEED, A. 2017. *Iraq Court Rules No Region Can Secede After Kurdish Independence Bid*. In: Reuters. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds/iraqcourt-rules-no-region-can-secede-after-kurdish-independence-bid-USKBN1D6170>
- REESE, E. a SCHEER, R. 2017. *Iran Agenda: The Real Story of U. S. Policy and the Middle East Crisis*. Londýn: Routledge.
- ROMANO, D. 2015. *Iraqi Kurdistan and Turkey: Temporary Marriage?* In: *Middle East Policy*, 1/2015.
- RUDAW. 2015. *Just how close is Islamic States' defeat and Kurdish independence?* In: Rudaw.net. Dostupný z: <http://rudaw.net/english/analysis/23122015>
- RUDAW. 2018. *Kurdistan's airports reopen to international flights*. In: Rudaw.net. Dostupné z: <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/140320182>
- SHORASH, S. 2015. *The Dersim Massacre: Turkish Destruction of the Kurdish People in the Dersim Region*. In: *The Kurdistan Tribune*. Dostupné z: <https://kurdistantribune.com/dersim-massacre-turkish-destruction-of-the-kurdish-people-in-the-dersim-region/>
- SCHLEIFER, Y. 2012. *Turkey: What's Behind the AKP's New Anti-Abortion Agenda?* In: Eurasianet. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/65490>

- SKARUPSKÁ, H. 2006. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- STEVENSON, T. a BAYRAM, M. 2018. *Turkey: No country for Kurdish newspapers*. In: Middle East Eye. Dostupné z: <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-no-country-kurdish-newspapers-76201505>
- SYNEK, L. 2012. *Mistrovství ve fotbale neuznaných států a oblastí*. In: National Geographic. Dostupné z: <https://www.national-geographic.cz/clanky/mistrovstvi-ve-fotbale-neuznanych-statu-a-oblasti-letos-byli-nejlepsi-kurdove.html>
- TABATABAI, A. 2017. *What The Referendum Means For Tehran*. In: Foreign Affairs . Dostupné z: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2017-09-26/iran-and-kurds>
- TALABANY, N. 2007. *Who owns Kirkuk? The Kurdish Case*. In: Middle East Quarterly, Winter 2007. Dostupné z: http://www.meforum.org/article/1075#_ftn8
- TALAFÁ, R. 2014. *Národ bez hranic: Minulost, současnost a perspektivy kurdského národa*. Diplomová práce: Masarykova univerzita, Brno.
- TAŞPINAR, Ö. 2005. *Kurdish Nationalism and Political Islam in Turkey: Kemalist Identity in Transition*. New York: Routledge.
- TAUBER, E. 1995. *The formation of modern Syria and Iraq*. Portland: Frank Cass.
- TEJEL, J. 2009. *Syria's Kurds: History, politics and society*. Londýn a New York: Routledge.
- THE ECONOMIST. 2017. *A Kurdish Referendum On Independence Risks Backfiring*. In: The Economist. Dostupné z: <https://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21729190-formidable-opposing-forces-may-yet-scupper-vote-kurdish-referendum>
- TUREČEK, B. 2016. *Blízký východ nad propastí*. Praha: Knižní klub.
- ÚSTAVA IRÁKU. 2005. In: ConstituteProject.org. Dostupné z: https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en
- ÚSTAVA ÍRÁNU. 1979. In: Velvyslanectví Islámské republiky Írán v Londýně. Dostupné z: <http://london.mfa.ir/index.aspx?siteid=234&pageid=6629>
- ÚSTAVA SÝRIE. 2012. In: Syrian Arab News Agency. Dostupné z: https://www.sana.sy/en/?page_id=1489
- VANLY, I. S. 1993. *Kurdistan in Iraq*. In: CHALIAND, G. *People without a Country*. New York: Olive Branch Press.
- VLČEK, E., BUCHVALDEK, M. a PEČÍRKA, J. 1989. *Dějiny pravěku a starověku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

- WHITE, J. 2000. *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish national movement in Turkey*. Londýn a New York: Zed Books.
- WHITE, J. 2017. *Size of Great Kurdistan*. In: Quora.com. Dostupné z: <https://www.quora.com/If-Kurdistan-gets-independence-one-day-will-Kurdistan-be-bigger-than-Turkey>
- WIKIMEDIA. 2014a. *Rojava*. In: Wikimedia Commons. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rojava_february2014.png
- WIKIMEDIA. 2014b. *Turkish local elections BDP and HDP in 2014*. In: Wikimedia Commons. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2014_Turkish_local_elections_BDP_%26_HDP.png
- WILTS, A. 2017. *Kurdistan Referendum: US says results of independence vote 'lack legitimacy'*. In: The Independent. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/kurdistan-independence-vote-referendum-us-iraq-rex-tillerson-a7975061.html>
- WIMMER, A. 2002. *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- YILDIZ, K. 2005. *The Kurds in Syria: The Forgotten People*. Londýn: Pluto Press.
- YILDIZ, K. 2007. *The Kurds In Iraq: The Past, Present And Future*. Londýn: Pluto Press.
- ZAMAN, A. 2015. *Kurdish victory in Kobani defeat for Turkish policy*. In: Al-Monitor. Dostupné z: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/turkey-kurds-kobani-defeat-turkish-policy.html>
- ZAMAN, A. 2016. *Is the KRG heading for bankruptcy?* In: Al-Monitor. Dostupný z: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/01/turkey-iraq-kurds-cash-crisis-derail-battle-against-isis.html#>
- ZIADEH, R. 2009. *The Kurds in Syria: Fueling Separatist Movements in the Region?* In: United States Institute of Peace: Special Report, January 2009.